

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

**Interaktivní prvky v pohádkové knize
pro děti a mládež**

Interactive elements in fairy-tale book
for children and youth

Vypracovala: Bc. Michaela Havlová

Vedoucí práce: Petra Vichrová, Mgr. et Mgr., MgA.

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Podpis studentky

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce Petře Vichrové, Mgr. et Mgr., MgA. za cenné rady a připomínky v průběhu jejího vypracovávání. Za velkou pomoc při realizaci praktické části děkuji Knihvazačství Jana Gutteková a konkrétně paní Guttekové, která mě mentorovala při vazbě knihy. Dále děkuji své rodině a přátelům za podporu, vstřícnost a trpělivost po dobu celého studia.

Abstrakt

Teoreticko-praktická diplomová práce se zabývá pohádkovou knihou pro děti, která v sobě nese prvky interaktivity. Zpočátku je vysvětlen vztah mezi příběhem, textem a ilustrací. Dále se práce věnuje pohádce jako literárnímu žánru, kterému náleží určité specifické prvky. Následně se zabývá knižní ilustrací a představuje vybrané světové a české ilustrátorské osobnosti. Blíže se zaměřuje i na knihy jednoho tvůrce a na dlouhodobě spolupracující autorské dvojice. Nato navazující kapitola zkoumá interaktivitu v knize. Poslední část diplomové práce je věnována spisovateli Karlu Jaromíru Erbenovi a jeho pohádkám, které se objevují ve zpracování knihy, jejíž realizace je popisována v praktické části. Práce je doplněna obrazovou přílohou a fotodokumentací.

Klíčová slova: pohádka, ilustrace, interaktivita, Karel Jaromír Erben, kniha, kniha s interaktivními prvky, pohádková kniha

HAVLOVÁ, Michaela. *Interaktivní prvky v pohádkové knize pro děti a mládež*. České Budějovice, 2020. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Petra Vichrová, Mgr. et Mgr., MgA.

Abstract

Theoretical-practical thesis deals with a fairy-tale book for children, which carries elements of interactivity. Initially, the relationship between story, text and illustration is explained. Furthermore, the thesis deals with fairy tale as a literary genre, which has certain specific elements. Subsequently it deals with book illustration and introduces selected world and Czech illustrator personalities. It also focuses on books by one author and on long-term cooperating authors. Then the following chapter examines interactivity in the book. The last part of the thesis is devoted to the writer Karel Jaromír Erben and his fairy tales, which appear in the elaboration of the book, whose implementation is described in the practical part. The work is supplemented with a picture attachment and photo documentation.

Keywords: fairytale, illustration, interactivity, Karel Jaromír Erben, book, book with interactive elements, fairytale book

Obsah

Úvod	8
I. Teoretická část	10
1 Vztah mezi příběhem, textem a ilustrací	11
1.1 Krátká charakteristika zmiňovaných termínů	12
2 Pohádka a její specifika	17
2.1 Vznik a vývoj pohádky.....	18
2.2 Teorie šíření pohádek	19
2.3 Dělení pohádek.....	20
2.4 Pohádkové znaky.....	23
2.5 Pohádkové motivy.....	27
2.6 Východiska a vlastnosti české pohádky.....	28
2.7 Stručný přehled pohádkových autorů	29
2.8 Vývoj pohádkového názvosloví, etymologie slova pohádka	30
2.9 Četnost výskytu výrazu pohádka ve spisovném českém jazyce.....	30
3 Knižní ilustrace.....	33
3.1 Stručný vývoj ilustrace v české knize pro děti a mládež	34
3.2 Funkce ilustrace	37
3.3 Dělení ilustrace	39
3.4 Tradiční ilustrátorské techniky	40
3.5 Představení významných ilustrátorů knížek pro děti a mládež.....	41
3.5.1 Ilustrátoři dětské knihy ve světě	42
3.5.2 Čeští ilustrátoři dětské knihy	43
3.5.3 Ilustrátorem a spisovatelem v jedné osobě.....	47
3.5.4 Dlouhodobě spolupracující autorské dvojice.....	50
4 Interaktivita v knize	53
4.1 Knihy se zvuky	54
4.2 Knihy s novým materiálem	55
4.3 Knihy s novým nástrojem	56
4.4 Knihy s pohyblivými dílky	57
4.5 Pop up knihy.....	57
4.6 Gamebooky.....	58

4.7 Virtuální knihy	59
5 Spisovatel Karel Jaromír Erben a jeho pohádky	60
5.1 Představení autora	60
5.2 Znak Erbenových pohádek	62
II. Praktická část	64
6 Pohádková kniha s interaktivními prvky	65
6.1 Výběr pohádek	65
6.2 Pojetí ilustrací s interaktivními prvky	67
6.3 Realizace knihy	70
Závěr	73
Seznam použitých zdrojů	75
Tištěné zdroje	75
Elektronické zdroje	78
Seznam příloh	80
Přílohy	81
Obrazová příloha k teoretické části	81
Obrazová příloha k praktické části	96
Zdroje obrazových příloh	104

Úvod

Tématem této diplomové práce je pohádková kniha pro děti obsahující interaktivní prvky a její vlastní výtvarná realizace. Ambicí práce bylo představit samostatně jednotlivé činitele, kteří se dohromady podílejí na pohádkové interaktivní knize. Proto je teoretická část členěna do pěti hlavních kapitol. Zpočátku se snaží objasnit provázanost a spletnost vztahů mezi jednotlivými prvky, jež utváří takovou knihu. Dále jsou stěžejními tématy pohádka, knižní ilustrace a interaktivita v knize. Tyto jednotlivé náměty jsou velice obsáhlé a vzhledem k rozsahu práce by nebylo možné je zevrubně popisovat. Proto jsou vybrány zásadní informace, jež jsou podstatné pro tento spis.

Práce charakterizuje pohádku blíže z hlediska literárního žánru, který má své specifické vlastnosti. Kromě vzniku a vývoje pohádky představuje i teorie jejího šíření, dělení pohádek či pohádkové znaky a motivy. Zde je i blíže vysvětlena jedinečnost české pohádky, na níž je kladen důraz, a jsou zmíněni spisovatelé, kteří pohádky tvořili. Kromě těchto se zde nachází i podkapitola, která objasňuje etymologický význam slova pohádka a další, která zkoumá toto slovo z pohledu četnosti užívání ve spisovném českém jazyce.

Další oddíl se zabývá ilustrací, a to od jejího vzniku a vývoje, přes dělení a funkce, až k tradičním ilustrátorským technikám. Jsou představeni vybraní čeští i světoví ilustrátoři dětské knihy a dlouhodobě spolupracující autorské dvojice. Zmíněni jsou i umělci, kteří pracovali jak na textu, tak na ilustraci a vytvořili jedinečné autorské knihy. Následující kapitola se blíže věnuje interaktivitě v knize. Vysvětluje její pojetí a možnosti, jak lze interaktivitu vnímat. Jsou prezentovány některé typy interaktivních knih a principy jejich funkcí, díky nimž jsou tyto knihy výjimečné.

Poslední kapitola teoretické části představuje spisovatele Karla Jaromíra Erbena, jehož tradiční pohádky se objevují při realizaci vlastní knihy v praktické části. Po celou dobu je práce zaměřená především na české prostředí, neboť se autorka věnuje ilustraci textů českého spisovatele a vztahuje se na dětského čtenáře v českém prostředí.

Praktická část práce se zabývá návrhem, pracovním postupem a realizací vlastní pohádkové knihy s interaktivními prvky, jejichž interaktivita je založena na

pohyblivosti jednotlivých dílků ilustrace. V knize se vyskytuje pět pohádek dříve zmiňovaného spisovatele a ke každé náleží jedna interaktivní ilustrace.

Diplomová práce je doplněna obrazovou přílohou a fotodokumentací k praktické části. Autorka čerpala z uvedených zdrojů a citovala dle normy ČSN ISO 690.

I. Teoretická část

1 Vztah mezi příběhem, textem a ilustrací

Příběhy se mezi lidmi šířily od pradávna. Jakmile byl člověk schopen promluvit, měl potřebu vyprávět ostatním, co se mu během dne událo. Se schopností lidské promluvy postupně přicházely i první příběhy. Člověk přemýšlel o prostředí, v němž žil a snažil se vysvětlit, jak asi ono prostředí vzniklo nebo čím byly způsobeny jeho proměny. Šířily se příběhy nejen každodenní, ale i mytologické, hrdinské, dobrodružné či pohádkové.

Po ovládnutí písma se vyprávění přeneslo i do psané podoby. Jedním z nejstarších zaznamenaných příběhů byl *Epos o Gilgamešovi*, jenž pojednával o nesmrtelném životě sumerského krále a byl datován do doby 2000 př. n. l. Přibližně ve stejnou dobu vznikaly psané texty i na území egyptském. Jako jedna z nejstarších a nejznámějších památek byl označován *Achnatonův hymnus na slunce*. Zmíněné literární památky nešlo definovat jako pohádky, ale jistě v nich bylo možné najít určité archetypální pohádkové prvky, které si přiblížíme níže. Klasifikaci a žánrovou charakteristiku pohádkového příběhu spojovaly určité obtíže, neboť pohádkový repertoár nesl nepřehlédnutelnou tematickou mnohotvárnost, jež byla způsobena obrovskou časovou a územní dimenzí.¹

Vyprávěný a písmem zaznamenaný příběh měl brzy velký potenciál k výtvarnému zpracování. Ilustrace vznikala záhy po dovyprávění příběhu či po jeho přečtení. Za první ilustrace by bylo možné považovat už pravěké jeskynní malby, jež například evokovaly děj dávného lovu, nebo egyptské hieroglyfy, které v sobě ukrývaly vyobrazení a znázornění řečených výjevů.

Jaký je tedy vztah mezi příběhem, textem a ilustrací? Aby vznikla ilustrace, natožpak ilustrace interaktivní, ilustrace v netypickém provedení, jež by měla vést neobvyklý dialog se čtenářem, musel nejdříve existovat příběh a sama schopnost promluvit. Aby se dalo vyprávění blíže věnovat, bylo třeba jej převést do psané podoby. Tedy bez příběhu by nebylo textu a bez textu by nemohla vzniknout knižní ilustrace. Tak lze zjednodušeně nastínit spletité vztahy mezi třemi entitami, jež by nemohly existovat jedna bez druhé a jež budou navždy provázané.

¹ [Srov.] DVORÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 10.

1.1 Krátká charakteristika zmiňovaných termínů

„Pojem, odraz obecných a podstatných vlastností předmětů a jevů skutečnosti v mozku, nemůže existovat bez slova.“² Samy pojmy vznikaly abstrakcí jevů objektivní skutečnosti. Při jejich vytváření se jevy reálné skutečnosti v myšlení třídily. Výsledkem třídění jevů byly jevy povahy statické, dynamické (dějové) a vztahové. Vznikly tak základní slovní druhy – substantiva, adjektiva, verba a adverbia.³

Zprvu dalšího psaní je třeba se věnovat definování jednotlivých termínů či pojmů, s nimiž se v textu bude pracovat. Jedná se o tyto termíny: promluva, příběh, lidová slovesnost a text. Budou stručně vymezeny i pojmy: pohádka, ilustrace či interaktivita. Posledním třem vyjmenovaným pojmům se však blíže věnují samostatné širší kapitoly textu, neboť jsou pro tuto práci stěžejní.

Promluva

Jako promluvu lze označit celistvou jednotku řeči – tedy konkrétní realizaci jazykového systému. Promluva má své specifické vlastnosti, které jsou závazné. Jednou ze specifik promluvy je to, že je sémanticky uzavřená a relativně samostatná. Původcem promluvy je jeden mluvčí, který určuje její jazykovou výstavbu, sémantické zaměření i styl jako takový. Další vlastností promluvy je to, že má konkrétní cíl a funkci a realizuje určitý záměr. Nedílnou součástí promluvy je i to, že vzniká vždy za konkrétních okolností, a to jak prostorových, tak časových.⁴

Vilém Mathesius, významný český jazykovědec a literární historik, vymezil promluvu takto. „Každá promluva má svůj věcný obsah a vyrůstá ze zvláštní situace a v každé se odráží aktuální postoj mluvčího ke skutečnosti, kterou promluva vyjadřuje, a jeho vztah k posluchači, ať skutečnému nebo myšlenému.“⁵

² SMIRNOV, A. A. a kol. *Psychologie*. Praha, 1959. s. 221, 222.

³ [Srov.] JELÍNEK, Jaroslav, Marie TĚŠITELOVÁ a Josef Václav BEČKA. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961. s. 9.

⁴ [Srov.] VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 295.

⁵ MATHESIUS, Vilém. *Řeč a sloh*. Praha, 1966.

Promluvu můžeme vnímat jako základní stavební kámen této práce, a nejen její. Bez promluvy bychom nemohli mluvit ani o dalších pojmech jako jsou text, ilustrace příběh či pohádkový příběh. Nemohli bychom vlastně mluvit o ničem, protože promluva přináší člověku základní schopnost komunikace a vyjadřování osobních myšlenek.

Příběh

Slovník spisovného jazyka českého definoval příběh jako to, co se událo nebo přihodilo. Popřípadě bylo možno příběh chápat i jako událost či příhodu samotnou.⁶ Z hlediska literárního byl příběh chápán jakožto jakýkoliv epický žánr, zároveň však příběhy byla i velká část žánrů dramatických.

Historicky byl termín zaveden v angloamerické literární tradici. Výraz *story* zahrnoval příběh, historiku, vyprávění, ale i povídku, novelu či román. Pojem by měl vystihovat převahu dějové složky. Ruská literární tradice, naproti tomu, stavěla do popředí kompoziční principy a uspořádanost děje.⁷ Tato práce se konkrétně věnuje příběhům pohádkového charakteru, což je jedna z možných odnoží příběhu. Kromě zmíněného pohádkového se mohou objevovat například i historické, dobrodružné, romantické nebo fantastické příběhy.

Lidová slovesnost

Pokud se dále chceme věnovat pohádce, je dobré vědět, že úzce souvisela s lidovou slovesností. Lidová slovesnost byla tvorba, jež vznikla bez písemné fixace mezi venkovskými a částečně i městskými vrstvami obyvatelstva. Důležitou vlastností lidové slovesnosti bylo, že se tradovala ústním podáním; spolu s lidovou hudbou, tancem, výtvarným uměním, obřady, obyčeji a filozofickými názory lidu.⁸

Uvnitř lidového společenství byl původně tvůrce znám, avšak jeho jméno během tradování nebylo uváděno a obvykle upadlo v zapomnění. Díky ústnímu předávání

⁶ [Srov.] *Slovník spisovného jazyka českého*. Ústav pro jazyk český. 2011. [online]. [cit. 25. 10. 2018]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh&sti=EMPTY&w here=hesla&hsubstr=no>

⁷ [Srov.] KŘIVÁNEK, Vladimír a Helena KUPCOVÁ. *Malý slovník literárních pojmů a autorů: texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy gymnázií*. Praha: Scientia, 1994. s. 40.

⁸ [Srov.] VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 202.

příběhu se děj mohl více rozplývat, ale zásadní prvky by měly zůstat neměnné.⁹ Kvůli své proměnlivosti se tak lidová slovesnost nevymezovala přesnými hranicemi. Druhy a žánry folkloru se často proplétaly a pokud nemáme určitou pomůcku typu morfologické analýzy, může být velmi těžké konstatovat, kde začíná např. pohádka a kde už je třeba mluvit o pověsti. Témata bývala často totožná nebo velmi blízká.¹⁰

Dalším problematickým faktorem lidové slovesnosti byly tzv. inovační vlny. Jednalo se o proces, při němž docházelo ke změně poptávky u posluchačů a vypravěči byli motivováni upravovat či měnit svůj repertoár. Řada pověstí tak byla přepracována do podoby pohádky či naopak.¹¹

Text

Dalším ze základních termínů, které se v práci často objevují je text. Obecně se tímto termínem rozuměl tištěný nebo psaný záznam jazykového projevu.¹² Pojem text však bylo možné definovat z několika různých odborných pohledů, jako byl hudební, polygrafický či diplomatický. V této práci bylo stěžejním vymezení pojmu z hlediska lingvistického, neboť se práce opírá o texty psané v rámci určitého blíže zkoumaného literárního žánru.

Text je obsahově i formálně relativně celistvý, uzavřený a spojitý útvar znakové povahy. Jedná se o výsledek záměrné komunikační aktivity jedince nebo partnerů v určité situaci s určitým komunikačním cílem. Ztělesňuje v sobě zároveň i kreativní proces jeho tvorby. Text může být mluvený, psaný, tištěný, mnohojazyčný, kanonický či literární.¹³

⁹ [Srov.] DVORÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 11.

¹⁰ [Srov.] KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. s. 103.

¹¹ [Srov.] Tamtéž

¹² [Srov.] KŘIVÁNEK, Vladimír a Helena KUPCOVÁ. *Malý slovník literárních pojmů a autorů: texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy gymnázií*. Praha: Scientia, 1994. s. 47.

¹³ [Srov.] PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. s. 761.

Pohádka

Pohádce se blíže věnuje samostatná kapitola *Pohádka a její specifika*, proto je zde uvedena pouze stručná základní definice. Charakteristiku, základní prvky, znaky či dělení pohádek a představení autorů obsahuje zmiňovaná kapitola níže.

„Zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem.“¹⁴ Tak uvedla pohádkový literární žánr *Encyklopedie literárních žánrů* a shrnula jej v pouhé jedné větě. Pohádku lze však dále diferencovat a rozčleňovat.

Ve *Slovníku literární teorie* byla pohádka definována jako prozaický žánr, vycházející z lidové slovesnosti. Patřila k nejstarším literárním útvarům. Zřídka bývalo namísto označení pohádka užíváno i termínu báchorka. Znakem pohádky bylo, že podávala objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné. Přes svou fiktivnost pak postihovala některé základní lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy.¹⁵

Ilustrace

Stejně jako pohádkou, tak i ilustrací se zabývá samostatná kapitola této práce, která nese název *Knižní ilustrace*. Představuje ilustraci konkrétněji, zmiňuje její historii, dělení a věnuje se i jednotlivým autorům a dlouhodobě spolupracujícím autorským dvojicím. Zde je uvedeno pouze základní vymezení termínu dle slovníků.

Ilustrací se míní převážně reprodukováný obrazový doprovod tištěného textu. Text může být knižní, ale i časopisecký či propagační. V širším významu je do označení ilustrace zahrnuta i knižní výzdoba a iluminace.¹⁶ Ilustraci lze dělit na vědeckou či uměleckou.¹⁷ Může být i barevná či celostránková.

¹⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 472.

¹⁵ [Srov.] VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 281.

¹⁶ Dle *Akademického slovníku cizích slov* je za iluminaci považován kreslený nebo malovaný obraz ve středověkých rukopisech.

¹⁷ [Srov.] BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997. s. 142.

Interaktivita

Pro termín interaktivita zatím neexistuje jedna jediná univerzální definice. Pojem interaktivita vychází z anglického *interactive*, což znamená dialogický.

Často bývalo toto slovo používáno v oblasti digitálních technologií. Mezi teoretiky, kteří vnímali interaktivitu výhradně jako vlastnost digitálních medií patřil Martin Lister či Pierre Lévy.¹⁸

Kritikem ustálených definic interaktivity byl Lev Manovich. Ten se pro označení různých druhů interaktivních operací přikláněl k termínům: „salabilita, simulace, obrazové rozhraní, obrazový nástroj a interaktivita uživatelského menu“.¹⁹

Rob Cover pohlížel na problematiku méně technodeterministicky. Dle Covera není interaktivita novým pojmem, jenž by doprovázel pouze digitální technologie. Vyslovil tezi, že termín lidstvo znal od dávné historie. Zásadním a určujícím parametrem interaktivity má být přímá intervence, bez níž se nedá o interaktivitě mluvit.²⁰

Interaktivitě se blíže věnuje samostatná kapitola *Interaktivita v knize*, kde je zkoumána a přiblížena interaktivita knižního média. Kapitola popisuje dialog – intervenci, mezi autorem a čtenářem a mezi příběhem a ilustrací.

¹⁸ [Srov.] HINKOVÁ, Sylva. *Heslář – „interaktivita“* [online]. Masarykova univerzita, 2012. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/tim/article/download/226/343>

¹⁹ MANOVICH, Lev. *The Language of a New Media*. The MIT Press. Cambridge (Massachusetts) 2001. s. 71.

²⁰ [Srov.] HINKOVÁ, Sylva. *Heslář – „interaktivita“* [online]. Masarykova univerzita, 2012. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/tim/article/download/226/343>

2 Pohádka a její specifika

Ze slovesné kultury se malé dítě nejdříve setkává s lidovou poezií, jež má osobité postavení v předškolním období. Jedná se zejména o ukolébavku, která by měla dítě konejšit, dalšími zástupci lidové poezie mohou být různá říkadla nebo rytmizované říkanky.²¹ Po poezii lidové přichází ta umělá – vytvořená známým autorem. Pro tuto práci je však důležitá následující část slovesné kultury, s níž se dítě setkává již v útlém věku, a to pohádkou. Pohádku by bylo možné charakterizovat přímo jako žánr lidové slovesnosti patřící k nejstarším literárním útvarům. Založena by měla být na fantastickém příběhu a neměla by být vázána na konkrétní čas a prostor.²² Při klasifikaci a žánrové charakteristice pohádky vznikaly obtíže, jež měly příčinu především v nepřehlédnutelné tematické mnohotvárnosti a četnosti vrstev prvků vzniklých územním šířením v dlouhém časovém úseku.²³

Kapitola se zaměřuje na pohádku obecně. Zpočátku se věnuje vzniku pohádky a jejímu vývoji, dále jejímu žánrovému vymezení a postavení v literatuře. Následně je představeno několik teorií o šíření pohádek a různé přístupy k dělení a klasifikaci pohádky. Definovány jsou pohádkové znaky a specifické motivy, které se ve zkoumaných literárních látkách objevují. Důležité jsou pak i vlastnosti české pohádky, které představuje samostatná podkapitola. Česká klasická pohádka je pro tuto práci stěžejní, a to zejména v praktické části, v níž dochází k realizaci knihy pohádek Karla Jaromíra Erbena.

V této kapitole lze pak dohledat i stručný přehled pohádkových autorů, a to jak našich, tak světových. Kapitola se zabývá pohádkou i z hlediska etymologického, kde čerpá z předních českých etymologických slovníků. V poslední podkapitole se zaměřuje i na frekvenci užívání výrazu v českém spisovném jazyce a komparuje data získaná v polovině dvacátého století a novější z roku 2004.

²¹ [Srov.] URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. s. 7.

²² [Srov.] KŘIVÁNEK, Vladimír a Helena KUPCOVÁ. *Malý slovník literárních pojmů a autorů: texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy gymnázií*. Praha: Scientia, 1994. s. 37.

²³ [Srov.] DVOŘÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 10.

2.1 Vznik a vývoj pohádky

Pohádka je řazena k starobylým slovesným žánrům a vychází z lidové tradice, přičemž původně žila pouze v okruhu posluchačů jako vyprávěný příběh. Objevila se již v před antických kulturách. Ve starověku ale nebyla předmětem zájmu sběratelského ani autorského. Již v 17. a 18. století bylo dokázáno, že některá evropská vypravování měla své kořeny v Orientu. Orientální složku v evropské lidové slovesnosti tvořily různé zlidovělé příběhy biblické i část křesťanských legend.²⁴ Nejstarší písemný záznam pohádkové látky a zároveň nejstarší identifikovaná pohádka vůbec nesla název *O dvou bratřích*. Z ní se do ústní tradice evropských národů přeneslo mnoho motivů. Tato pohádka pocházela z Egypta ze 13. stol. př. n. l.²⁵ Informace o písemně nefixované pohádce byly získány pouze zprostředkovaně díky torzovitým otiskům ve staré literatuře.

V českém prostředí se stopy o existenci pohádky objevily nejdříve v umělé literatuře (*Gesta romanorum*, *Astronomiář*). Od 16. století stopy pohádkového žánru sílily v souvislosti s vyčleněním zábavné literatury a zejména s šířením knížek lidového čtení.²⁶ Až později, koncem 18. století, cizí i domácí autoři zapisovali některé pohádkové látky do literatury. Tou dobou se zrodila pohádka literární. Stylizovaná, převyprávěná, forma pohádky dostala v kulturně společenském prostředí zvláštní úlohu: zastupovala v četbě lidovou pohádku. Čtenář z ní poznával a poznává vlastní pohádku lidovou jako složku folkloru i složku celé národní slovesné kultury.²⁷ Docházelo pak k propojování mezi vrstvou folklorní a původně umělou. Výsledek tohoto procesu se objevil ve znění pohádek z 19. století, v nichž šlo jen těžko odlišit jednotlivé vrstvy.

Přes své obtíže a nedostatky při ustanovení charakteristiky pohádkového žánru bylo konečné stanovisko vyhovující. Přinejmenším dovolovalo odlišit pohádkový žánr od toho nepohádkového. Vést však tuto hranici v jednotlivých případech

²⁴ [Srov.] HORÁLEK, Karel. *Slovanské pohádky: příspěvky k srovnávacímu studiu*. Praha: Univerzita Karlova, 1964. s. 11.

²⁵ [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 478.

²⁶ [Srov.] Tamtéž, s. 476.

²⁷ [Srov.] SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 13.

nebylo vždy snadné. Zejména při jejich ústně tradovaném znění se předěl mnohem více rozplýval.²⁸

Obecně platilo, že se pohádka od pověsti odlišovala tím, že se netýkala žádné konkrétní historické události. Takže čas, místo děje, charaktery a sociální prostředí se určovalo jen rámcově, stereotypně. Sémantické těžiště bylo v napětí ze sledu konkrétně daných problémů, v nichž se hrdina ocital a které zdárně řešil.²⁹ Pohádkový literární žánr se vyznačil určitými neměnnými znaky a prvky, které budou zmíněny níže, a dále ho bylo možné rozdělit do jednotlivých podkategorií.

2.2 Teorie šíření pohádek

Již bylo zmíněno, že se autoři 18. století začali o pohádky více zajímat a pohádkové náměty zaznamenávat písemně. Zajímavou pak byla nápadná podobnost některých pohádek, která se později stala i předmětem zájmu odborného studia. Musel být proveden sběr původních folklórních prvků. Čím důkladněji a čím lépe pohádky a pověsti sběratelé zaznamenali, tím přesnější a věrohodnější mohly být badatelské výsledky. Toto si badatelé věnující se folkloru uvědomovali od samých počátků vědeckého zájmu o lidovou slovesnost, tedy od počátku 19. století.³⁰ Jazykovědci pak bylo ustanoveno několik teorií o tom, jakým způsobem se pohádky šířily. Těmi byly teorie mytologická, migrační, geograficko-historická, antropologická a archetypální.

Mytologická teorie vznikla v době romantismu. Tato teorie nacházela ve folkloru pozůstatky jednotného indoevropského mýtu. Zároveň předpokládala, že by rekonstrukce těchto mýtů mohla poukázat na národní specifičnost a svébytnost jednotlivých národů. Dle této teorie měl mít každý národ svou vlastní mytologii, která byla dále rozčleňována. Nejvýraznějšími zástupci mytologické teorie byli bratři Grimmové. U nás se k této teorii hlásil Karel Jaromír Erben. Zmiňovaná

²⁸ [Srov.] DVOŘÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 10.

²⁹ [Srov.] VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 281.

³⁰ [Srov.] SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 75.

teorie však nedovedla vysvětlit existenci podobných syžetů u různých národů, proto byla brzy nahrazena další teorií, a to migrační.³¹

Migrační teorie byla založena na myšlence, že folklorní látky vzešly z jednoho místa, z jakési „kolébky lidstva“ a postupně se rozšiřovaly. Za ono výchozí místo byla považována Indie. Zastánci migrační teorie v Čechách byli Jiří Polívka či Václav Tille. Migrační teorie postupně vyústila v další, a to geograficko-historickou. Ta se snažila shromáždit co nejvíce příběhů a jejich variant. Díky této teorii vzniklo mnoho katalogů lidové prózy a písní. Představitelem teorie byl Vladimír Jakovlevič Propp,³² jenž se stal také velmi významným autorem v teorii pohádky a přistupoval k ní způsobem strukturalistického zkoumání.

Proti migrační teorii stála teorie antropologická. Soudila, že poetické představy vznikaly na základě všeobecné jednoty lidské psychiky. Tedy, že tvorba všech lidí byla stejná, resp. podobná. Teorie přinesla myšlenku, že folklorní látky mohly vznikat nezávisle na sobě kdekoliv – na více místech najednou. Zdůraznění psychické stránky jevu vedlo k teorii archetypální, která chápala jakoukoli uměleckou tvorbu jako výraz základních, všem lidem vlastních archetypů. Zastáncem archetypální teorie byl především Carl Gustav Jung.³³

2.3 Dělení pohádek

Jazykovědci vymezili několik různých možností při cestě k dělení pohádek. Jednou z nejsnazších bylo rozdělení pohádek na ty s nadpřirozeným obsahem, pohádky ze života a pohádky o zvířatech. Toto vymezení však nebylo jednoznačné, neboť se objevily např. pohádky s nadpřirozeným obsahem, v nichž velkou roli zastávala i zvířata. Pohádka dále velmi snadno připisovala stejné jednání lidem, věcem i zvířatům. Vznikaly tak nejasnosti v klasifikaci jednotlivých pohádek. Bylo proto nutné postavit klasifikaci na nových základech.³⁴

³¹ [Srov.] ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry s ukázkami textů*. Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2013. s. 130.

³² [Srov.] Tamtéž, s. 131.

³³ [Srov.] Tamtéž

³⁴ [Srov.] PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. s. 15-16.

Toho se ujal například Wilhelm Wundt – německý lékař, který byl považován za otce experimentální psychologie. Nevěnoval se však pouze zmiňované profesi, stal se i teoretikem pohádkového žánru. Navrhoval následující třídění pohádek:

1. mytologické pohádky – bajky
2. čisté kouzelné pohádky a bajky
3. biologické pohádky a bajky
4. čisté zvířecí pohádky
5. etiologické pohádky
6. žertovné pohádky a bajky
7. mravoučné bajky

Klasifikace už byla bohatší, avšak také vyvolávala určité nejasnosti. Například vyvstávaly otázky: Jaký je rozdíl mezi čistou bajkou o zvířatech a mravoučnou bajkou? Co znamená žertovná pohádka? Wundtovo dělení, které bylo založeno na třídách, tedy nevyhovovalo teoretikům, kteří stále hledali příhodnější členění. Proto se objevilo se nové třídění podle syžetů. Takové dělení ale vedlo k naprostým zmatkům a bylo ve své podstatě zcela nemožné.³⁵

Karel Dvořák v knize *Nejstarší české pohádky* uvedl následující dělení, i když připustil nedokonalosti v klasifikaci. Největší problém shledal v křížení kritérií tematických a strukturních.

1. kouzelné pohádky
2. pohádky o zvířatech
3. pohádky legendární a novelistické
4. pohádky o hloupých čertech a obrech
5. o hlupácích
6. pohádky humorné
7. pohádky kumulativní (řetězové)³⁶

Celkem srozumitelné se zdá pak dělení lidové pohádky, které nabízí publikace od Urbanové a Rosové. Tyto autorky člení pohádku do následujících podkategorií.

1. kouzelná pohádka
2. zvířecí pohádka
3. dětská pohádka
4. novelistická pohádka

³⁵ [Srov.] Tamtéž

³⁶ [Srov.] DVOŘÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 10.

5. legendární pohádka³⁷

Další možné dělení pohádek je na lidovou pohádku a pohádku autorskou. Toto dělení preferuje více autorů, neboť se zdá nejsnáze pochopitelné. Často bývá tato klasifikace dobře přijímána i u dětí ve školních lavicích.

Lidová pohádka může být jinak nazývána i folklórní nebo původní. Tato pohádka původně nebyla určena dětem. Mezi lidové pohádky byly zařazeny pohádky kouzelné, zvířecí, legendární a novelistické. Jádrem lidových pohádek byly ty kouzelné. Syžety kouzelných pohádek byly odvozeny z archaických rodových mýtů a obřadů zasvěcení, spojených s bolestnou zkouškou odolnosti, s představou dočasné symbolické smrti, styku s duchy a znovuzrozením. Ve zvířecích pohádkách vystupovala zvířata, která plnila jen pomocné role. Zvířecí pohádky přecházely později v bajky a vyznačovaly se alegoričností a moralitou. Legendární pohádky se opíraly o děj s biblickými postavami. Nejmladší byly pohádky novelistické. Ty zdůrazňovaly každodenní život včetně sociální problematiky.³⁸ Jako představitele klasické pohádky lze jmenovat Karla Jaromíra Erbena, Boženu Němcovou nebo Františka Bartoše.

Autorská pohádka neboli umělá, moderní, se též opírala o stěžejní žánrový princip neskutečna, byla však výrazem tvůrčí osobnosti a lidovou tradici vědomě překračovala. Byly v ní více zastoupeny reálné a aktualizací prvky. Kouzelné motivy se staly součástí každodenní reality. Autorská pohádka užívala zpravidla složitější a volnější kompozici bližší povídce.³⁹ Takovou pohádku u nás tvořil například Karel Čapek, Jan Werich, Jan Karafiát, Miloš Macourek nebo Josef Lada.

³⁷ [Srov.] URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. s. 48, 49.

³⁸ [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 473.

³⁹ [Srov.] Tamtéž

2.4 Pohádkové znaky

Na rozdíl od pověstí, se pohádky nevyprávěly běžným hovorovým stylem. Měly svou specifickou, dalo by se říci, normu, která se mezi lidmi dlouho tradovala. Tato norma se promítla do všech složek poetiky – do kompozice i slohu jazyka vypravování. Vyskytla se vlastní svébytná názvosloví, slovní obraty i spojení. Čtenář či posluchač si ihned mohl všimnout jistého „ceremoniálního“ stylu. Ten byl dán znaky, které se objevily ve všech pohádkách a je možné je shrnout a vyjmenovat.

Níže vyjmenované znaky se vyskytují i v současných pohádkách a dá se tedy říci, že jsou neměnné a nedílné. Při poslouchání nebo čtení pohádky prožívá dítě výrazné vnitřní emoce. Díky těmto neměnným znakům a vysoké dramatické je schopné se vžít do pocitů hlavního hrdiny a prožívat spolu s ním jeho nesnáze, útrapy i radosti. V dítěti má navodit smysl pro spravedlnost, úctu, toleranci nebo odvahu. Pohádkové příběhy jsou tak velmi důležitým podnětem v životě dětí, který nelze dostatečně docenit.⁴⁰ Pokud bychom některé z níže vypsáných pohádkových znaků při svém vyprávění malému posluchači vynechali, pravděpodobně by se ptal, proč je pohádka jiná nebo by tvrdil, že už se o pohádku vůbec nejedná. A my bychom museli pouze souhlasit.

Úvodní a závěrečné formule

Zvláštnost a odlišnost pohádky od jiného žánru lze zaznamenat zpravidla ihned po přečtení či vyřčení první věty. Nápadné bývají pohádkové vstupy a závěry. České pohádky užívají několik forem pohádkových počátků a koncovek, jež se ustálily a změnily se na jisté zavedené stereotypní formule. Zmíněné formule ve své podstatě nesouvisejí přímo s vlastním pohádkovým příběhem, bývají však jeho pevnou součástí.

Tyto ustálené vzorce bývaly někdy velmi krátké, jindy delší a často se objevily i veršované formulace. Mezi běžně ustálené úvodní formule patřily například: *byl jednou jeden král; za dávných časů; za devatero horami a devatero řekami.*

⁴⁰ [Srov.] STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustrovala Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. s. 145.

Závěrečných formulí v češtině nebylo zastoupeno mnoho. Skutečně se ustálily pouze: *zazvonil zvonec a pohádky je konec; a žili šťastně až do smrti.*⁴¹

Bezčasová věčnost a neurčité prostředí

„Skoro všechny pohádky mají společnou jednu vlastnost: zvláštní odlehlost.“⁴² Pohádkový příběh se vždy odehrával mimo reálný čas a prostor. Při slovních obratech, které by nám měly sdělit kdy se děj odehrával, se obvykle setkáváme s neurčitými slovy: *tenkrát, kdysi, kdykoli*. O něco málo konkrétnější se mohly zdát fráze: *kdysi dávno* nebo *to už je moře let*. Neurčitost geografického prostředí značí například *kdekoli*. Často se objevila i slovní spojení: *v dalekém království; ve vzdálené zemi* či *na zapomenutém místě*.⁴³

Magická čísla

„Každé magické číslo má celou řadu významů a schematizovaných folklorních spojení, tj. některé jevy jsou pevně svázány pouze s určitými číslicemi a v jiné podobě se téměř nevyskytují.“⁴⁴ Tradice s číslicemi byla velmi silná a vyskytla se ve všech druzích lidové slovesnosti. Číslo bylo možné rozdělit na šťastná a nešťastná. Štěstí bývalo spojováno s trojkou a sedmičkou, neštěstí s třináctkou.

Velmi důrazné postavení v české pohádce mělo číslo tři. Hrdina býval často třetím synem nebo dcerou, nejčastěji nejmladší/m. Hrdinovi mohly pomáhat trojice pomocníků (*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*). Obvykle musel splnit tři úkoly (*Zlatovláska*). Třetího dne se také hlavní postava odněkud vracela nebo odcházela. Objevily se i tři přání, tři dary nebo tři úkoly (*Popelka*).⁴⁵

Zajímavé byly i násobky čísla tři. Devítka měla v českém prostředí zásadní postavení. Často se objevovala v úvodní formulí: *za devatero horami a devatero*

⁴¹ [Srov.] KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. s. 69.

⁴² ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919-1931)*. Městská knihovna v Praze, e-kniha, 2018. s. 100.

⁴³ [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 472.

⁴⁴ BROUČEK, Stanislav a Richard JEŘÁBEK, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. s. 112.

⁴⁵ [Srov.] KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. s. 74-75.

řekami. Nesla tak význam veliké dálky a vzdálenosti. Počet dračích hlav býval také vyjádřen číselným násobkem čísla tři. Důležité bylo i číslo dvanáct.⁴⁶

Dalšími významnými magickými číslicemi byly jednička a dvojka. Jednička se totiž nepřímo obsazovala do všech příběhů – hlavní hrdina byl jeden, jeden proti celému světu; jen jeden mohl přinést lék; jen jedna mohla vysvobodit zakleté bratry. Dvojka byla po trojce a jedničce třetím nejfrekventovanějším číslem v českých pohádkách. Objevili se bratr a sestra; jeden dobrý a chudý, druhý zlý a bohatý; dvojčata.⁴⁷

Číslo čtyři většinou představovalo uzavřenost, čtverec. Pětka byla vnímána jako jisté zakončení, zakulacení počtu. Sedmička bývala brána jako šťastné číslo: chlapec byl v učení sedm let; král měl sedm dcer. Dvanáctka, podobně jako čtyřka, symbolizovala uzavřený celek, rok. Za zmínku stojí i číslice třináct. Byla vnímána jako nešťastné číslo a v pohádkách symbolizovala tabu – uzamčená třináctá komnata. Posledním číslem, které se v pohádkách čteně vyskytovalo byla stovka. Ta značila velikost, téměř nepředstavitelného množství.⁴⁸ Zakletá princezna měla spát sto let.

Přiznaná vymyšlenost

Pohádková imaginace vytvořila odlehlý čarovný svět, který se vymykal přírodním zákonům, byl izolován od vnějšího kontextu společensko-historické reality a fungoval podle svého autonomního řádu. Oproti skutečnému světu býval svět pohádkový spravedlivější a navozoval atmosféru bezstarostnosti. Příběh často obsahoval zázračné či kouzelné motivy a přiznával svou vymyšlenost.⁴⁹

Názvosloví a osobní jména

Sběratelé folklóru a zájemci o lidovou tvorbu často pohádkovým postavám a jiným názvům jména nově upravovali a vymýšleli. Jména, jež byla nově vymyšlena, byla velmi netradiční, např.: Ferdoš, Amálka nebo Kordula. Jediné z pohádkových jmen, které zůstalo beze změny bylo Honza. Ten obvykle nesl přídomek hloupý.

⁴⁶ [Srov.] Tamtéž, s.76.

⁴⁷ [Srov.] Tamtéž

⁴⁸ [Srov.] Tamtéž, s. 77-78.

⁴⁹ [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 472.

Zvířecí postavy zpravidla jména neměly, výjimkou byli psi. Zvířata měla svou charakteristiku spojenou s přídomky, např.: pták ohnivák, liška ryška. Zlé nebo škodlivé postavy zpravidla jména neměly kvůli tabu. Vyslovení jména by zlá stvoření přivolalo a přineslo smůlu.⁵⁰

Zmíněný přídomek byl také často využíván k bližší charakteristice postavy, např.: Nebojsa – původní přídomek nebojácného hrdiny; Nesyta – věčně hladový. Časem se z přídomků stala plnohodnotná jména. Podobně vznikla i jména Popelka, Sněhurka či Paleček. Jména měla určovat vlastnosti nositele – Dobrunka a Zlobola, i vzhled – Sedmikrása, Tisíckrása či Zlatovláska. Například Otesánek získal své pojmenování podle způsobu vzniku, neboť byl otesaný z pařízku.⁵¹

Pojmenování lidských postav vycházelo často z lidových legend a pověstí. Ženy nesly jména: Barbora – Baruška, Barunka, Anna – Anička, Aninka, Anka a Kateřina – Káča. U pojmenování mužské postavy dominovalo Jan – Janík, Jeníček, Honza. Mohl se i vyskytnout Petr, ale to obvykle v pohádkách spojených s biblickým příběhem. Méně se užívala jména: Jakub, Vojtěch nebo Michal. Později se objevila i jména převzatá či nově vymyšlená: Jasněnka, Lada, Myslena, Daroklej či Jarmil.⁵²

Reálné názvy místní a pomístní, tedy vsí, hradů či zámků, se objevily hojně až na konci 19. století. Pohádka tak získala větší důvěryhodnost a přiblížila se pověsti. Ve 20. století převažovala tendence jména pohádkových postav parodovat.⁵³

Šťastný konec

Jednoznačně jedním z nejdůležitějších a nejtypičtějších znaků pohádkového žánru je šťastný konec. Pohádka nám připomíná, že dobro by mělo zvítězit nad zlem. Každá nepravost a zlý skutek by měly být potrestány. Dobré skutky, laskavost, hrdinství a odvaha by měly být po zásluze odměněny. Princip happyendu se vyskytuje ve většině pohádkách. Můžeme však nalézt i výjimky, například u *Sněhurky* Karla Jaromíra Erbena nebo u původní *Malé mořské víly* Hanse Christiana Andersena.

⁵⁰ [Srov.] KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. s. 81.

⁵¹ [Srov.] Tamtéž, s. 82.

⁵² [Srov.] Tamtéž, s. 83-84.

⁵³ [Srov.] Tamtéž, s. 85.

Další stylistické znaky pohádky

Pohádka měla své určité znaky i v oblasti stylistické. Důraz byl kladen na eliptičnost (vypouštění epicky nedůležitých a málo působivých časových úseků děje), retardaci (oddalované rozuzlení, jeden úkol byl podmiňován dalším), opakování motivů a graduující variaci (trojí nebo i vícené opakování úkolu s narůstající obtížností). Zvláštní kompozicí se vyčleňovaly pohádky kumulativní, určené pro nejmenší. Ty byly založené na stupňovitém opakování až k pointě (*O veliké řepě*).⁵⁴

2.5 Pohádkové motivy

„...každý vypravěč si dovede s podivuhodnou lehkostí přisvojit cizí motivy; slyšel historku jinde a povídá ji dál jako svou vlastní. V písemnictví se tomu říká literární filiace; ale tvořivý výkon povídání není v motivu, nýbrž v samotném aktu povídání a v pohotovosti vybavit si ten nebo onen motiv ve vhodném à propos.“⁵⁵ Pohádky se vždy vyznačovaly jednou základní vlastností. Tou bylo, že části jedné pohádky mohly být bez jakékoli změny přeneseny do pohádky jiné. Příbuznost pohádkových motivů byla zkoumána ještě dříve, než vznikla vědní disciplína pro studium lidové slovesnosti a lidové kultury.

Karel Čapek, významný český spisovatel, novinář, dramatik i překladatel, se mimo jiné žánry věnoval také pohádce. Nejen že psal vlastní autorské pohádky, ale zabýval se i teoretickým rozborem pohádkového útvaru. Ve svém pojednání o pohádce uvedl několik základních pohádkových motivů, jež se vyskytovaly napříč pohádkovým žánrem. Byly to tyto motivy: splněné přání, dar, náhoda, nález, čarovný proutek, pomoc, překážky, úspěch, přemíra, jiný svět a dobrý skutek.⁵⁶

⁵⁴ [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 473.

⁵⁵ ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919-1931)*. Městská knihovna v Praze, e-kniha, 2018. s. 107.

⁵⁶ [Srov.] ČAPEK, Karel. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919-1931)*. Městská knihovna v Praze, e-kniha, 2018. s. 114-118.

2.6 Východiska a vlastnosti české pohádky

Slovanská lidová slovesnost, jako součást světové lidové slovesnosti, vytvořila relativně samostatný celek, který se vyznačoval společnými rysy. Objevily se však rozdíly mezi západní, východní a jižní slovanskou oblastí.

Západoslovanské pohádky, do nichž spadá i česká pohádka, se začlenily do okruhu středoevropského a souvisely s celou západoevropskou tradicí. Pohádky východoslovanské tvořily součást tradice východoevropské, k níž z neslovanských národů patřili Litevci, Lotyšci a ugrofinské národy. V této oblasti byly patrné i Asijské prvky. Jihoslovanské pohádky se začlenily do prostoru balkánského, jenž se vyznačoval kontakty s tureckou tradicí.⁵⁷

Česká pohádka, oproti slovenské nebo ruské, používala mnohem méně počátečních formulí. Koncové formule byly používány zhruba ve stejném poměru. Dále se vyskytovala magická čísla, viz výše. Pro styl české pohádky byla příznačná její architektura. Symetričnost se projevila především v kompozici. Ta někdy byla postavena podvojně, např. v pohádce *O dvou sestřích* se příběh odvíjel dvakrát, zrcadlovitě – jednou se vyprávěl o hodné dívce, která si ze služby odnesla vzácné dary; podruhé se příběh vyprávěl o zlé sestře, jež přišla ze služby s plnou truhlicí hadů a štírů. Taková zrcadlová kompozice bývala v pohádkách celkem častá. Ovšem častěji byla využívána kompozice trojí.⁵⁸

„Česká kouzelná pohádka zachovala pozdější vývojový stupeň v obecném vývoji pohádky. Není v ní monumentalita, jakou mají některé ruské pohádky. Vytvořila si vlastní způsob vyprávění. Vznešený pohádkový svět je neustále konfrontován s plebejským – věcným postojem vesničana nebo městerského řemeslníčka. Kouzla a zázraky nepůsobí vždycky nadpřirozeně a tajuplně, ale častokrát jen jako překvapující efekt nebo groteskní dějový prvek.“⁵⁹

Česká pohádka je v naší společnosti oblíbená a často se objevují nová divadelní či filmová zpracování, ať už klasických pohádek (*Sedmero krkavců*) nebo těch autorských (*Fimfárum*).

⁵⁷ [Srov.] HORÁLEK, Karel. *Slovanské pohádky: příspěvky k srovnávacímu studiu*. Praha: Univerzita Karlova, 1964. s. 54.

⁵⁸ [Srov.] SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 39-40.

⁵⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 40.

2.7 Stručný přehled pohádkových autorů

Mezi nejvýznamnější české sběratele a spolutvůrce lidových pohádek 19. století patřili Karel Jaromír Erben (*Pták Ohnivák, Národní pohádky*) a Božena Němcová (*Špalíček pohádek a říkadel, O Nesytovi a jiné pohádky*). Německé lidové pohádky vydali bratři Grimmové (1812 a 1815). Osobnosti Karla Jaromíra Erbena se věnuje samostatná širší kapitola této práce, neboť jeho pohádky byly výchozími texty pro praktickou část práce.

Ve 20. století byl výraznou personou české pohádky Josef Štefan Kubín (*Knih pohádek, Princezna Pohádka*), na Moravě Beneš Metod Kulda (*Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského, O vodnicích a mořských bytostech*) a Václav Tille (*Rotariánské pohádky Václava Tilleho*). Na Slovensku se pohádkám věnoval Pavol Dobšinský (*Slovenské pohádky*). V Rusku se v souvislosti s pohádkami objevilo jméno Alexander Nikolajevič Afanasjev (*Ruské lidové pohádky*). V Polsku pohádky tvořil převážně Kazimierz Władysław Wóycicki, v Srbsku Vuk Stefanović Karadžić.⁶⁰

Autory umělých pohádek byli Francouz Charles Perrault (*Kocour v botách, Červená karkulka*), Dán Hans Christian Andersen (*Sněhová královna, Malá mořská víla*) a Angličan Oscar Wilde (*Šťastný princ a jiné pohádky*). Ve 20. století pak Antoine de Saint-Exupéry (*Malý princ*), u nás Karel Čapek (*Devatero pohádek*).⁶¹

Mezi současné české autory pohádek patří např.: Iva Procházková (*Myši patří do nebe*), Pavel Šrut (*Lichožrouti*) či Arnošt Goldflam (*Tatínek není k zahazení*). Zajímavým typem pohádek jsou *Lingvistické pohádky* Petra Nikla, který si hraje a experimentuje s českým jazykem.

⁶⁰ [Srov.] VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 281.

⁶¹ [Srov.] Tamtéž

2.8 Vývoj pohádkového názvosloví, etymologie slova pohádka

Pohádka již byla charakterizována coby literární žánr a byly vymezeny její vlastnosti, znaky i vývoj. Můžeme se na ni ale zaměřit i lingvisticky jako na slovo a sledovat toto slovo z etymologického, tedy vývojového, hlediska.

Dle *Encyklopedie literárních žánrů* bylo české pohádkové názvosloví charakterizováno značnou rozkolísaností svého historického vývoje. Archaický termín *bajka*, která byla výše již zmíněna, se významově zúžil na vyprávění o zvířatech, neujal se ani obrozenecký termín *báje* či *báchorka*, ani termín *povídka*.⁶²

Současný pojmový význam pohádka se vyvinul v době obrozenecké z polského *gadać*.⁶³ Termín pohádka začali zavádět vůdčí představitelé naší folkloristiky, koncem 19. století. Jedním z nich byl například Václav Tille.⁶⁴

Machek v *Etymologickém slovníku jazyka českého* doplňuje, že slovo pohádka pocházelo ze staročestiny a neslo význam ve smyslu sporu, hádanky či záhady. Zároveň se pojilo s výrazem hádati nebo rozmlouvati. Nejčastěji však neslo význam „báchora, smyšlenka“, který podle Jungmanna pocházel ze zmiňovaného polského slova *gadać*, jenž znamená mluvit, vyprávěti či tlachati.⁶⁵ Výraz pohádka byl původně staročeským *pogadka* a znamenal povídání.⁶⁶

2.9 Četnost výskytu výrazu pohádka ve spisovném českém jazyce

„Málokterý jev lidové slovesnosti se těšil od počátku 19. století, tedy od nástupu obrození a romantismu, takovému zájmu a obdivu jako pohádka.“⁶⁷ Je zajímavé se

⁶² [Srov.] MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 472.

⁶³ [Srov.] Tamtéž

⁶⁴ [Srov.] DVOŘÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. s. 9.

⁶⁵ [Srov.] MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. s. 467.

⁶⁶ [Srov.] REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. s. 505.

⁶⁷ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 31.

na samostatný slovní výraz *pohádka* zaměřit z pohledu četnosti výskytu slova v českém jazyce.

V této podkapitole je čerpáno ze dvou frekvenčních slovníků českého jazyka. První zaznamenává situaci poloviny dvacátého století. Druhý slovník reflektuje náš jazyk na počátku 21. století. Výsledky jsou komparovány a cílem je zjistit, jak často se výraz *pohádka* objevuje ve spisovném českém jazyce. Výsledky zkoumání frekvenčních tabulek mohou ukázat, jak vysoký je u Čechů zájem o pohádku, jak často o ní mluví nebo píše. Také lze ze získaných dat porovnat, zda se nějak mění postavení pohádky v rámci naší populace, respektive, zda je více či méně oblíbená v některém období a jaké má tendence. Zachycená frekvence slov vychází pouze z českého jazyka, neboť například ve slovenštině je používáno slovo *povídka* či *rozprávka*.

Pořadí slov v publikaci *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*, která byla vydána v roce 1961, bylo sestaveno podle 1 623 527 výpisků ze 75 pramenů.⁶⁸ Spolehlivost zjištěného materiálu autoři obhajovali výběrem a obsahem textů, jichž bylo užito k tabelaci. Tabelový materiál byl záměrně vybrán tak, aby byl co nejrozmanitější a zachycoval spisovný jazyk ve všech jeho funkcích a úrovních, aby užití texty byly reprezentativní pro jistou stylovou vrstvu. Všechny užití prameny, celkem 75, byly rozříděny do 8 skupin: beletrie, poezie, literatura pro mládež, drama, odborná literatura, žurnalistika, vědecká literatura a mluvené projevy uveřejněné tiskem.⁶⁹ Jednotlivé tvary, v nichž byla slova doložena lze zjistit podle statistických listů. Různé významy téhož slova nebyly v publikaci rozlišeny, homonyma také nebylo možno vždy rozlišit.

Výraz *pohádka* byl shledán 2310. nejfrekventovanějším výrazem. Slovo se vyskytlo ve vybraném zkoumaném materiálu celkem 82 x, a to v sedmi skupinách celkem v 36 pramenech.⁷⁰

Na základě výsledků uveřejněných ve zmiňované publikaci, jež uvedla 10 000 nejfrekventovanějších slov v českém jazyce, by se dalo říci, že slovo *pohádka* bylo v českém jazyce poměrně často frekventované. Díky jeho četnosti používání, je možné soudit, že o pohádku jevila populace relativně velký zájem. Samozřejmě je třeba podotknout, že publikace nezkoumala současný stav českého jazyka

⁶⁸ [Srov.] JELÍNEK, Jaroslav, Marie TĚŠITELOVÁ a Josef Václav BEČKA. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961. s. 27.

⁶⁹ [Srov.] Tamtéž, s. 19-22.

⁷⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 114, 363.

a získaná data mohou být již zastaralá. Nicméně přístup autorů a jejich snaha postihnout všechny složky našeho psaného i mluveného spisovného jazyka byly rozsáhlé a pečlivé.

Novější data lze dohledat v publikaci jazykovědce Františka Čermáka a kol. *Frekvenční slovník češtiny*. Slovník vycházel ze stomiliónového veřejně reprezentativního synchronního korpusu psané češtiny SYN2000. Ten vznikl na jaře roku 2000 a obsahoval texty z let 1990–1999. Složení textů bylo 15 % beletrie, 25 % odborné literatury a 60 % publicistiky. Pro práci na frekvenčním slovníku byly provedeny některé změny. Po úpravách se zrodil nový korpus FSC2000, z něhož teprve vzešel *Frekvenční slovník češtiny*. FSC2000 obsahoval 95 854 929 slovních tvarů bez interpunkce, s interpunkcí 114 363 813 pozic. Slovník zaznamenal 50 000 nejčastějších apelativ spolu s údaji o jejich frekvenci.⁷¹

Heslo pohádka bylo shledáno 2346. v pořadí podle průměrné redukované frekvence. Termín pohádka se vyskytoval v žánrech v procentuálním zastoupení: beletrie 30 %, odborná literatura 21 % a publicistika 47 %.⁷²

Ze slovníku vyplývá, že pořadí průměrné redukované frekvence bylo 2346. Toto číslo vyjadřuje vysokou četnost používání slova pohádka, zastoupeného ve všech zkoumaných žánrech. V porovnání se staršími výsledky Jelínka, Těšitelové a Bečky, lze shledat, že slovo je stále velmi frekventované a využívané. V obou představených publikacích se zkoumané slovo *pohádka* vyskytlo jako cca 2300. nejfrekventovanější slovo českého spisovného jazyka. To přirozeně značí i nemalý zájem o pohádku jako takovou, přičemž trend četnosti výskytu slova *pohádka* je stabilní. Dá se tedy říci, že pohádka je v nás zakotvena a vnímána jako tradiční pojem a zřejmě brzy nevymizí z naší slovní zásoby.

Čermák vydal v roce 2007 publikaci *Frekvenční slovník mluvené češtiny*, v níž se zaměřil pouze na mluvený komunikační proces. Slovník vycházel z Pražského mluveného korpusu a představil autentickou mluvenou češtinu. Ovšem na výsledky toho, jak se proměnila současná slovní zásoba a četnost využívání slov ve spisovném českém jazyce, je třeba počkat do vydání nového frekvenčního slovníku.

⁷¹ [Srov.] ČERMÁK, František a Michal KŘEN. *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 11.

⁷² [Srov.] Tamtéž, s. 195.

3 Knižní ilustrace

Slovo ilustrace vychází z latinského *illustrare*, které znamená vysvětlovat, osvětlovat nebo objasnit. V širším smyslu může být ilustrací kompletní výtvarná složka tištěného díla, což zahrnuje i dekor. Častěji však bývá ilustrací míněn doprovodný obraz. Vazba mezi textem a obrazem je pak mnohem složitější a komplexnější než u bezpříznakového dekoru.⁷³ Obraz totiž textové sdělení dotváří a pozvedává. Někdy může obraz dokonce i přesáhnout význam textu (ilustrace A. Menzela ke Kuglerovu *Příběhu Friedricha Velikého*). Ilustrace se ve vzácných případech dají oddělit od textu a stát se samostatnými uměleckými díly (K. Kollwitz, *Selská válka*). Ojedinelé jsou pak ilustrace k hudebním dílům (ilustrace M. Slevogta k Mozartově *Kouzelné flétně*). V ojedinelých případech se ilustrátor a autor textu stávají jednou osobou (W. Blake).⁷⁴ Takovým případem bývají většinou autorské knihy, které jsou výsledkem práce jednoho člověka.

O umění ilustrace je v současnosti velký zájem: od knížek pro děti přes grafické romány, animaci, knihy, hračky, počítačové hry až po módu, reklamu, design, média či internet.⁷⁵ V této práci nás více zajímá ilustrace knih pro děti a mládež. „Dětská kniha je osobitý estetický objekt, jenž zejména pro specifičnost recipientů vyžaduje kritické vnímání odlišné od vnímání krásné literatury určené pro dospělé. Zásadním hodnotícím kritériem je komplexní vnímání dětské knihy, tedy reflexe zahrnující typografické, ilustrační, literární a edukační dimenze díla.“⁷⁶ Spolu s literárním textem se ilustrace podílejí na výchově mladého pokolení po celém světě. Ilustrace je pak obvykle nedílnou součástí knihy a její osudy jsou propojeny s osudy dětských knížek.

Tato kapitola se věnuje představení vzniku a vývoji knižní ilustrace, dále i jejímu dělení a ilustrátorským technikám. Více se zaměřuje na ilustraci knih pro děti a mládež. Do této kategorie nespadá pouze pohádkový žánr, jímž se práce primárně zabývá, nýbrž i další žánry, jako jsou například dobrodružná či humoristická literatura pro děti a mládež. Proto jsou představeni různorodí jak světoví, tak i čeští ilustrátoři nejen pohádkového textu. Zajímavou podkapitolou

⁷³ [Srov.] Příspěvatelé Encyklopedie knihy, *Ilustrace*, [online]. 2018. [cit. 4. 6. 2019] Dostupné z: <http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=ilustrace&oldid=14230>

⁷⁴ [Srov.] GOLDMANOVÁ, Anna. *Ilustrace* [online]. 2013. [cit. 7. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.artlexikon.cz//index.php?title=ilustrace>

⁷⁵ [Srov.] WIGAN, Mark. *Umění ilustrace: vizuální myšlení*. Brno: Computer Press, 2010. Základy designu. s. 7.

⁷⁶ REISSNER, Martin. *Ilustrace/ Illustration*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. s. 21.

je pak ta, jež sleduje autory, kteří byli spisovateli i ilustrátory v jedné osobě a tvořili autorské knihy. Dále jsou představeny dlouhodobě spolupracující autorské dvojice knih pro děti a mládež. Zmiňované podkapitoly jsou doplněny obrazovou přílohou.

3.1 Stručný vývoj ilustrace v české knize pro děti a mládež

Díky způsobu vyjadřování je ilustrace velmi blízká malířství, neboť v obou případech dochází ke ztvárnění představ pomocí obrazu. Ilustrace je však velmi pevně spojena s knihou, připíná se k literárnímu dílu i k jeho schránce – tedy ke knize. Ilustrace sdílela s knihou všechny velké vývojové proměny a obraty, aniž by zůstávala v podřadném postavení.⁷⁷ Zevrubnému popisu knižní historie se věnují mnohé publikace. Jmenujme jako příklad *Encyklopedii knihy* Petra Voita, která čítá 1350 stran nebo *Ilustraci* Antonína Matějčka, který popisoval vývoj ilustrace již od starověku. Vzhledem k rozsahu není záměrem této práce vyčerpávající popis historie knižní ilustrace, nýbrž pouze určitý nástin.

Vzestup knižní ilustrace v Evropě nastal již před rokem 1500. Oproti dřívějším prvotiskovým ilustracím náznakového rázu, vznikaly nové složitější kresby, které nutily řezbáře, aby zdokonalili svou práci a podřídili se tak zcela umělcově obrazotvornosti. K obnově vlastního stylu dřevořezu tehdy přistoupil Albrecht Dürer, který ilustrací nepřepisoval obsah knihy, nýbrž ji vnímal jako podmět k vyjádření vlastních uměleckých záměrů.⁷⁸ V jeho duchu pak pokračovali umělcovi žáci i nástupci. Dürer byl významnou osobností v počátcích klasické knižní ilustrace v Německu, odkud se šířil vliv i do našich zemí. V kontextu této práce se proto zaměříme především na ilustraci určenou pro děti a mládež v souvislosti s českým prostředím.

Za počátek úsilí o vytvoření krásné české knihy pro děti bylo považováno velkoryse koncipované dílo Jana Amose Komenského *Orbis pictus* z roku 1658. (viz Příloha I. Obr. 1) Komenský v této knize docenil význam obrazu v knize určené dětem. Původním záměrem bylo, že kniha bude vyzdobena uměleckou ilustrací

⁷⁷ [Srov.] MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štenc, 1931. s. 7.

⁷⁸ [Srov.] HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha: František Novák, 1948. Naše poklady. s. 78.

Václava Hollara. Vydavatel však nesouhlasil s výběrem ilustrátora, a tak na ilustraci pracoval cizí řemeslný rytec. Pedagogické dílo Komenského přijala za své značná část civilizovaného světa téměř o dvě stě let dříve, než se dočkalo českého vydání. K takové situaci došlo na základě náboženských důvodů a historických událostí.⁷⁹

Intencionální literatura, tedy literatura psaná přímo pro dětského čtenáře vznikala v době národního obrození. Do té doby bylo dítě vnímáno jako malý dospělý a mělo k dispozici pouze knihy s náboženským anebo mravním charakterem. Základem české, tedy specificky národní, ilustrace a též ilustrace dětské knihy byly práce Mikoláše Alše, které se objevily v osmdesátých letech 19. století. (viz Příloha I. Obr. 2) Alšovy ilustrace se vyskytovaly v kresbách k písničkám, u motivů lidových říkadel, v kalendářích s příslovími a pranostikami, v pohádkách a verších pro děti i ve slabikářích. V ilustraci uplatňoval tytéž principy jako ve své monumentální tvorbě malířské a kreslířské. Zdůrazňoval lásku k vlasti, historii, přírodě a lidem. Svým realismem a demokratismem otevřel ilustraci nové možnosti a perspektivy.⁸⁰ Dílo Mikoláše Alše se stalo inspirací mnohým dalším, například Josefu Ladovi či Antonínu Strnadlovi.⁸¹

Na přelomu 19. a 20. století se v Čechách o rozkvět ilustrace a knižní kultury zasloužily *SVU Mánes* a jím vydávaný časopis *Volné směry*, *Knihovna Moderní revue*, *Spolek českých bibliofilů* nebo *Nový kult* S. K. Neumanna. Mezníkem v dějinách české knižní kultury byla vnímána kniha *Pohádka máje* (1897) Viléma Mrštíka, ilustrována Zdenkou Braunerovou. (viz Příloha I. Obr. 3) Za první moderní stylově upravenou krásnou českou knihu byli odborníky označeni Karafiátovi *Broučci* v podobě, kterou jim vtiskl Vojtěch Preissig v roce 1903.⁸² (viz Příloha I. Obr. 4) Vedle Preissiga byl představitelem moderní ilustrace Josef Wenig.

Období meziválečné přineslo mnoho výrazných ilustrátorských osobností, například: Josefa Ladu, Karla Svolinského, Josefa Čapka, Cyrila Boudu, Zdeňka Buriana, později Ondřeje Sekoru, Antonína Pospíšila, Františka Tichého nebo ve

⁷⁹ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. s. 11.

⁸⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 12.

⁸¹ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982. s. 15.

⁸² [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. s. 14.

třicátých letech Jiřího Trnku, Antonína Strnadela a Kamila Lhotáka.⁸³ V tomto období často docházelo u umělců k odklonu od realistické formy. Autoři objevovali možnosti výtvarného náznaku a výtvarné grafické i výrazové zkratky. V příloze je možné nalézt ukázky ilustrací zmiňovaných autorů. (viz Příloha I. Obr. 5, 6, 7, 8, 9)

Po roce 1945 se dětská kniha stala celospolečenským zájmem ve smyslu nástroje výchovy mladého pokolení. Nakladatelství byla zestátněna a vytvořena nová – specializovaná. V roce 1945 vznikla Mladá fronta, v roce 1949 Státní nakladatelství dětské knihy, které bylo později přejmenované na Albatros. Státní pedagogické nakladatelství bylo reorganizováno. Nastala situace, kdy měli ilustrátoři možnost soustavné práce díky intenzivnímu zájmu o dětskou knihu. Do popředí poptávky se dostala literatura, která měla dětského čtenáře vychovávat v uvědomělého budovatele socialismu.⁸⁴ Výtvarná úroveň mnohdy ustupovala do pozadí, nedalo se to však tvrdit o úplně všech knihách pro děti. V tomto období začínala tvořit například Helena Zmatlíková, která získala řadu ocenění.

V šedesátých letech vzrostl zájem o umělou pohádku, která se v té době začala opět rozvíjet a kladla před ilustrátory nové úkoly. Těmto pohádkám se výtvarně věnovaly například Jitka Kolínská, Květa Pacovská, Eva Bednářová nebo Daisy Mrázková. (viz Příloha I. Obr. 10) Zájem byl i o pohádky vzdálenějších zemí Evropy a pohádky mimoevropské. Obrovský krok vpřed také udělala literatura naučná, pro kterou byly typické ilustrace Zdeňka Buriana (viz Příloha I. Obr. 11) nebo Antonína Pospíšila. V sedmdesátých letech se objevili výrazní umělci, kteří měli blízko k filmu. Byli to například Adolf Born, Zdeněk Miller či Radek Pilař.⁸⁵ (viz Příloha I. Obr. 12, 13, 14)

Následné období osmdesátých a devadesátých let přineslo například knihy: *Pan Buřtík a pan Špejlička* Zdeňka Svěráka (viz Příloha I. Obr. 15) nebo *Krysáky* Jiřího Žáčka. (viz Příloha I. Obr. 16) Důležitým bodem naší historie byl rok 1989. Po revoluci vznikala nová nakladatelství zaměřená na literaturu pro děti a mládež, například: Baobab, Meandr, Portál či Librex. Ze současných autorů ilustrací pro

⁸³ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982. s. 34–103.

⁸⁴ [Srov.] STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. s. 26.

⁸⁵ [Srov.] Tamtéž, s. 28-45.

děti bychom mohli jmenovat Petra Síse, Petra Nikla, Michaelu Kukovičovou (viz Příloha I. Obr. 17, 18, 19) či Evu Frantovou.

3.2 Funkce ilustrace

Samozřejmě nás jako první z funkcí ilustrace napadne funkce zobrazovací. Tedy taková, kdy nám autor představuje, co se v textu děje. Literatura pro děti a mládež obsahuje, kromě pohádky, další druhy žánrů, a stejně tak i druhy ilustrací. Každá z nich má svůj specifický význam i funkci. Například u ilustrace naučné stojí v popředí význam ujasňovací a vysvětlovací. U umělecké ilustrace pak převládá složka, která posiluje prožitek uměleckého díla a prohlubuje smysl pro výtvarné umění.⁸⁶ Škála funkcí ilustrace je velmi bohatá a nemá přesná ohraničení. Vždy je ale velice důležité, aby korespondovala s textem, udržela svoji následnost a svým umístěním nenarušila literární dílo.⁸⁷ Díky mísení funkcí se můžeme setkat s humoristickou ilustrací jak v pohádce, tak i historickém námětu.

O vymezení různých funkcí, které s sebou ilustrace nese, se pokusil František Holešovský, který sepsal vícero publikací věnujících se ilustraci. Rozdělil funkce ilustrace následovně.

Poznávací, noetická funkce ilustrace

Tato funkce se vychýlila až do polohy, kterou šlo nazvat názorně didaktickou – nejdůležitějším prvkem byla názornost a naučnost. Ilustrace s touto funkcí se často objevovaly v učebnicích či slabikářích, kde převládly nad experimentem nebo uměleckou ilustrací.⁸⁸ Poznávací funkce bývá pro svou názornost považována za jednu ze stěžejních vlastností ilustrace.

⁸⁶ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Naše ilustrace pro děti a její výchovné působení*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. s. 10.

⁸⁷ [Srov.] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 19, 20.

⁸⁸ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977. s. 35, 36.

Funkce mravně a sociálně výchovná

Funkce mravně a sociálně výchovná úzce souvisela s předchozí jmenovanou. Tuto blízkost lze vysvětlit samým vývojem dětské literatury. Ve svých počátcích byla kniha pro děti prostředkem věcného učení a mravní výchovy, což jistým způsobem prostupuje literaturou pro děti a mládež dodnes.⁸⁹ Mravně výchovná funkce by měla v dětech upevňovat morální zásady a principy.⁹⁰ Více se dotýká citového života dětí a nemusí být tak snadno vyjádřitelná. Nepřehlédnutelně s touto složkou ilustrace zacházela především léta socialistická, která prostřednictvím oficiální literatury pro děti a mládež formovala mravně sociální charakter mládeže.

Umělecko-estetická funkce

Umělecko-estetická funkce představuje několik cílů, jichž chce svým působením na dítě dosáhnout. Ilustrace pro děti by měla uvést dítě do výtvarného umění a pomoci mu pochopit jeho podstatu. Také by měla děti seznámit s výraznými osobnostmi ilustračního a grafického umění a sblížit vlastní ilustraci pro děti s celým světem umění. Dále by ilustrace měla otevřít a podněcovat zájem dětí o nové v umění i ve světě lidského myšlení s dopadem na vlastní konání. Umělecko-estetická funkce ilustrace by také měla ukazovat specifickou cestu k pronikání do obsahu a forem masových komunikačních prostředků.⁹¹

Funkce rozvoje dětské osobnosti

Jedná se o funkci s nejširším polem působnosti. Ilustrace a její receptivní vztah má hluboký dosah na rozvoj dítěte, především na jeho citový, logický i volný rozvoj osobnosti. Můžeme pak mluvit i o vývoji dětské fantazie a citů.⁹² Dítě totiž při pohledu na ilustraci může vnímat nejrůznější pocity. Při pohledu na ilustraci může pociťovat radost, strach, soucit, děs i komiku.

⁸⁹ [Srov.] Tamtéž

⁹⁰ [Srov.] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 14.

⁹¹ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977. s. 38, 39.

⁹² [Srov.] Tamtéž

Funkce širšího kontextu umění a umělecké tvorby

Je další neméně důležitou funkcí ilustrace. Spolu s funkcí umělecko-estetickou se tato funkce uplatňuje při zkoumání vztahů ilustrace pro děti zejména k písmu a typografické úpravě knihy, ke kreslenému, animovanému filmu a k dalším druhům umění.⁹³ Tato funkce může hrát důležitou roli prostředku výchovy dítěte k estetickému životu jako takovému.⁹⁴

Rekreační funkce

Vyřčenou prioritou této funkce má být pobavení, líbivost, uvolnění a odpočinek.⁹⁵ Je tedy dobré si uvědomit, že funkce nikdy nestojí samostatně, ale jsou vždy porůznu provázané, přičemž některá může dominovat ostatním. Proto by obhajoba rekreační funkce, zbavené příměsí jiných, musela vést ve většině případech k propagaci kýče a braku v ilustraci pro děti.

3.3 Dělení ilustrace

Podle *Encyklopedie knihy* můžeme ilustrace rozdělit do dvou typů. Hlediska, z nichž se při určování typu vychází jsou: žánr, způsob provedení a čtenářská orientace.

Prvním typem ilustrace je ilustrace krásné literatury (ilustrace asociativní), která poukazuje k určité části textu a literární dílo umocňuje výtvarným doprovodem. Velikostí odpovídá rozměru zrcadla. To znamená, že zabírá podobnou plochu, jako text, který ilustruje. Tento typ ilustrace vytváří ke knižní předloze volnou výtvarnou paralelu, anebo je s ní díky vyprávěcímu (dějovému) potenciálu těsně spjata. Bývá také mnohdy označována jako ilustrace knižní či literární. Naproti ilustraci krásné literatury stojí ilustrace vědecká (nauková či odborná). Ta se vyznačuje popisnou názorností a poukazuje k objektu existujícímu reálně mimo

⁹³ [Srov.] Tamtéž, s.40.

⁹⁴ [Srov.] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 13.

⁹⁵ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977. s. 43.

text. Vědecká ilustrace se nemusí opírat o aktuální umělecký názor a nemá ani estetickou nebo dekorativní funkci. Jestliže je tato funkce přítomna, pak bezděčně. Tento druhý typ ilustrace nezávisí na velikosti knihy, může mít i formu velkoplošné rozkládací přílohy.⁹⁶

Kromě asociativní a vědecké ilustrace může být rozdělení ilustrací na dekorativní a obrazové. Dekorativní spojují text a výzdobné motivy jako záhlaví či iniciály v jednotný umělecký celek. Obrazové ilustrace názorně komentují text.⁹⁷

Ilustraci je také možné dělit z hlediska vztahu k textu. Ilustrace může přímo vysvětlovat text pomocí obrazu, přičemž se obvykle jedná o reálné vyjádření. Druhým typem ilustrace dle tohoto dělení je, že literární předloha může být zpracována i méně konkrétně a ilustrace pak doplňuje text názornou informací. Třetí možností je ilustrace, jejíž úlohou není doslovné ujasnění textu, ale aktivní výklad jednotlivých složek díla.

3.4 Tradiční ilustrátorské techniky

Ilustrace spadá mezi výtvarné obory vycházející na rozdíl od malířství a sochařství z postupů, jimiž lze ručním i průmyslovým tiskem rozmnožit psaný, kreslený anebo namalovaný originál. Tyto obory jsou uceleně pojmenovávány jako grafika. Ilustrace spadá do sféry umělecké grafiky.⁹⁸ Z hlediska výtvarných činností dělených dle aplikovaného média je ilustrace plošnou výtvarnou činností. Interaktivní ilustrace, jíž se věnuje samostatná kapitola, by stála na pomezí mezi plošnou výtvarnou činností a intermediální akcí.

Během historie si ilustrátoři pro svou práci oblíbili nejrůznější techniky a postupy. Mezi grafické techniky řadíme tisk z výšky v podobě dřevorytu, linorytu či dřevořezby. Dále tisk z hloubky, který přinesl například suchou jehlu, mědiryt

⁹⁶ [Srov.] Příspěvatelé Encyklopedie knihy, *Ilustrace*, [online]. 2018. [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ilustrace&oldid=14230>

⁹⁷ [Srov.] VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 10

⁹⁸ [Srov.] VOIT, Petr. *Nauka o ilustraci* [online]. Praha: ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2007. s. 2. [cit. 10. 7. 2019] Dostupné z: https://sites.ff.cuni.cz/uisk/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Nauka-o-ilustraci_Voit.pdf

nebo oceloryt. Samozřejmě nemůžeme nezmínit i tisk z plochy, tedy litografii.⁹⁹ Mezi mladší techniky patří také sítotisk nebo digitální tisk. Kromě grafických technik však ilustrátoři využívali i malbu, kresbu či kombinované techniky. Můžeme najít i ilustrace, které vznikly původně jako koláž nebo asambláž.

Mnohé ilustrátory oslovila specifická výtvarná technika natolik, že se jí věnovali dlouhodobě nebo dokonce po celý život. Zdeněk Burian si oblíbil kvaš a perokresbu. Jiří Trnka se osobitě vyjadřoval za pomoci akvarelu nebo voskového pastelu v kombinaci s vyškrabováním. Koláže a asambláže se často rodily pod rukama Radka Pilaře a například pro Daisy Mrázkovou byl typický monotyp.

3.5 Představení významných ilustrátorů knížek pro děti a mládež

Již bylo zmíněno, že osobitý ráz a jedinečnost knihy neurčuje pouze text. Ilustrace je důležitou složkou díla, a to zvláště v knihách pro děti a mládež. Ilustrátoři se po celém světě věnovali a dále věnují dětskému čtenáři tvorbou nových ilustrací. Na rozdíl od malíře či grafika, je ilustrátor podmíněn výchozím textem, který výtvarně zpracovává. To však nemusí nutně znamenat omezení v jeho tvůrčí činnosti, neboť ilustrátor se stává spisovatelovým partnerem, ne sluhou.

Ilustrátor dětské knížky dává ilustracím zvláštní, specifický rys, v němž můžeme spatřovat umělcovu snahu o to, aby dílo určené dětem bylo přiměřené stupni jejich chápání. Ilustrátor bere v potaz stupeň uměleckého zobecnění, výběr formálně technického přístupu, snahu přiblížit čtenáři co nejvíc postavu hrdiny, důraznější vyjádření ideje díla a podobně.¹⁰⁰

Kromě pohádky, která již byla představena, se v knihách pro děti a mládež objevují i další žánry. Mezi ně řadíme lidovou slovesnost, folklórní pohádku, autorskou pohádku, nonsensovou pohádku, příběh s dětským hrdinou a fantastickým motivem, sci-fi, pověst, báji, legendu, bajku, příběhovou prózu ze života dětí a mládeže, prózu s dívčí hrdinkou nebo chlapeckým hrdinou, prózu s přírodní tematikou a se zvířecím hrdinou, dobrodružný příběh, prózu s válečnou

⁹⁹ [Srov.] SMITH, Ray. *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů*. Vyd. 2. [Praha]: Slovart, 2006. s. 259.

¹⁰⁰ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Naše ilustrace pro děti a její výchovné působení*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. s. 73.

a okupační tematikou pro děti a mládež, humoristickou prózu a historiky pro mládež či moderní poezii pro teenagery nebo písňové texty.

Spektrum žánrů literatury pro děti a mládež je bohaté a různorodé. Stejně různorodé jako množství autorů, ilustrátorů a ilustrací. Avšak se objevili ilustrátoři, kteří knize vetkli takovou podobu, že se stala přímo neodmyslitelnou. Představme si některé světové i české ilustrátory, kteří se věnovali jak výtvarnému zpracování knih s pohádkovou tematikou, tak i obecné literatuře pro mladého čtenáře.

3.5.1 Ilustrátoři dětské knihy ve světě

Ve výčtu jmen světově nejvýznamnějších ilustrátorů knih pro děti a mládež bychom našli mnohá – některá budou zmíněna níže v podkapitolách *Ilustrátorem a spisovatelem v jedné osobě* a *Dlouhodobě spolupracující autorské dvojice*. Přestože nás v této práci více zajímá česká ilustrovaná tvorba pro děti a mládež, uvedme si zde alespoň některé světové ilustrátory těch nejznámějších světových knih určených dětem.

Jedním z nejslavnějších příběhů světové literatury pro děti a mládež je ten o Alence v říši divů. Tvůrcem textu byl Lewis Carroll, který jej napsal v roce 1865. Tento příběh byl ilustrován mnohokrát a zájem o jeho nejen knižní zpracování nepřestává ani po 150 letech. Prvním ilustrátorem Alenky, který jí dal specifickou podobu byl sir John Tenniel.¹⁰¹ (viz Příloha I. Obr. 20)

Významně se do historie ilustrace zapsal také Brit Ernest Howard Shepard, který vtiskl podobu slavnému Medvídkovi Pú a jeho přátelům. (viz Příloha I. Obr. 21) Příběh o personifikovaných hračkách malého chlapce napsal Alan Alexander Milne roku 1925 a původně vycházel formou povídek v britských novinách.¹⁰²

¹⁰¹ [Srov.] *Sir John Tenniel's Classic Illustrations of Alice's Adventures in Wonderland* [online]. 2015. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <https://medium.com/alice-s-adventures-in-wonderland/sir-john-tenniel-s-classic-illustrations-of-alice-in-wonderland-2c3bbdca3a77>

¹⁰² [Srov.] KOSIK, Corryn. *E. H. Shepard* [online]. Rockwell Center Fellow, 2018. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.illustrationhistory.org/artists/ernest-howard-shepard>

Mezi světově nejznámější pohádky patří také *Čaroděj ze země Oz* spisovatele Lymana Franka Bauma. První vydání z roku 1900 bylo ilustrováno Williamem Wallacem Denslowem.¹⁰³ (viz Příloha I. Obr. 22)

Další významnou světovou knihou pro děti byl *Petr Pan*. Toho napsal sir James Matthew Barrie v roce 1902. Vydání obsahovalo ilustrace od Francise Donkina Bedforda.¹⁰⁴ (viz Příloha I. Obr. 23)

Zmiňované příběhy jsou stále velmi populárními a jsou nově přepracovávány, avšak prvotní ilustrovaná vyjádření jsou stěžejní. Podíváme-li se na dané ilustrace, okamžitě víme, jaký příběh vyprávějí. Máme ho totiž dobře ukotvený v paměti spolu s vizuální podobou. Mezi mladší, současné, světové ilustrátory pak patří například Jo Empson, která ilustrovala knihu *Rabbityness*. (viz Příloha I. Obr. 24) Tato kniha byla za své výtvarné zpracování mnohokrát oceněna. Dalším současným výrazným ilustrátorem je Dan Santat. Jako příklad z jeho tvorby můžeme uvést knihu *The Adventure of Beekle: The Unimaginary Friend*. (viz Příloha I. Obr. 25) Autor pracuje s bohatou barevností, za zmiňovanou knihu získal ocenění nejosobitější americká obrázková kniha pro děti.¹⁰⁵ Mezi další novodobé ilustrátory patří například i Owen Davey s knihou *Crazy about cats* (viz Příloha I. Obr. 26) nebo Jon Klassen a jeho kniha *Triangle and Square*.¹⁰⁶ (viz Příloha I. Obr. 27)

3.5.2 Čeští ilustrátoři dětské knihy

Českých ilustrátorů knih pro děti a mládež je veliké množství, ti nejvýznamnější byli již chronologicky vyjmenováni v podkapitole *Stručný vývoj ilustrace v české knize pro děti a mládež*. Zde si blíže představíme čtyři osobnosti z různých historických etap: Mikoláše Alše jakožto zakladatele národní ilustrace, Josefa Ladu, jehož osobitý styl se vryl hluboko do povědomí českého národa, dále Adolfa Borna, který představoval minulou generaci ilustrátorů a Evu Frantovou jako

¹⁰³ [Srov.] *William Wallace Denslow* [online]. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/William_Wallace_Denslow

¹⁰⁴ [Srov.] *Peter Pan*. [cit. 2. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Pan

¹⁰⁵ [Srov.] MORFIN, Marcelina. *Top 9 Children's Books Illustrators* [online]. [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/top-9-children-s-books-illustrators/>

¹⁰⁶ [Srov.] *23 best picture books of children* [online]. [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.digitalartsonline.co.uk/news/illustration/23-best-picture-books-for-children-2019/#9>

zástupkyni současné oceňované ilustrace v knihách pro děti a mládež. Někteří další budou představeni níže v podkapitolách *Ilustrátorem a spisovatelem v jedné osobě* a *Dlouhodobě spolupracující autorské dvojice*. Výběr ilustrátorů, o kterých nyní bude řeč, byl sestaven tak, aby reflektoval významnou osobnost každé z již zmiňovaných etap. Tedy od počátku ilustrace pro děti a mládež v 19. století, přes meziválečnou ilustraci, ilustraci druhé poloviny 20. století, až po ilustraci nynější.

Mikoláš Aleš (1852–1913)

Mikoláš Aleš je považován za vůdčí osobnost českého novodobého umění. Byl to od dětství talentovaný kreslíř a malíř s bohatou fantazií. Náměty jeho děl se odrážely hlavně v bohaté historii českého národa a na základě heraldiky dospěl ke svébytnému ornamentálnímu stylu. Náležel k představitelům tzv. generace Národního divadla. Pro lunety divadla navrhl cyklus *Vlast*. Později na malířství rezignoval a stal se z něj přední kreslíř v českých časopisech a přispěl k počátkům moderní knižní ilustrace v Čechách. Ilustroval například *Rukopis zelenohorský a královédvorský*, *Jiráskovy Psohlavce* nebo Čelakovského *Ohlas písní ruských*. Alšova popularita rostla také díky ilustracím národních písní a knih pro děti, jako byl např. *Špalíček* a *Slabikář*. (viz Příloha I. Obr. 28) Velkého úspěchu také dosáhl při navrhování nástěnných maleb a sgrafit pro stavby, převážně v Praze a Plzni. Při výzdobě domovních fasád upřednostňoval mytologické a historické výjevy s lidovými prvky a rostlinným ornamentem.¹⁰⁷

Pokud se vrátíme ke knižní ilustraci, hledáme rozdíl mezi ilustrační tvorbou pro děti, ilustrací pro dospělé, již dětská kniha přijala za svou a ilustrací přímo tvořenou pro dítě. Alšův výtvarný projev se v ilustrování pro dítě nelišil od toho určeného pro dospělého, řadil by se tedy do skupiny, ilustrací určených dospělému čtenáři, které dětská kniha přijala za své. Podobným způsobem pracovali i Hanuš Schwaiger, Vojtěch Preissig, Jaroslav Panuška, z mladších František Tichý, Antonín Pelcl nebo Jan Zrzavý.¹⁰⁸

¹⁰⁷ [Srov.] PYŠNÁ, Pavlína a Večerníková Lucie. *Mikoláš Aleš* [online]. Inventář osobního fondu, Archiv národní galerie v Praze. Praha 2016. [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/ales_mikolas.pdf

¹⁰⁸ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Naše ilustrace pro děti a její výchovné působení*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK). s. 49-50.

Josef Lada (1887–1959)

Malíř, spisovatel, ilustrátor, grafik i divadelní výtvarník – to vše představoval Josef Lada. Od mládí byl zaníceným kreslířem, který se v Praze vyučil knihařství. Z existenčních důvodů nemohl jít studovat na Uměleckoprůmyslovou školu a začal přispívat svými kresbami do různých časopisů. Jednalo se například o časopisy *Máj*, *Besídka malých*, *Humoristické listy* nebo *Mladý proud*. Již v roce 1911 vyšla Ladova první autorská knížka pro děti *Moje abeceda*.¹⁰⁹

V počátcích tvorby na Ladu působilo dílo Mikoláše Alše a prvky secese. Brzy se ale orientoval na oproštěnou obrysovou kresbu, lapidární vtip výrazu, prověřovaný od počátku zejména na humoristické politické kresbě a karikatuře. Typická pro jeho tvorbu byla i jasná barevnost. Celou další životní tvorbu věnoval ryze českým a lidovým výjevům. Zálibu měl i ve zvířecích příbězích a vytvořil čtyřdílnou kroniku o příhodách kocoura Mikeše, s níž měl úspěch i na mezinárodním poli dětské knihy.¹¹⁰ (viz Příloha I. Obr. 29) „Obecně platí o Ladově tvorbě totéž, co platí o tvorbě Alšově, Trnkově a všech velkých postavách našich výtvarných umělců: Patří stejně všem věkovým vrstvám národa, a zdá-li se nám u některých námětů, že nejsou určeny dětem, stává se právě jejich výtvarný odraz mostem, který pomáhá dětem přejít z jednoho věkového stupně do druhého.“¹¹¹ Ladova celoživotní práce určená dětem se pevně včlenila do základního fondu české dětské knihy.

Adolf Born (1930–2016)

Adolf Born se věnoval ilustraci, kreslenému filmu i grafice. Vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze, kde se stal žákem Martina Salcmana, Cyrila Boudy a Antonína Pelce. Born ilustroval přes dvě stě knih a spolupracoval s několika časopisy.¹¹² Také byl tvůrcem více než padesáti animovaných filmů.

Ilustrační práce Adolfa Borna s dětskou knihou a jejím nakladatelstvím začala na počátku šedesátých let a rychle se rozvíjela. Už v osmdesátých letech čítala jeho práce desítky ilustrovaných cyklů téměř ke všem žánrům a druhům dětské knihy.

¹⁰⁹ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989. s. 195-197.

¹¹⁰ [Srov.] Tamtéž, s. 198.

¹¹¹ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989. s. 198.

¹¹² [Srov.] HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004. s. 11.

Od knih pro nejmenší a knih prvního čtení k povídkám ze života dětí a mládeže, k dobrodružné literatuře, k pohádkám a poezii, a hlavně k humoristickým povídkám. Humor často provázel jeho ilustrace. Umělec vytvořil svůj osobitý styl a výtvarný jazyk, v němž neexistují rozdíly podle věku čtenářů. Jedná se o styl veselého kreslicího filozofa, který velmi bystře rozeznává veselé stránky života a dovede proniknout k jejich podstatě. V *Traktátu o ilustraci* vyslovil umělec názor, že knihy a ilustrace jsou křídla fantazie. Přenášejí čtenáře-diváky do dob, míst a dějů, které sami toužili prožít a neprožili.¹¹³ Bornem ilustrovaných knih jmenujme například: *Boříkovy lapálie* (1973) (viz Příloha I. Obr. 30), *Aprílová škola* (1978), *Mach a Šebestová* (1989), *Žofka* (2000) nebo *Ostrov pro šest tisíc budíků* (2000).

Eva Frantová (nar. 1960)

Po absolvování střední odborné výtvarné školy vystudovala Eva Frantová VŠUP, filmovou a televizní grafiku u profesora Miloslava Jágra a ilustraci u Jiřího Mikuly. Autorka se věnuje volné tvorbě a ilustracím především knih pro mládež.¹¹⁴ Za své ilustrace získala Frantová několik cen. Těmi byla například Zlatá stuha¹¹⁵ 1998, kterou jí udělil Klub literatury pro mládež, Klub ilustrátorů dětské knihy a Česká sekce IBBY (Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu) za ilustrace ke knize *Oslí kůže* Ch. Perraulta (viz Příloha I. Obr. 31) a Zlatá stuha 2001, již získala za ilustrace ke knize *Francouzské pohádky a bajky* Ch. Perraulta.

¹¹³ [Srov.] HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989. s. 37-40.

¹¹⁴ [Srov.] HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004. s. 33.

¹¹⁵ Zlatá stuha je každoročně udělované ocenění tvůrcům nejlepších knih pro děti a mládež vydaných v českém jazyce. Toto ocenění se traduje déle než 25 let a jedná se o jedinou cenu v České republice zaměřenou výhradně na dětskou literaturu. Ocenění s sebou nese vysokou prestiž a garantuje kvalitu oceněných dětských knih. Oceněnými autory za rok 2019 byli například Daniela Krolupperová, Marek Toman nebo Nikola Logosová. [Srov.] Oficiální web *Zlatá stuha* [online]. IBBY, 2014 [cit. 7. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/cs>

3.5.3 Ilustrátorem a spisovatelem v jedné osobě

Při sledování ilustrace a jmenování nebo představování ilustrátorů nesmíme opomenout jednu velice zajímavou kategorii ilustrátorů. Jedná se o skupinu umělců, kteří se věnovali psaní vlastního textu a ten sami i ilustrovali. Výsledné knihy bývají nazývány autorskými knihami anebo bilderbuchy. Vzhledem k rozsahu a obsahu práce jmenujme alespoň dva světové a dva české autory. Ze světových umělců si blíže představíme Antoina de Saint Exupéryho a Tove Janssonovou, z těch českých Jiřího Trnku a Daisy Mrázkovou. Výběr těchto autorů snad potvrdí následující medailony, které představují jejich unikátní tvorbu v knihách pro děti a mládež.

Antoine de Saint Exupéry (1900–1944)

Antoine de Saint Exupéry byl francouzský spisovatel, letec, filozof a humanista. Zde je uveden proto, že Saint Exupéryho jméno i dílo přetrvaly bez ohledu na čas a neuškodily mu ani nové technologie. Patří mezi nejpřekládanější a nejcitovanější autory na světě.¹¹⁶ Exupéryho *Malý princ* (viz Příloha I. Obr. 32) se stal světovým fenoménem, který si zamilovala spousta lidí a bývá opakovaně vnímán jako nejoblíbenější kniha vůbec. Kniha se stala tak oblíbenou nejspíš díky textu a ilustraci, které spolu výborně spolupracují. Text se totiž může zdát jednoduchým a srozumitelným, děti jej často čtou jako pohádku a více nevnímají skrytější filozofické myšlenky. Proto se dospělí k *Malému princovi* rádi vracejí a znovu ho čtou s pochopením nových myšlenek, které v díle nacházejí. Knihu čtou lidé většinou opakovaně a vždy objeví něco nového nebo zajímavého, co může souviset s právě prožívanou částí jejich života. Ilustrace jsou pak spíše hravé a oproštěné od realistického zobrazení. Převládá tenká obrysová linie a jemná barevná výplň.

Malý princ bývá často zpracováván divadelně i recitačně, byl vytvořen i televizní seriál nebo knižní pokračování, v roce 2015 byl příběh zfilmován a při zpracování animace autoři částečně vycházeli z původní kresby Exupéryho. Nové podoby prince se nikdy však nesečkali s tak kladným přijetím a takovým obdivem či pochopením jako ty původní, které ilustroval sám spisovatel. Původní motivy

¹¹⁶ [Srov.] VIRCONDELET, Alain. *Antoine de Saint Exupéry v obrazech a dokumentech*. V Praze: Slovart, 2013. s. 188.

Malého prince se také mnohdy objevují na všemožných předmětech denní potřeby nebo na potetovaných místech lidské kůže spolu s citáty z knihy. Přesto se nedá říci, že by se stal *Malý princ* kýčem, jak se to obvykle stává s trendovými motivy. V současnosti mezi nejčastější pohádkové náměty, jež se objevují téměř na všech předmětech určených dětem, patří *Ledové království* nebo *Auta*, dlouhodobé oblíbené se těší také *Mickey Mouse*.

Tove Janssonová (1914–2001)

Tove Janssonová byla finská spisovatelka, malířka, ilustrátorka a autorka komixů. Janssonová patřila k švédsky hovořící menšině ve Finsku a knihy tedy psala švédsky. Své první kresby uveřejnila v patnácti letech v liberálním časopise *Garm*. Studovala na výtvarné akademii *Konstfack* ve Stockholmu, poté na kreslířské škole finské Národní galerie v Helsinkách a pak v Paříži. Nejslavnějším dílem této autorky byly knihy o skřítcích mumíncích a jejich přátelích. (viz Příloha I. Obr. 33) Postavička *Muminka* se poprvé objevila v ilustracích na stránkách *Garmu* v roce 1940 a v roce 1945 vyšla první samostatná kniha o mumínech. Mumini vydobili Janssonové světový věhlas. Za své dílo obdržela například cenu *Hanse Christiana Andersena* v roce 1966 nebo *Pro Finlandia* roku 1976.¹¹⁷

Podobně jako *Malý princ* se i příběhy o mumíncích staly světově známé a dostalo se jim nového zpracování v podobě seriálu nebo dalších knižních pokračování, ta však neměla takový úspěch jako původní kresby.

Kromě těchto dvou světových umělců – spisovatelů i ilustrátorů, samozřejmě autorské knihy tvořili i jiní. Byli to například *Beatrix Potterová* a její kniha *Pohádka o Petru Králíkovi* z roku 1893, (viz Příloha I. Obr. 34) *Dr. Seuss* a jeho *Grinch*. (viz Příloha I. Obr. 35) či *Maurice Sendak* a kniha *Tam kde žijí divočiny*, 1994. (viz Příloha I. Obr. 36)

Nyní se obraťme zpět k našim ilustrátorům – spisovatelům. Blíže se zaměříme na osobnost a knihu *Jiřího Trnky* a mladší *Daisy Mrázkové*. Kromě zmíněných umělců pak knihu jednoho autora u nás tvořili například *Květa Pacovská*, *Josef Lada*, *Ondřej Sekora*, *Josef Čapek* nebo *Miloš Nesvadba*. (viz Příloha I. Obr. 37)

¹¹⁷ [Srov.] *Tove Jansson* [online]. [cit. 26. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.cbdb.cz/autor-1535-tove-jansson>

Z mladších autorů například Tereza Říčanová, Martin Skála, Petr Sís či Miroslav Šašek. (viz Příloha I. Obr. 38)

Jiří Trnka (1912–1969)

Jiří Trnka patřil mezi umělce, které dějiny umění zahrnují pod pojem „artifex universalis ingeniosus“ který znamená všestranný a vynalézavý objevovatel nových výrazových možností a schopností. Navíc se vyznačoval intenzivní poetičností přístupu i výsledků. Ve svém díle skloubil v celek disciplínu filmovou, ilustrační, scénografickou, malířskou i sochařskou. Jeho slohová východiska byla dosti složitá, avšak konečná podoba všech realizací zůstávala jednoduší a plně vyhraněná. Trnka využíval v ilustraci figurální hravou dekorativnost dětských postaviček italské renesance i styl českého selského baroka, navazoval na dědictví biedermeieru a tzv. druhého rokoka po polovině 19. století, který se projevoval v malířství Josefa Mánesa.¹¹⁸

Trnkova kniha, kterou sám napsal i ilustroval nese název *Zahrada*. (viz Příloha I. Obr. 39) Jedná se o knihu, která byla vydána v roce 1962 a svou specifičností se dostala do povědomí českých dětí i dospělých. Kniha má svou poetiku, kouzlo i humor. *Zahrada* se následovně stala i animovaným filmem. Jiří Trnka získal za svou celoživotní práci Cenu Hanse Christiana Andersena a mnohá další ocenění.

Daisy Mrázková (1923–2016)

Daisy Mrázková byla českou ilustrátorkou, spisovatelkou a autorkou více než desítky obrazových knih pro děti. Studovala na Uměleckoprůmyslové škole u profesora Antonína Strnadela v letech 1943 až 1944. Účastnila se jako výtvarnice řady výstav. Věnovala se olejomalbě a od roku 1962 též dětské literatuře a ilustrování knih pro děti. Později převažovala v její tvorbě perokresba, kresba barevnými tužkami a v devadesátých letech malba vaječnou temperou. Mezi její autorské knihy patří například: *Neplač, mochomůrko*, *Byla jedna moucha* či *Co by se stalo, kdyby...*¹¹⁹ (viz Příloha I. Obr. 40) Mrázková byla představitelkou lyrického něžného a intimního proudu ilustrace. V její tvorbě se objevuje křehkost, lyrická

¹¹⁸ [Srov.] HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s. 411.

¹¹⁹ [Srov.] *Daisy Mrázková* [online]. [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/daisy-mrazkova>

atmosféra, laskavost, poetičnost i přemýšlivost. V roce 2005 získala ocenění Zlatá stuha za celoživotní dílo.

3.5.4 Dlouhodobě spolupracující autorské dvojice

Nesmíme opomenout dalších pár ilustrátorů, kteří dlouhodobě spolupracovali se svými spisovatelskými kolegy. Jedná se o dvojice, které jsou spolu velmi úzce spojeny. Pokud zmíníme některou z jejich knih nebo jméno spisovatele, jistě si ihned vybavíme i ilustrovanou podobu knihy a jméno ilustrátora. Opět se omezíme na prezentaci dvou dvojic ze světové i české tvorby. Představena bude práce Quentina Blakea a Roalda Dahla a Jacqueline Wilsonové s Nickem Sharrattem, jakožto zahraničních zástupců. Z českých tvůrčích dvojic si připomeneme tvorbu Karla a Josefa Čapka a Jaroslava Foglara spolu se Zdeňkem Burianem.

Roald Dahl a Quentin Blake

Roald Dahl byl britský spisovatel s norskými kořeny. Své povídky začal psát v roce 1942. Mezi nejznámější příběhy autora patří *Karlík a továrna na čokoládu* (viz Příloha I. Obr. 41), *Matylda* či *Obr Dobr*.¹²⁰ Výtvarnou podobu Dahlovým příběhům dával Quentin Blake, který byl o devět let starším. Blake spolupracoval i s jinými spisovateli, například Russellem Hobanem či Michaellem Roesenem. Ovšem nejznámější se staly ilustrace Dahlových neuvěřitelných příběhů. Knihy získaly mnohá ocenění, zmínit můžeme například cenu Hanse Christiana Andersena z roku 2002.¹²¹ Po stránce příběhové se knihy vyznačují svou neobvyklostí, která je dána velmi propracovaným fantaskním světem nebo jeho prvky. Ilustrace jsou veselé a hravé, obvykle působí kresebně skicovitě. Jejich knihy si zamilovali lidé po celém světě.

¹²⁰ [Srov.] DAHL, Roald. The best of Roald Dahl. London: Penguin Books, 1984. Penguin fiction. s. 1.

¹²¹ [Srov.] *Biography* [online]. [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.quentinblake.com/meet-qb/biography>

Roald Dahl zemřel v roce 1990, Quentin Blake stále tvoří ilustrace a jeho nejnovější knihou je *Roald Dahl's Colours*, která vyšla v roce 2019. Zůstává tedy dále spojen s Roaldem Dahlem i po spisovatelově smrti.

Jacqueline Wilsonová a Nick Sharratt

Wilsonová se narodila roku 1945 a píše hlavně dívčí romány, rozhlasové hry a detektivky. Sharratt je téměř o dvacet let mladší. Přesto spolu tito dva autoři tvoří dobře fungující tvůrčí dvojici již téměř třicet let. Nick Sharratt ilustroval od roku 1991 více než padesát knih Jacqueline Wilsonové. Oba dva jsou současnými a stále tvořícími autory.¹²² Ilustrace jsou hravé a veselé, vyskytuje se výrazná barevnost a stylizace.

Knihy *Dvojčata v průšvihů*, *Lola Rose*, *Projekt Loty* (viz Příloha I. Obr. 42) nebo *Anděl Vicky*, jsou blízké i českým dětem, zejména dívkám a některé knihy byly zfilmované. Příběhy získaly i mnohá literární ocenění. Dvojice je spolu tak spojená, že pokud se dostaneme na oficiální web spisovatelky, je plný Sharrattových zábavných ilustrací a pohyblivých obrázků.

Mezi další tvůrčí dvojice patřili například René Goscinny s Albertem Uderzem a jejich jedinečné knihy o Asterixovi. (viz Příloha I. Obr. 43)

Při sledování českých často spolu tvořících autorských dvojic, se stala přínosnou publikace *100 ilustrátorů dětské knihy*, která představila české ilustrátory a jejich práci v uspořádaných sloupcích. Je tedy dobře dohledatelné, kteří autoři spolu často spolupracovali. Kromě níže zmíněných to byli například Václav Čtvrtek a Radek Pilař (viz Příloha I. Obr. 44) nebo Jiří Trnka a František Hrubín. (viz Příloha I. Obr. 45) Uvedme alespoň dvě autorské dvojice.

Karel Čapek a Josef Čapek

Bratry Karla a Josefa Čapka není nutné dopodrobna představovat. Karel byl jedním z našich nejznámějších a nejvýznamnějších spisovatelů a novinářů a Josef výtvarným umělcem ovlivněný kubistickým směrem. Oba žili v první polovině

¹²² [Srov.] *Books with Jacqueline Wilson*[online]. [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: http://www.nicksharratt.com/books/jacqueline_wilson.html

dvacátého století. Společnou knihou obou bratří bylo *Povídání o pejskovi a kočičce* (viz Příloha I. Obr. 46) z roku 1929, které se stalo i filmovou sérií, neboť povídání obsahuje vícero příběhů. Příběhy pejska a kočičky jsou v českém prostředí velmi známé a oblíbené – nejen díky milému a vlídnému vypravěčskému stylu Karla Čapka, ale i rozmarným a něžným ilustracím jeho bratra Josefa.

Eduard Štorch a Zdeněk Burian

Český spisovatel Eduard Štorch se narodil v roce 1878 a ve své tvorbě se věnoval převážně dobrodružné literatuře pro děti a mládež. Mezi nejznámější knihy patří *Lovci mamutů* a *Osada havranů*, které se odehrávají v době pravěku. Neodmyslitelnými se staly ilustrace jeho knih, které tvořil Zdeněk Burian, jenž se narodil v roce 1905. Burianova ilustrátorská dráha začala roku 1921, když mu bylo šestnáct let.¹²³ Ilustroval šestnáct Štorchových knih, z nichž nejvýznamnější byla *Lovci mamutů*. (viz Příloha I. Obr. 47) Kromě práce na ilustracích textů Eduarda Štorcha byl Burian spojen i s texty J. Augustou. Burian využíval převážně techniku kvaše a perokresby. Jeho ilustrace se vyznačovaly realistickým zobrazením a precizní kresbou.¹²⁴

¹²³ [Srov.] PROKOP, Vladimír. *Ilustrátor Zdeněk Burian: monografie a soupis díla*. Praha: Ostrov, 1995. s. 11.

¹²⁴ [Srov.] PROKOP, Vladimír. *Ilustrátor Zdeněk Burian: monografie a soupis díla*. Praha: Ostrov, 1995. s. 28.

4 Interaktivita v knize

Interaktivita již byla dříve v textu zmiňována v souvislosti s vymezením pojmu, o které se snažilo více autorů. Výklad termínu však stále není jasně formulován, a tak význam a obsah nejsou stále zcela zřejmé. Slovo interaktivita bylo v minulosti často spojováno s digitální technologií a někteří autoři se přikláněli k myšlence, že přítomnost zmíněné technologie je potřebná k tomu, aby bylo možné o interaktivitě hovořit. Názory teoretiků, jež toužili definovat termín, se různily a rozcházely četnými, i protichůdnými, směry.

Vzhledem k tomu, že se chceme zabývat interaktivitou v knize, která nese funkci dialogu mezi autorem textu a čtenářem i mezi textem, příběhem a ilustrací, stala se pro nás výchozím pojetím interaktivity myšlenka Roba Covera, který v současnosti působí na australské univerzitě. Cover tvrdí, že interaktivita nemusí být podmíněna digitální technologií a vyslovil myšlenku, že interaktivita provázela lidstvo od dávné historie. Příkladem netechnologického interaktivního umění může být akční umění zahrnující performance či happening. Zásadním parametrem má být přímá intervence, bez níž se nedá o interaktivitě mluvit a je tedy její stěžejní vlastností.¹²⁵ Zaměříme-li se na knihu, tak hlavním významem interaktivity je vliv na vztah mezi autorem, textem, ilustrací a publikem. Interaktivita spočívá v tom, že umožňuje rozšířit naše chápání komunikace a rozvíjí jisté prvky čtenářovy kontroly nad narativním obsahem textu. Důležitá je tedy spoluúčast na průběhu vyprávění příběhu.¹²⁶

Na poli knižního trhu se objevují nejrůznější knihy pro děti a mládež, které se snaží dialog mezi knihou a čtenářem pozvednout na úroveň intervence. Někdy se objevuje přítomnost nového, dalšího média, ale nemusí to být nezbytné. Ke knize je třeba přistupovat především jako k literárnímu dílu. Například Marie-Laure Ryanová ve své publikaci *Narativ jako virtuální realita* zmiňuje: „Hluboký rozdíl v přístupu virtuální reality a literatury je rozdílem mezi „více je více“ a „méně je více“.“¹²⁷ Tato myšlenka navádí k určité opatrnosti při práci s literárním dílem, neboť literatura by neměla být na úrovni virtuální reality. Setká-li se čtenář

¹²⁵ [Srov.] HINKOVÁ, Sylva. *Heslář – „interaktivita“* [online]. Masarykova univerzita, 2012. [cit. 6. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/tim/article/download/226/343>

¹²⁶ [Srov.] COVER, Rob. *Inter/aktivní publikum: Interaktivní média, narativní kontrola a revize dějin publika* [online]. Mediální studia, 2007. [cit. 6. 9. 2019]. Dostupné z: https://medialnistudia.fsv.cuni.cz/front.file/download?file=2007_02_03_preklad.pdf

¹²⁷ RYAN, Marie-Laure. *Narativ jako virtuální realita: imerze a interaktivita v literatuře a elektronických médiích*. Přeložil Eva KRÁSOVÁ. Praha: Academia, 2015. s. 413.

s knihou, o níž hovoříme jako o interaktivní, může s příběhem pracovat v různých rovinách. Vyskytují se knihy, které využívají kreativní práci s textem, knihy s reproduktory či s jinými pomůckami, knihy s novým neobvyklým materiálem, knihy s možností pohybu jednotlivých dílků nebo i virtuální knihy. Všechny tyto knihy spojuje myšlenka intervence mezi knihou a čtenářem. Čtenář je spoluúčastníkem děje, ať už příběh dotváří textově, nebo jej prožívá za přítomnosti nového neobvyklého média, materiálu, pohybu či zvuku. Je sám aktivním účastníkem procesu a vstupuje do interakce. Jeho role se neomezuje pouze na pasivního čtenáře.

Nyní budou představeny skupiny knih, o nichž můžeme hovořit jako o interaktivních, jelikož svým zpracováním přesahují v intervenci se čtenářem. Jedná se o ukázkou principů, jimiž se dané typy knih vyznačují. Pro popis interaktivních prvků v knihách a jejich prezentaci byl proveden vlastní průzkum, který zahrnoval hledání interaktivních knih v knihkupectvích, na webu, v obchodech, ale i v knihovnách. Popisované interaktivní prvky lze dohledat v obrazové příloze.

4.1 Knihy se zvuky

Kategorie knih, které jsou doprovázeny zvukovou složkou je velmi obsáhlá. Obvykle se spíše jedná o knihy určené pro děti předškolního či mladšího školního věku. Knihy v sobě mají zabudovaný reproduktor, který po zmáčknutí určitého tlačítka či plošky, vyluzuje všemožné zvuky. Zpravidla jde o knihy, které mají čtenáře poučit o okolním světě. Knihu tak může doprovázet zpěv různých druhů ptáků (viz Příloha I. Obr. 48), zvuky dopravních prostředků, názvy barev, lidové písničky či říkadla.

Tyto knížky jsou pro malé děti vhodné, neboť prohlubují dětskou představu o okolním světě. Často jsou přítomny velké ilustrace, pod nimiž se nachází tlačítko se zvukem. Dítě si tak propojuje vizuální představu s tou zvukovou.

Pro starší děti se poměrně nedávno objevily mluvící knihy s elektronickou tužkou. Jedná se o knihy značky Alby pod edicí nazvanou *Kouzelné čtení*. Pět základních knih obsahuje kouzelnou tužku a mnohé další knihy z této kolekce lze dokoupit

už bez tužek. Knihy se orientují na různá vzdělávací témata a jsou určeny pro děti od šesti let. Mezi tituly se objevují například: *Hravá angličtina, Česká republika, Atlas světa* nebo *Dinosaurů*. Elektronická tužka se přiložením ke knize aktivuje a pak funguje po celých plochách stránek. (viz Příloha I. Obr. 49) Dítě ji jen přikládá k jednotlivým obrázkům v knize a tužka vyluzuje mluvený komentář – ať už zobrazovaných situací, tak i faktů a zajímavostí. V knihách se po straně objevují symboly, které fungují jako doplňující úkoly nebo zajímavosti. I tento typ knih by dle naší klasifikace bylo možné řadit na pomezí mezi *Knihy se zvuky* a *Knihy s novým nástrojem*.

4.2 Knihy s novým materiálem

Za klasický materiál, s nímž se v knize setkáváme považujeme zpravidla papír. V této kategorii chceme představit knihy, které pracují s novým materiálem ne jako s pomůckou, která má další využití (dříve zmiňovaný plastový reproduktor), nýbrž jako s čistě haptickým novým prvkem knihy.

Často se s novým výtvarným materiálem, kterým může být například kůže, textilie, pytlovina, plyš, plast či přírodnina, setkáváme u knih pro malé děti, anebo u autorských uměleckých knih. Nový materiál nabízí nové prožitky skrze hmat a může dítěti pomáhat ilustrovat čtený příběh. Pro čtenáře se stává takový prožitek nový a jedinečný, jelikož zapojuje více smyslů. Dítě si čte o dinosaurech a na vedlejší straně má reliéfně vystouplé ještěří šupiny nebo o králíčkově, jehož srst je měkká a jemná. (viz Příloha I. Obr. 50) Dochází tak k propojování čteného, ilustrovaného a hmatatelného prvku, což na dítě může působit velmi dobře a takové zpracování prohlubuje jeho schopnost synestezie. Objevují se i audio haptické knihy, které jsou vhodné zejména pro nevidomé, ale i pro lidi, kteří trpí jiným tělesným či psychickým znevýhodněním.

Do této kategorie by se daly zařadit i takzvané knihy pro nejmenší. Jedná se o knihy, které jsou určeny k procvičování jemné motoriky. Obvykle neobsahují žádný text, bývají z měkkého vypořstovaného materiálu s tupými hranami. V knize se objevují čtené materiály, například: suchý zip, normální zip, tkaničky do bot, knoflíky či šroubovací uzávěry. Děti mají na jednotlivých stranách

nejrůznější úkoly od zavazování tkaniček, přes zapínání knoflíků na kabátě, po nahrazení květů stromu za jablíčka.

4.3 Knihy s novým nástrojem

Klasifikovali bychom je jako takové knihy, jejichž součástí je i další prvek, pomůcka, která nám zprostředkovává a umožňuje novou funkci při zacházení s knihou. Skupina těchto knih je obsáhlá a zde budou zmíněny alespoň některé typy knih, v nichž lze s knihou pracovat interaktivně díky novému přidanému nástroji.

Zajímavým typem knih, které mají přidaný nástroj, jsou ty s takzvanou lupou. Nejedná se však o typickou lupu v tradičním pojetí. Zmiňovaná lupa má podobu fóliové kartičky, po jejímž přiložení ke stránce se odhalí zdánlivě neviditelné části. Tyto knížky mají děti ve velké oblibě, zvláště chlapecké čtenářstvo, neboť bývají součástí napínavých a tajemných knížek. Můžeme je najít například v edici *Klub tygrů* a *Klub záhad* nakladatelství Fragment. (viz Příloha I. Obr. 51) Knihy jsou plné úkolů určených k interakci se čtenářem. Často se pod lupou objeví odpověď na otázku, týkající se reálií z příběhu, tajná zpráva nebo nápis či šifra. Oblíbené a hojně využívané jsou pro práci s lupou i obrázky, které lze lupou odhalit. Většinou se jedná o tajemné příšery nebo nápisy na zdech.

Ke knihám s novým nástrojem bychom zařadili i ty, které obsahují maňásky (viz Příloha I. Obr. 52) nebo samolepky a jejich různé podoby. Některé knihy se mohou pohybovat na pomezí mezi vícero skupinami, takové jsou například mluvicí knihy s elektronickou tužkou, které jsou zmíněny v podkapitole *Knihy se zvuky*. U nich samozřejmě vnímáme jako nový nástroj elektronickou tužku, která podstatně rozšiřuje a obohacuje samostatnou knihu. Dalším hraničním typem jsou gamebooky obsahující hrací kostku. V tomto případě je novým nástrojem kostka, která určuje cestu příběhu a vnáší do tohoto typu knihy určitou hru s náhodou a štěstím, možná i osudem.

4.4 Knihy s pohyblivými dílky

S pohyblivými dílky se setkáváme jak v knihách pro nejmenší, tak i pro starší děti. Vzácnost těchto knih spočívá v interaktivitě, kterou poskytují pohyblivé části ilustrace. Častým způsobem pohybování s prvky bývá odkrývání a odklápění, objevuje se i otáčení, posouvání nebo vytahování. Děti jsou z možnosti manipulovat s ilustrací většinou nadšené. Tato možnost v nich probouzí větší zájem o ilustraci a o příběh jako takový. Propojení čtením a pohybu poskytuje jedinečný zážitek, který se může změnit i ve hru.

Je velké množství knih, jež obsahují pohyblivé dílky. Z výběru si představme například ukázkou, která může fungovat jako didaktická pomůcka ve výuce biologie. (viz Příloha I. Obr. 53) Odklápěním lze pozorovat jednotlivé vrstvy lidského těla, od pokožky, přes svalovou hmotu, po orgány a kosti. Žák si díky názornosti lépe uvědomuje probírané učivo a je schopen si jej lépe zapamatovat i představit. Na principu podobném rentgenu fungují i jiné knihy, například zobrazují loď, její konstrukci a vnitřní vybavení. Další ukázkou prezentuje pohyb otáčení a rotace v knize. Tento konkrétní příklad pochází z poloviny šestnáctého století. (viz Příloha I. Obr. 54) Což dokazuje, že pohyblivost se stala oblíbeným prvkem již dříve a je významným úkazem při vnímání a popisu interaktivity v knize.

Knihy s pohyblivými dílky jsou pro nás významnou kategorií. Do této skupiny totiž patří i kniha, která je realizována v praktické části této práce a jejímu podrobnějšímu představení se věnuje samostatná kapitola.

4.5 Pop up knihy

Dalo by se o nich uvažovat i jako o knihách s pohyblivými dílky. Pop up knihy jsou ale svým zpracováním tak originální, že by měly být představeny ve své samostatné kategorii.

Tyto knihy bývají někdy nazývány 3D knihami. Umožňují totiž čtenáři trojrozměrný zážitek v papírové knize. Po rozevření z ní vystupuje obrázek, a to

někdy i v četných vrstvách. (viz Příloha I. Obr. 55) Tyto knihy nejsou jednoduché na vytvoření, autor musí pracovat velmi opatrně a precizně, zejména by měl disponovat velkou prostorovou představivostí. Při vytváření pop up knihy jde o pečlivou činnost prořezávání a navrhování. Náročnost vypracování knihy s sebou nese jistou exkluzivitu a majitelé ji většinou pečlivě střeží, aby se nezničila.

Pokud se kniha dostane k dítěti, stává se pro něj něčím jedinečným a okouzlujícím. Přináší nový prožitek a dochází k intervenci. Čtenář může knihu rozevírat a pozorovat zvedající se obrázek, který se utvoří až při úplném otevření knihy. Dítě sleduje průběh sklápějících se dílků a mnohdy velmi náročné skládání papíru. Pop up knihy mohou prohlubovat trojrozměrné myšlení i imaginaci.

4.6 Gamebooky

Gamebooky jsou mezi dětmi velmi oblíbeným typem knihy, v níž je čtenář sám tvůrcem příběhu. Neznamena to, že by rozstříhal knihu a pasáže následně přeskupoval dle svých představ. Kniha má pevně zakotvený začátek vyprávění a v určité fázi si čtenář vybírá, jak se dál bude příběh vyvíjet. Obvykle mu je nabídnuto několik možností a je jenom na něm, jak chce, aby příběh pokračoval. (viz Příloha I. Obr. 56) Jednoduše tak otočí na odkazovanou stránku, kde příběh pokračuje v duchu cesty, kterou si čtenář zvolil. Pokud příběh nedopadne dle jeho představ, může se vrátit na předchozí zápletku, kde si vybere jinou cestu. Tyto knihy bývají často psány v ichformě, což ze čtenáře dělá přímého hrdinu dobrodružství. Děti se ke knihám znovu rády vrací a zkoušejí volit jiné cesty než dříve.

Gamebooků vzniklo velké množství a jsou stále oblíbené. Jejich atraktivita spočívá v tom, že se dítě stává spoluautorem příběhu a dochází k interaktivitě v rovině textové, resp. narativní, vyprávěcí. Jako příklad této kategorie knih uvedme edici *Nekonečné příběhy* nakladatelství Fragment.

Zajímavostí je, že se objevují i gamebooky, jež mohou obsahovat hrací kostku, v nichž následující příběhovou cestu určuje padlé číslo nebo symbol. Díky přítomnosti hracích kostek by se takové knihy už daly zařadit do kategorie *Knihy*

s novým nástrojem. V souvislosti s gamebooky lze zmínit i principy RPG her, které pracují na podobné bázi v tom smyslu, že si hráč sám vybírá cestu příběhu a volí z různých možností, jak bude jeho dobrodružství pokračovat. Takové pojetí je na určitém pomezí mezi počítačovou hrou a literaturou.

4.7 Virtuální knihy

Ačkoliv se chceme především věnovat interaktivní knize v jejím „papírovém“ pojetí, měli bychom zmínit i to, že se v současnosti objevují interaktivní knihy v čistě virtuální rovině. Za virtuální knihu považujeme tu, kterou si otevřeme ve čtečce a pročítáme. Má funkci stejnou jako běžná kniha.

Interaktivitu bychom nacházeli v knihách, které se vyznačují například zvukovým doprovodem, animací nebo je prokládána hrou. Společnost Simopt vytvořila *Stvoření světa*, které je nyní i ke stažení ve formě aplikace pro chytré telefony. Jedná se o knihu, která je určena pro nejmenší a představuje starozákonní příběhy hravou formou. Obsahuje jak text, tak i vyprávění a animaci. Příběhy jsou provázané hrami, které mají různou obtížnost. Jedním z úkolů v části o potopě světa je spárovat zvířátka pomocí pexesa a po úspěšném vyřešení úkolu příběh pokračuje.

5 Spisovatel Karel Jaromír Erben a jeho pohádky

Osobnost Karla Jaromíra Erbena je pro tuto práci stěžejní, neboť jsou to právě jeho pohádky, které se vyskytují v knize, jež je realizována v praktické části této práce. Erbenovy pohádky byly pro tento účel vybrány proto, že patří, v českém prostředí, mezi klasické a tradiční. Erben bývá, spolu s Boženou Němcovou, považován za nejlepšího autora našich pohádek a jeho pohádky se stále těší veliké oblíbenosti u mladých čtenářů.

V této kapitole bude představen život a dílo významného českého spisovatele. Dále se blíže zaměříme na jeho pohádky, které se vyznačují určitými prvky, jimiž je lze odlišit od jiných autorů.

5.1 Představení autora

Karel Jaromír Erben byl český historik, právník, archivář, básník, překladatel a sběratel českých lidových písní a pohádek. Stal se vrcholným představitelem vlastenecké romantické linie.

Narodil se 7. listopadu 1811 v Miletíně u Hořic v Podkrkonoší do rodiny ševce a sadaře. Během dětství se u Erbena objevila tělesná slabost a celoživotní plicní choroba. Neduhy mohly souviset s tím, že byl původně z dvojčat. Jeho bratr zemřel v necelých dvou měsících po narození. Karel disponoval hudebním nadáním, které bylo rozvíjeno příbuznými z matčiny strany. Podnět k Erbenovu studiu dal miletínský farář Jan Arnold, a tak se Karel dostal na gymnázium v Hradci Králové, dále studoval na pražské univerzitě. Po filozofii pokračoval na právnické fakultě. V Praze se seznámil s mladými básníky a spisovateli. Mezi ně patřili například Karel Hynek Mácha a Josef Kajetán Tyl. Také se setkával s historikem Františkem Palackým a spřátelil se s Karlem Havlíčkem.¹²⁸ Na konci třicátých let Erben otiskl

¹²⁸ [Srov.] LÁBUSOVÁ, D. *ERBEN, Karel Jaromír*. Biografický archiv ÚČL, Praha. 1999 [online]. [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ERBEN_Karel_Jarom%C3%ADr_7.11.1811-21.11.1870

první pohádky *Očarovaný zámek* a *Zrcátko*.¹²⁹ Tak by se dalo shrnout spisovatelovo dětství, dospívání a doba studia.

Po studiích se, roku 1842, oženil s Barborou Mečířovou. V té době pracoval u hrdelního soudu v Praze, potom na fiskálním úřadu. Honorované pomocné historické práce získával díky Palackému. Roku 1843 byl českými stavy pověřen sběrem listinného materiálu v českých venkovských archivech. Tři roky nato získal místo asistenta českého muzea v oddělení archeologickém, historickém a sbírce listin. Dále se podílel na českém společenském, spolkovém a kulturním životě. Stal se členem jazykové komise při Matici české, účastnil se založení Měšťanské besedy v Praze a pak v ní vykonával jednatelskou funkci. Od července 1848 redigoval vládní *Pražské noviny*. V té době se zabýval i překlady právních norem z němčiny do češtiny a získal další společensky významné funkce. V roce 1850 se Erben stal sekretářem Muzea a o rok později i archivářem města Prahy. Koncem padesátých let ovdověl a znovu se oženil, manželkou se mu stala Žofie Mastná.¹³⁰ V roce 1853 vydal svou jedinou básnickou sbírku *Kytice z pověstí národních*.

Pro své básnictví hledal Erben kořeny v lidové slovesnosti, kde český jazyk trvale žil a rozvíjel se. Čerpal z písní, pohádek, bájí, pověstí a říkadel a věřil v neposkvrněnost a původnost lidové slovesnosti a starých památek, jež souvisela s širším proudem evropského romantismu.¹³¹ Při sbírání folklorního materiálu měl výbornou pozici archiváře, která ovlivnila i jeho tvorbu. Oproti Tylovi, který se v próze vyznačoval publicistickou uspěchaností, měl Erben spíše vědecký přístup.¹³² Byl schopný se zpracováním vytyčeného tématu zabývat po dobu několika let, což vedlo k vysoké úrovni jeho zejména archivářské a folklorně sběratelské činnosti.

Šedesátá léta přinesla vznik Historického spolku, Hlaholu a Umělecké besedy. Erben udržoval rozsáhlé styky s ruskými a polskými vědci a v roce 1867 byl členem delegace na národopisné výstavě v Moskvě. Během těchto let podnikl několik zahraničních studijních cest. Erben zemřel na následky tuberkulózy 21.

¹²⁹ [Srov.] HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsca, 2010. s. 102.

¹³⁰ [Srov.] LÁBUSOVÁ, D. *ERBEN, Karel Jaromír*. Biografický archiv ÚČL, Praha. 1999 [online]. [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z:

http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ERBEN_Karel_Jarom%C3%ADr_7.11.1811-21.11.1870

¹³¹ [Srov.] CHALOUPKA, Otakar. *Setkání s českými spisovateli*. Praha: Albatros, 1989. Klub mladých čtenářů (Albatros). s. 41.

¹³² [Srov.] HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsca, 2010. s. 101.

listopadu 1870 v domě U Tří tykví na Starém Městě v Praze v Michalské ulici. Byl pohřben na Malostranském hřbitově na Smíchově, z něhož byly později, v roce 1908, jeho ostatky přemístěny na pražské Olšanské Hřbitovy.¹³³ Souborné vydání Erbenových pohádek vyšlo roku 1905 díky Václavu Tille. Ten vybral třináct pohádek a vydal je pod názvem *K. J. Erben: České pohádky*.

5.2 Znaky Erbenových pohádek

Pokud se zamyslíme nad Erbenovou tvorbou, můžeme ji rozdělit na básnickou a prozaickou. Jedinou básnickou sbírkou, kterou vydal byla *Kytice z písní národních*, která obsahuje třináct balad. Rysy, jež se vyskytují v *Kytici*, lze pak dohledat i v pohádkové tvorbě. Hrdinové jeho příběhů se obvykle nebouří proti trestu a nestojí proti společnosti. Trest je pro ně samozřejmým po každém provinění. Erben neuznával vzpoury proti osudu a uctíval daný řád. V básních se výrazně opakují náměty viny a trestu.

Při tvorbě pohádek byl Erben silně ovlivněn německými literárními vzory, zejména kouzelnými pohádkami bratří Grimmů. Snažil se obnovit předpokládaný mytologický základ v kouzelných pohádkách. V mezích folklórní poetiky hledal estetické, filozofické a etické hodnoty. Pro spisovatele byla pohádka především kouzelným vyprávěním, v němž zdůrazňoval rysy trvalosti a opakování tvořící podstatu životního řádu.¹³⁴ Dříve byla zmíněna rozdílnost v přístupu k práci mezi Erbenem a Tylem, v souvislosti s pohádkovým žánrem se nabízí porovnání s Boženou Němcovou. Erben a Němcová jsou totiž stále považováni za velikány české klasické pohádky 19. století.

Oba čerpali z ústní lidové slovesnosti. Rozdíl spočíval v následné úpravě a stylizaci příběhů. Zatímco Němcová pohádky často stylizovala a přetvářela, Erben do nich příliš nezasahoval a věřil v původnost slovesnosti, tvořil adaptace. Komparovat lze i hlavní hrdiny pohádek. U Erbena převládají mužští hrdinové. Hrdina mívá osobní jméno, přičemž ostatní postavy jsou pojmenované podle

¹³³ [Srov.] *Karel Jaromír Erben* [online]. [cit. 26. 10. 2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Jarom%C3%ADr_Erben#cite_note-17

¹³⁴ [Srov.] HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsca, 2010. s. 102.

znaku nebo podle společenského statusu. S ženskými hrdinkami se setkáváme například v pohádce *Hrnečku, vař!* Zatímco v pohádkách Boženy Němcové se vyskytuje více ženských postav s propracovanější vnitřní i vnější charakteristikou. Erben často využíval motivy pohádkových pomocníků (kouzelný hrneček, sedmimílové boty) a škůdců (drak, čert). Typickým znakem jeho pohádek je i to, že se vyhýbal detailním popisům krajiny.¹³⁵ Obvykle vystačil se strohým krajinným a místním popisem. Zajímavé je i porovnání motivu snu a boží síly. Němcová motiv snu často využívala ve smyslu předzvěsti. Erben se k tomuto neuchyloval a ani nekladl tak značný důraz na vazbu s Bohem.

Ve svém vyprávění používal spisovatel pevné kompoziční řešení: začátek, zápletku, vrcholení, krizi, rozuzlení a šťastný konec. Šťastný konec pohádky ale v jeho případě není zcela vždy uskutečněn, například v pohádce *Sněhurka*. Zde se vracíme k jeho typickým rysům z básnického díla. Tedy k uctívání řádu a částečné krutosti, kterou Němcová zpravidla nedovoluje.

Znaky Erbenova zpracování folklórních pohádkových látek vymezila do pěti bodů slavistka Hana Šmahelová v publikaci *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. Jednotlivé body si vyjmenujeme pro úplné doplnění a shrnutí vlastností spisovatelových pohádek.

1. Kompozice pohádkových syžetů je pevná a vyvážená.
2. Nositelem děje je funkčně a logicky zřetězený sled motivů.
3. V neurčitosti času, místa děje a typizaci postav se objevuje tendence k obecnému až abstrahovanému zobrazení.
4. Vypravěčský jazyk není napodobením, ale uměleckou stylizací lidového podání a mluvy.
5. Erbenovy pohádky vynikají obecností a nadčasovostí.¹³⁶

¹³⁵ [Srov.] POKORNÝ, Milan. *Česká literatura pro děti a mládež (přednáška)*. České Budějovice: PF JCU. 2016/2017

¹³⁶ [Srov.] ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. Praha: Albatros, 1989. s. 108, 109.

II. Praktická část

6 Pohádková kniha s interaktivními prvky

Praktická část diplomové práce se věnuje tvůrčímu procesu, postupu tvorby a realizaci ilustrované pohádkové knihy, jež v sobě nese interaktivní prvky. Vzhledem k popisu vlastních myšlenek a vzpomínek se v této části diplomové práce vyskytuje ich-forma. V obrazové příloze lze dohledat fotodokumentaci vzniklé knihy.

Celkem kniha obsahuje pět pohádek spisovatele Karla Jaromíra Erbena. Jsou to: *Zlatovláska*, *Jezinky*, *Sněhurka*, *Dlouhý*, *Široký a Bystrozraký* a *Otesánek*. Kromě pohádkových příběhů se v knize objevuje pět ilustrací, které jsou vytvořeny tak, aby bylo možné pohybovat s některými jejich částmi. Kvůli pohyblivosti dílků získává ilustrace nový rozměr a přechází v interakci se čtenářem, na základě čehož dochází k vzájemnému působení. Čtenář má možnost číst text, pozorovat obrázek, zapojovat imaginaci a také hýbat s jednotlivými dílky. Tato alternativa prohlubuje zájem o příběh a o jeho stěžejní pasáže. Díky pohybu v knize se může příběh překlenout i v hru.

Celá kniha je vytvořena z obvyklého papírového materiálu a pohyblivé prvky fungují na principech odkrývání, odklápění, vysouvání, otáčení a podobně. Proto by byla z pohledu kategorií, jež jsou vymezeny v teoretické části, zařazena do knih s pohyblivými dílky.

6.1 Výběr pohádek

Při koncipování knihy byly pohádky Karla Jaromíra Erbena jasnou volbou. Tyto pohádky mě, spolu s dalšími, doprovázely po celé dětství a já si je zamilovala. Vždy jsem měla ráda temnější atmosféru jeho pohádek a určitou drastičnost, s níž pracoval. Například výjev motyky zabodnuté v Otesánkově obrovském bříše, jezinky, vyškrabující lidské oči nebo černokněžník ovázaný železnými obručemi mi připadá až hororový a v současných pohádkách nemyslitelný.

Možná ale o zmiňované drastičnosti mluvíme až dnes, ve 21. století. Je třeba se zamyslet nad tím, kdy pohádky vznikaly a na jakých základech. Děti měly být

napnuté, vystrašené, ohromené, okouzlené a prožívat dobrodružství spolu s hlavní hrdinou. Příběh měl působit mravně a podněcovat k určitým vlastnostem a chování. Současné pohádky mnohdy ukazují jen to hezké a často kýčové nebo infantilní. Záporná postava nemívá ani zdaleka takovou auru, jako Erbenova a bývá deformovaná tak, aby dětem nenaháněla moc velký strach. V současném filmovém zpracování spíše ohromují četné digitální efekty, ale na nich nelze stavět příběh. Erben vystačil se strohým krajinným popisem a věnoval se více zápletce a výstavbě příběhu.

Při koncipování knihy jsem uvažovala nad tím, které pohádky vybrat a kolik jich celkem v knize bude. Rozhodla jsem se pro pět pohádek.

Zlatovlásku jsem vybrala proto, že ji české děti dobře znají, a to zejména díky filmovému zpracování s Petrem Štěpánkem v hlavní roli. Filmový scénář odpovídá téměř slovo od slova knižní předloze. Pohádka je v knize umístěna hned jako první, aby dítě zprvu uvidělo něco známého. Co do rozsahu je tato pohádka jednou z těch delších.

Pohádku *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* vnímám oproti *Zlatovlásce* odlišně. Myslím si, že při zmínce o této pohádce si většina lidí představí tři hlavní postavy a jejich schopnosti, ale nikdo už si přesně nevybavuje nebo nevzpomíná na děj jako takový. Chtěla jsem tento příběh oživit a neopomenout jej ve své knize, neboť ho mám ráda a přijde mi škoda, že nebývá více zviditelňovaný. Vlastně si nevybavuji žádnou filmovou adaptaci této pohádky, která má, z mého pohledu, zajímavý a poměrně rozsáhlý děj.

Jezinky nesou velice ponurou a temnou atmosféru, kterou na Erbenovi obdivuji. U této pohádky mi dodnes naskakuje husí kůže a zdá se mi, že pokud by v knize chyběla, chyběla by v ní podstata Erbenovy tvorby. Pro většinu lidí je tato pohádka neznámá.

Mezi zapomenuté a neznámé pohádky patří i *Sněhurka*. Obvykle si lidé vzpomenu na *Sněhurku a sedm trpaslíků* v podobě animovaného filmu studia Walta Disneyho. Erbenova *Sněhurka* je však diametrálně odlišná. Původně jsem místo ní měla vybrané známé *Hrnečku, vař!* Nabyla jsem ale dojmu, že ve své knize raději představím kratičký příběh o sněhové dívce, jenž opět ukazuje typický rys Erbenova pohledu na svět. Prohřešek vůči řádu mezi nebem a zemí končí osudovým a nemilosrdným koncem. Tato pohádka je umístěna doprostřed mezi ostatní, neboť je velmi odlišná a je jakoby zaobalena v ostatních příbězích.

Poslední pohádkou, která se v knize objevuje je *Otesánek*. Jedná se o velmi známou pohádku spíše pro mladší děti. Mimo jiné obsahuje Otesánkovu říkanku a působí mravoučně. Svým způsobem se konceptem podobá *Sněhurce*. Zde je ale umělé dítě změněno v netvora.

Kromě osobních preferencí, byl jedním z kritérií při výběru pro realizovanou knížku rozsah jednotlivých pohádek. Kniha obsahuje dvě rozsáhlejší a tři kratší pohádky, které dohromady utvářejí vyváženou kompozici a fungují jako celek, který prezentuje Erbenovu pohádkovou tvorbu. Mezi příběhy nalezneme dva velice známé a oblíbené, jeden částečně pozapomenutý a dva téměř ztracené.

6.2 Pojetí ilustrací s interaktivními prvky

Výsledným ilustracím předcházelo četné množství skic a konceptů. Mimo výtvarné vyjádření jsem řešila i technickou část, tedy to, jakým způsobem bude fungovat pohyb v knize a jak jej příhodně sestrojít. Zkoumala jsem to, jak Erbeno ilustrovali jiní a pro mě se nejvýraznějším inspiračním zdrojem stala práce Artuše Scheinera.

Všechny ilustrace, jež se ve výsledné knize objevují, jsou provedeny perokresbou a barevně doplněny pomocí suchého pastelu. Důraz je kladen na kresbu.

Zlatovláska

Zlatovláska je obsahově poměrně rozsáhlou pohádkou. Zpočátku se ocitáme v království zlého krále a sledujeme osud sloužícího Jiříka, který je vyslán najít zlatovlasou pannu. Následuje popis jeho cesty a získání třech zvířecích pomocníků. Dále jsme v paláci, kde musí Jiřík splnit tři úkoly, aby Zlatovlásku získal a později ji přivádí svému králi coby nevěstu. Král nechává Jiříka popravit, leč Zlatovláska jej pokropí živou vodou a Jiřík ožívá. Zlý král vidí zázrak a sám touží po znovuzrození mladšího já, živá voda už ale došla a král zůstává mrtev. Pohádka končí svatbou a korunovací Jiříka se Zlatovláskou.

Při ilustrování této pohádky jsem se rozhodovala, který moment zachytit. Výsledná ilustrace zobrazuje Zlatovlásku, obklopenou vrstvou překrásných

a vzácných vlasů. Vlasy jsou lákadlem, zdrojem pověstí a příběhů, jež pannu provázejí. Jen jediný vlas stačil, aby král poslal Jiříka pro dívku. Druhá část ilustrace, která je zpočátku skryta obsahuje návaznost na předešlou, avšak předvádí atributy třech těžkých úkolů, které musí vyvolený splnit, aby nádhernou princeznu získal. Jedná se o tkanici perel, prsten, živou a mrtvou vodu. (viz Příloha II. Obr. 57, 58)

Pohybem pro tuto ilustraci je vysouvání. První část s vyobrazením Zlatovlásky funguje jako kapsa, která skrývá druhou část. Tu lze jedním pohybem vytáhnout, a tak se zobrazuje obrázek celý. Ilustrace vybízí čtenáře k tomu, aby ukazoval na tři předměty a opakoval jaké úkoly musí Jiřík splnit.

Jezinky

Jezinky jsou krásné zlé bytosti, číhající na nevinné pastevce, jež se uchylují k odpočinku na lesní hůrce. Slepý dědeček povídá Janečkovi o tom, jak ho jezinky kdysi uspaly a vydloubaly mu oči. Janeček chce jeho oči získat zpátky, a proto odchází pást ovce na obávané místo. Postupně k němu přicházejí tři jezinky a každá mu nabízí vábidlo. On však duchapřítomně odmítá a poslední z nich sváže. Chce, aby mu jezinky vrátily to, co dědečkovi vzaly. Odvádějí ho tedy do jeskyně plné očí. Děd si jich několik vyzkouší, až najde ty své a spolu s mládencem odchází šťastně žít do chaloupky pod lesem.

U této pohádky jsem chtěla ztvárnit nebezpečí, které číhá v lese. Ilustrace zachycuje temný noční les, který ukrývá hrozné tvory. Les obsahuje odklápěcí dílky. Pod některými se nachází kmen stromu, pod jinými větve, ale pod třemi i zlé jezinky. Mají podobu drobných krásných dívek s dlouhými černými vlasy a trnkovitými očima. Každá svírá v ruce své vábidlo. Tedy jablíčko, růži a hřebínek, a nabízí ho čtenáři. (viz Příloha II. Obr. 59, 60)

Cílem je, aby dítě odklápělo pohyblivé prvky a bylo napjaté, tak jako Janeček v lese. Mělo by rozpoznávat předměty, které jezinky drží a připomínat si tak příběh. Případně může vyprávět, v jakém pořadí jezinky za mladým pastevcem přicházely a jak která dopadla.

Sněhurka

Erbenova Sněhurka je kratičký příběh o dvou starých lidech, kteří si přáli děťátko. Jednoho zimního dne je napadlo postavit si jej ze sněhu. Sněhová panenka ožila, neuvěřitelně rychle rostla a dělala rodičům radost. Když ale končilo zimní období, Sněhurka začala být smutná. Jednou pro ni přišla děvčata ze vsi, aby si s nimi užila večerní svatojánské oslavy. Součástí veselí bylo i přeskakování zapálené hranice. Všechna děvčata přeskakovala oheň se smíchem. Po Sněhurčině skoku zazněl vzdech a bělostná dívka se v podobě lehké páry přeměnila v obláček.

Tato pohádka je tak unikátní, že jsem ji nechtěla vynechat a nahradila jí původně vybranou *Hrnečku, vař!* Při zpracování jsem chtěla nějakým způsobem zachytit Sněhurčinu proměnu při přeskakování ohně. Proto jsem zvolila techniku, která jediným zatáhnutím umožňuje přeměnu z jednoho obrázku na druhý. První obrázek zobrazuje dívku skákající přes oheň, která se po vytažení změní na páru kupící se v oblak. (viz Příloha II. Obr. 61, 62) Čtenář může provádět přeměnu vždy, když je o ní v pohádce zmínka, což by mohlo vést k opětovnému čtení. Na základě této ilustrace může být dítěti vysvětleno jak sníh taje a mění se v páru, v oblak a déšť.

Dlouhý, Široký a Bystrozraký

Příběh vypráví o mladém králevici, jenž se vydává za dívkou z obrazu. Cestou získává tři věrné služebníky, kteří vynikají neobvyklými schopnostmi. Po nalezení zámku, v němž je princezna ukrytá, čeká skupinu nepříjemné zjištění. Drží ji v moci zlý černokněžník. Ten zadává králevicovi tři těžké úkoly, které by nemohl sám nikdy splnit. Díky svým služebníkům je však zdolává a prolamuje kouzla zámku. Poté si domů odvádí krásnou nevěstu a trojice pomocníků putuje dál po světě.

Domnívám se, že tento pohádkový příběh nebývá příliš často filmově zpracován, což je škoda. Totiž výjev natahujícího se Dlouhého, nafukujícího se Širokého nebo Bystrozrakého, jenž pohledem drtí skály, mi připadá úžasný. Je to taky výjev, který jsem chtěla zakomponovat do své knížky.

Ilustrace vyobrazuje tři princovy pomocníky a fantastické schopnosti každého z nich. (viz Příloha II. Obr. 63, 64) U Dlouhého funguje princip odklopení dílku,

díky čemuž se natáhne. Bystrozrakému lze posunutím zvednout šátek, pod nímž ukrývá veliké mocné oči. Širokého jsem zaznamenala jako nejproblematictějšího, neboť jsem původně uvažovala nad nafukováním, které mi ale později připadalo nevhodné. Jeho schopnost jsem tedy řešila pohyblivými dílky, po jejichž posunutí se Širokému rozšiřuje břicho.

Pohyb v ilustraci umožňuje vidět a vyzkoušet neuvěřitelné schopnosti princových pomocníků, což posiluje dojem z celého příběhu. Během čtení může jejich schopnosti zkoušet i několikrát.

Otesánek

Podobně jako ve *Sněhurce*, i v této pohádce chtěli mít dva starší manželé děťátko. To bylo v tomto případě otesané ze starého pařezu a ožilo. Otesánek měl neustále hlad, a tak snědl všechno jídlo v chalupě. Když jídlo došlo, snědl mámu a pak tátu. Snědl kohokoliv, kdo se mu připlétl do cesty. Až jedna stará babička, kterou chtěl také pozřít, mu zarazila do břicha motyčku, jíž ho usmrtila. Všichni, které Otesánek spolkl vyskočili ven z jeho ohromného břicha a byli zachráněni.

Otesánek bývá mezi mladšími dětmi ze všech jmenovaných příběhů nejznámější. Ilustrovaná podoba zobrazuje Otesánka jako obludu těsně před záhubou. Jedná se o postavu kruhovitého tvaru, která má na sobě různé kořínky a suky. Břicho nestvůry je vytvořeno z mléčného transparentního papíru. (viz Příloha II. Obr. 65, 66) Čtenář skrze průhledné břicho pozoruje, co všechno už Otesánek snědl. Může pozřené věci vyjmenovávat podle říkanky, kterou jedlík vykřikuje a ukazovat na sněžené postavy, zvířata a věci. Celý obsah břicha je zároveň pohyblivým dílkem, kterým lze otáčet.

6.3 Realizace knihy

Prvním krokem při vymýšlení knihy byl výběr jednotlivých pohádek, který je již dříve popsán. Tento výběr jsem dlouho zvažovala a přeskupovala. Cílem bylo vybrat pohádky, jež budou prezentovat Erbenovu tvorbu. Zároveň bylo potřeba zpracovat jen určitý počet tak, aby bylo možné realizovat ilustrace. Celkem kniha obsahuje pět příběhů a pět pohyblivých ilustrací. (viz Příloha II. Obr. 67)

Pro realizaci byly vybrány Erbenovy pohádky v úpravě Jiřího Blažka z roku 1983 a Rudolfa Lužíka z roku 1974. Texty se vyznačují zachováním archaických či nářečních výrazů a v této podobě jsou dodnes přepisovány i v mladších vydáních. Liší se od sebe pouze úpravou odstavců, slova jsou však totožná.

Pohádkové příběhy jsem přepsala do textového editoru a připravila je pro tisk. V knize se nacházejí dva typy fontu. Prvním je Deneane, kterým je verzálkami vepsán titul knihy a nalezneme jej na deskách, titulní, patitulní a tirážní straně. Tento font je patkový a mírně zdobný. Domnívám se, že pěkně funguje jako titul pohádkové knihy. (viz Příloha II. Obr. 68) Zbytek textu je psán fontem Clara Serif, který se hodí k písmu v diplomové práci. Zvolila jsem velikost písma 11 s odsazením 1,5. Myslím si, že písmo je dobře čitelné a dostatečně veliké i pro mladšího čtenáře.

Když jsem měla vybrané pohádky, které v knize budou, začalo skicování a výběr zobrazovaných motivů. Výsledné návrhy jsem překreslila a vymýšlela technickou část, spojenou s pohyblivostí dílků. Vznikly tak pohyblivé makety ilustrací v odpovídající velikosti 1:1. Po ověření funkčnosti pohybu jsem jednotlivé ilustrace rozkreslila na pevnější čtvrtky technikou perokresby, kterou jsem barevně doplnila suchým pastelem. Bylo třeba zvažovat, jakým způsobem a na jaký druh papíru bude kniha vytištěna. Také bylo zapotřebí promyslet, které prvky se budou tisknout zvlášť a jakým způsobem budou zabudovány do vytištěné knihy. Dále jsem pokračovala skenováním originálních ilustrací a editací v grafickém programu. Jednalo se zejména o ořezy a naznačení prořezávaných částí. Také byly provedeny retuše a k pohyblivým dílkům jsem doplnila šipky, které mají napomoci k pochopení principu knihy. (viz Příloha II. Obr. 69)

V tiskárně jsem následně konzultovala, jaká gramáž a druh papíru bude pro mou knihu nejvhodnější. Z několika možností jsem vybrala bílý ofsetový papír o gramáži 140, který se jevil jako příhodný, a to zejména díky svému hladkému povrchu, který umožňuje bezproblémový třecí pohyb.

Po vytištění textu a ilustrací následovala práce v Knihvazačství Jana Guttekové, kde jsem se domluvila na spolupráci. Chodila jsem do knihvazačství a pracovala na knize několik dní. Prořezávala jsem ilustrace a lepila dílky, zkoušela jsem jejich pohyblivost, ořezávala detaily. Také jsem vlepila bílé předsádky. Dále jsem knihu sama sešila tmavě modrou nití typem knižní vazby V8. Barva nitě byla zvolena tak, aby korespondovala se záložkou, jíž kniha obsahuje, také s kapitálkem, který

jsem sama vyšívala a v neposlední řadě samozřejmě i s deskami knihy. (viz Příloha II. Obr. 70) Ty jsou velice temně modré, a myslím si, že se k Erbenovi hodí. Na obálce se nachází pouze bíle napsaný titul. (viz Příloha II. Obr. 71) Obálku knihy jsem laminovala v matném provedení a následně ji přilepovala na desky, do nichž byly vlepeny ořezané bloky.

Vzniklá kniha má velikost 21 na 21 centimetrů a obsahuje 47 stran. Barevnost je tmavě modrá spolu s bílou. Měla by působit čistě, je však plná drobných detailů, jako je například kapitálek a záložka. Přítomný je i obsah, který usnadňuje orientaci v knize a čísla stránek.

Knihu jsem pod odborným dozorem vážala sama a je možné, že není dokonalá. Šídlo mi ujelo a udělalo díрку o kousek dál nebo blíže, tu a tam se něco zadrželo. Myslím ale, že to k rukodělné práci patří a drobný nedostatek ji dělá živější a milejší než strojové zpracování. Prošla jsem celým procesem realizace knihy a o to víc si jí cením. (viz Příloha II. Obr. 72, 73) Jsem si vědoma toho, že pokud by kniha měla vzniknout ve větším nákladu, určitě by bylo vhodnější papír ještě podlepit kartonem pro snadnější manipulaci s pohyblivými dílky. Pro prezentaci nápadů na rozpohybování knižních ilustrací, však kniha hrdě poslouží.

Závěr

Diplomová práce se zaměřila na interaktivní prvky v pohádkové knize pro děti a mládež. Snahou bylo, představit samostatně jednotlivé činitele, kteří se na takové knize podílejí a podle nich byla práce strukturovaná. Nejdříve byl představen pevně provázaný vztah mezi textem, příběhem a ilustrací. Byly vysvětleny i základní pojmy, které se v práci často objevují.

Zásadními tématy, jimiž se práce zabývala byla pohádka, ilustrace a interaktivita v knize. Každému se věnovala obsáhlá kapitola. O pohádce práce pojednala jako o literárním žánru. O jeho vlastnostech, dělení, šíření či vývoji. Zajímavou podkapitolou byla i ta o zkoumání etymologie slova pohádka a jeho četnosti používání ve spisovném jazyce, díky čemuž jsme zjistili, že je o pohádku stále velký neutuchající zájem.

Ilustrace byla představena z pohledu vývoje zaměřeného na dětského čtenáře. Zmíněni byli světoví i čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež. Dohledat lze i podkapitolu, která uvádí dlouhodobě spolupracující autorské dvojice anebo osobnosti, které vytvářeli autorské knihy. Samozřejmě nechybělo teoretické ukotvení o tématu, které obsahovalo například dělení ilustrace, její funkce nebo tradiční ilustrátorské techniky.

Samostatná kapitola se věnovala interaktivitě, již můžeme v knihách najít. Byly představeny principy, díky nimž můžeme hovořit o tom, že kniha nese interaktivní prvky. Představeny byly ukázky takových knih, kterými jsou například knihy se zvuky, pohyblivými dílky či gamebooky.

Nechyběla rovněž kapitola o spisovateli Karlu Jaromírovi Erbenovi, jehož pohádky se staly výchozím bodem při realizaci vlastní knihy v praktické části předkládané práce. Erben byl představen jako autor klasických pohádek 19. století a byl nastíněn jeho životní příběh. Důležité bylo rozebrat jeho literární styl a komparovat jej. Pro komparaci byla zvolena další ikona české pohádky, kterou byla Božena Němcová. Z porovnání vzešlo několik zásadních bodů, rysů, které se ukázaly pro Erbenovy pohádky stěžejní.

Praktická část diplomové práce se zaměřila na popis realizace vlastní ilustrované pohádkové knihy s interaktivními prvky. Knihu se posléze podařilo uskutečnit. Obsahuje pět Erbenových pohádek a pět ilustrací s pohyblivými dílky.

Autorka v práci používala uvedené zdroje a citovala z nich dle citační normy ČSN ISO 690. Samotné téma interaktivních prvků v ilustrované knize je velmi obsáhlé a jednotlivým činitelům, jež se na takové knize podílejí by se daly věnovat celé knihy. Zevrubný popis tedy s ohledem na rozsah práce nebyl jejím cílem.

Seznam použitých zdrojů

V kvalifikační práci byla použita citační norma ČSN ISO 690.

Tištěné zdroje

1. BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník: (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
2. BROUČEK, Stanislav a Richard JEŘÁBEK, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1450-2.
3. ČERMÁK, František a Michal KŘEN. *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-676-1.
4. DAHL, Roald. *The best of Roald Dahl*. London: Penguin Books, 1984. Penguin fiction. ISBN 0141003375.
5. DVOŘÁK, Karel. *Nejstarší české pohádky*. Ilustroval Pavel RŮT. Praha: Argo, 2001. Chronologica et Daemonologie Bohemica. ISBN 80-7203-368-9.
6. HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století. 2., rev. vyd.* Praha: Arsca, 2010. ISBN 978-80-7420-011-3.
7. HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-1050-5.
8. HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1989.
9. HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982.
10. HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977.
11. HOLEŠOVSKÝ, František. *Naše ilustrace pro děti a její výchovné působení*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960. Knižnice teorie dětské literatury (SNDK).

12. HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha: František Novák, 1948. Naše poklady.
13. HORÁLEK, Karel. *Slovanské pohádky: příspěvky k srovnávacímu studiu*. Praha: Univerzita Karlova, 1964.
14. HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004. ISBN 80-211-0485-6.
15. CHALOUPKA, Otakar. *Setkání s českými spisovateli*. Praha: Albatros, 1989. Klub mladých čtenářů (Albatros).
16. JELÍNEK, Jaroslav, Marie TĚŠITELOVÁ a Josef Václav BEČKA. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.
17. KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-87112-50-2.
18. KŘIVÁNEK, Vladimír a Helena KUPCOVÁ. *Malý slovník literárních pojmů a autorů: texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy gymnázií*. Praha: Scientia, 1994. Učebnice pro základní školy (Scientia). ISBN 80-85827-15-8.
19. MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.
20. MANOVICH, Lev. *The language of new media*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2001. Leonardo. ISBN 0-262-13374-1.
21. MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: Jan Štenc, 1931
22. MATHESIUS, Vilém. *Řeč a sloh*. Praha: Československý spisovatel, 1966. Otázky a názory (Československý spisovatel).
23. MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
24. PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9.
25. POKORNÝ, Milan. *Česká literatura pro děti a mládež (přednáška)*. České Budějovice: PF JCU. 2016/2017
26. PROKOP, Vladimír. *Ilustrátor Zdeněk Burian: monografie a soupis díla*. Praha: Ostrov, 1995. ISBN 80-901795-2-5.
27. PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Přeložil Miroslav ČERVENKA, přeložil Marcela

- PITTERMANNOVÁ, přeložil Hana ŠMAHELOVÁ. Jinočany: H & H, 2008. ISBN 978-80-7319-085-9.
28. REISSNER, Martin. *Ilustrace/ Illustration*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1.
29. REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.
30. RYAN, Marie-Laure. *Narativ jako virtuální realita: imerze a interaktivita v literatuře a elektronických médiích*. Přeložil Eva KRÁSOVÁ. Praha: Academia, 2015. Možné světy. ISBN 978-80-200-2507-4.
31. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.
32. SMIRNOV, A. A. a kol. *Psychologie*. Praha, 1959.
33. SMITH, Ray. *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů*. Vyd. 2. [Praha]: Slovart, 2006. 352 s. ISBN 80-7209-758-X.
34. STREIT, Jakob. *Včelka Sluněnka: Proč děti potřebují pohádky*. Ilustrovala Eva DEL RISCO KOUPOVÁ. Hranice: Fabula, 2013. ISBN 978-80-87635-09-4.
35. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry s ukázkami textů*. Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2013. ISBN 978-80-86877-64-8.
36. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: literární adaptace lidových pohádek*. Praha: Albatros, 1989.
37. URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-046-7.
38. VÍCH, Zdeněk. *Vybrané kapitoly o umělecké ilustraci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-7041-450-2.
39. VIRCONDELET, Alain. *Antoine de Saint Exupéry v obrazech a dokumentech*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-809-5.
40. VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
41. WIGAN, Mark. *Umění ilustrace: vizuální myšlení*. Brno: Computer Press, 2010. Základy designu. ISBN 978-80-251-2970-8.

Elektronické zdroje

1. *23 best picture books of children* [online]. [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.digitalartsonline.co.uk/news/illustration/23-best-picture-books-for-children-2019/#9>
2. *Biography* [online]. [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z <https://www.quentinblake.com/meet-qb/biography>
3. *Books with Jacqueline Wilson*[online]. [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: http://www.nicksharratt.com/books/jacqueline_wilson.html
4. COVER, Rob. *Inter/aktivní publikum: Interaktivní média, narativní kontrola a revize dějin publika* [online]. Mediální studia, 2007. [cit. 6. 9. 2019]. Dostupné z: https://medialnistudia.fsv.cuni.cz/front.file/download?file=2007_02_03_preklad.pdf
5. ČAPEK, Karel a Miroslav HALÍK. *Marsyas, čili, Na okraj literatury: (1919-1931)*. Městská knihovna v Praze, e-kniha, 2018.
6. *Daisy Mrázková* [online]. [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/daisy-mrazkova>
7. GOLDMANOVÁ, Anna. *Ilustrace* [online]. 2013. [cit. 7. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.artslexikon.cz//index.php?title=Ilustrace>
8. HINKOVÁ, Sylva. *Heslář – „interaktivita“* [online]. Masarykova univerzita, 2012. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/tim/article/download/226/343>
9. *Karel Jaromír Erben* [online]. [cit. 26. 10. 2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Jarom%C3%ADr_Erben#cite_note-17
10. KOSIK, Corryn. *E. H. Shepard* [online]. Rockwell Center Fellow, 2018. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.illustrationhistory.org/artists/ernest-howard-shepard>
11. LÁBUSOVÁ, D. *ERBEN, Karel Jaromír*. Biografický archiv ÚČL, Praha. 1999 [online]. [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/ERBEN_Karel_Jarom%C3%ADr_7.11.1811-21.11.1870
12. MORFIN, Marcelina. *Top 9 Children's Books Illustrators* [online]. [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/top-9-children-s-books-illustrators/>

13. *Sir John Tenniel's Classic Illustrations od Alice's Adventures in Wonderland* [online]. 2015. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <https://medium.com/alice-s-adventures-in-wonderland/sir-john-tenniel-s-classic-illustrations-of-alice-in-wonderland-2c3bbdca3a77>
14. *Slovník spisovného jazyka českého*. Ústav pro jazyk český. 2011. [online]. [cit. 25. 10. 2018]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>
15. Oficiální web *Zlatá stuha* [online]. IBBY, 2014 [cit. 7. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.zlatastuha.cz/cs>
16. *Peter Pan* [online]. [cit. 2. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Pan
17. Příspěvatelé Encyklopedie knihy, *Ilustrace*, [online]. 2018. [cit. 4. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ilustrace&oldid=14230>
18. PYŠNÁ, Pavlína a Večerníková Lucie. *Mikoláš Aleš* [online]. Inventář osobního fondu, Archiv národní galerie v Praze. Praha 2016. [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/ales_mikolas.pdf
19. *Tove Jansson* [online]. [cit. 26. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.cbdb.cz/autor-1535-tove-jansson>
20. VOIT, Petr. *Nauka o ilustraci* [online]. Praha: ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2007. [cit. 10. 7. 2019] Dostupné z: https://sites.ff.cuni.cz/uisk/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Nauka-o-ilustraci_Voit.pdf
21. *William Wallace Denslow* [online]. [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/William_Wallace_Denslow

Seznam příloh

Příloha I.	Obrazová příloha k teoretické části.....	81
Příloha II.	Fotodokumentace k praktické části.....	96

Přílohy

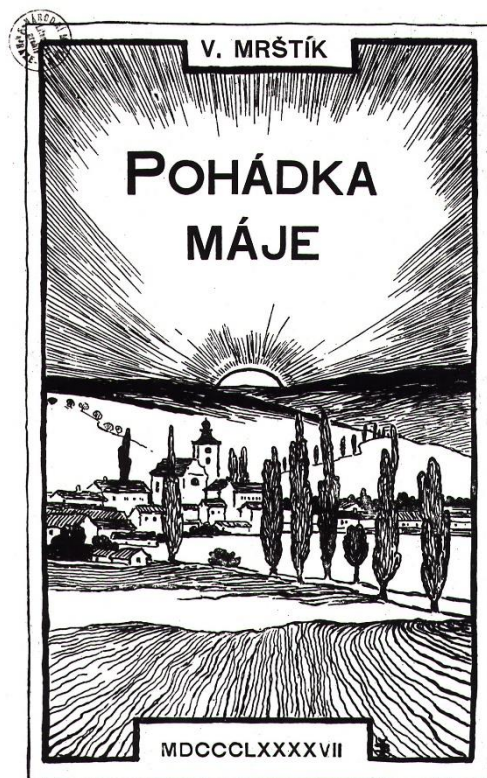
Obrazová příloha k teoretické části

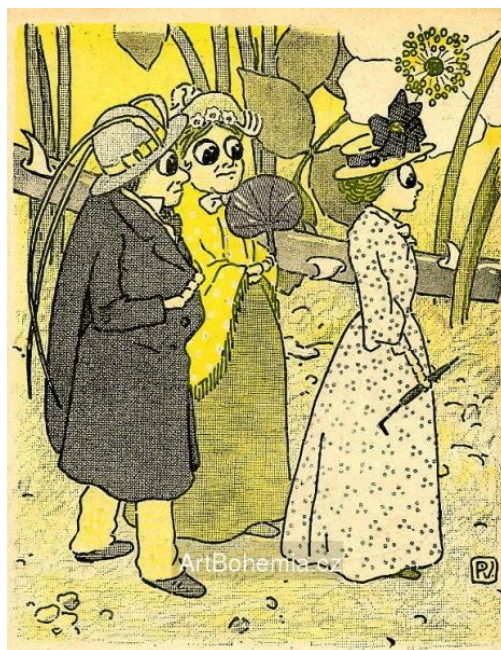
Obr. 1: Jan Amos Komenský, Orbis Pictus, 1658

Obr. 2: Mikoláš Aleš: K. V. Rais, Doma

Obr. 3: Zdenka Braunerová: V. Mrštík, Pohádka máje, 1897

Obr. 4: Vojtěch Preissig: Jan Karafiát, Broučci, 1902

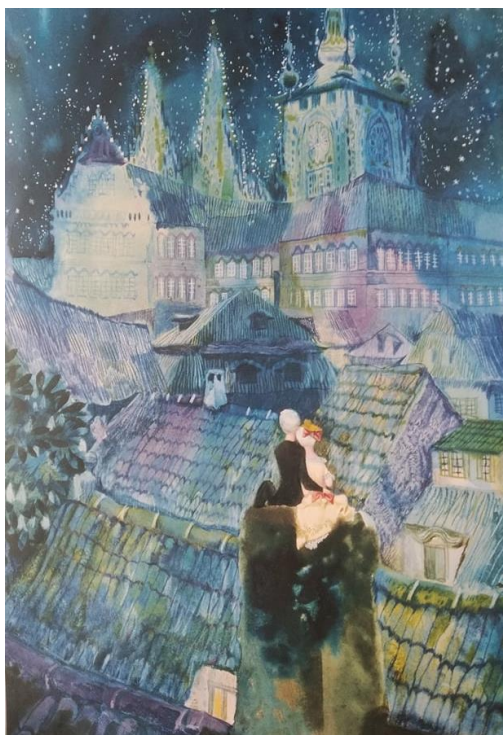
Obr. 5: Josef Lada: Říkadla

Obr. 6: Josef Čapek: Povídejme si, děti

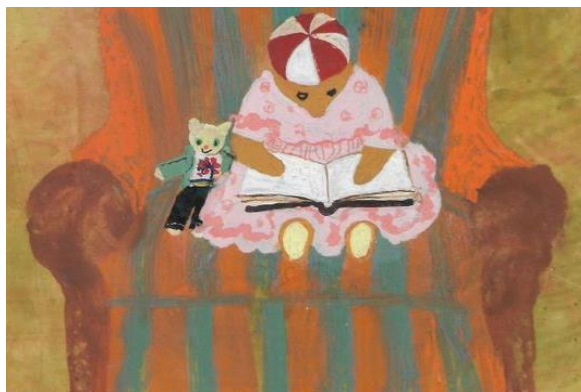
Obr. 7: Ondřej Sekora: ilustrace Ferdy Mravence, 1933/1934

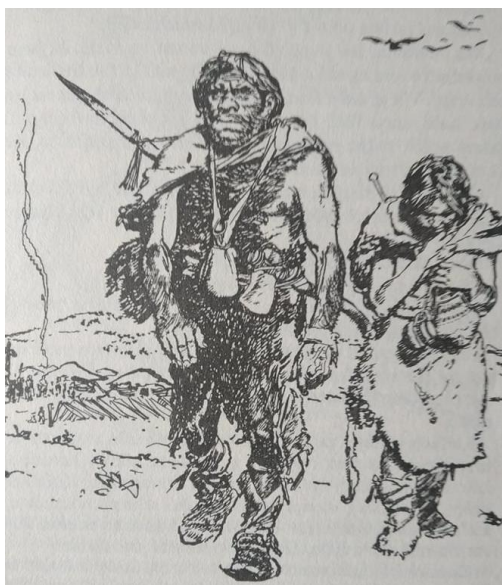
Obr. 8: Jiří Trnka: Pastýřka a kominiček, 1957

Obr. 9: Kamil Lhoták: H. Šmabelová,
Velké trápení

Obr. 10: Daisy Mrázková: Můj medvěd Flóra

Obr. 11: Zdeněk Burian: Eduard Štorch,
Osada havranů

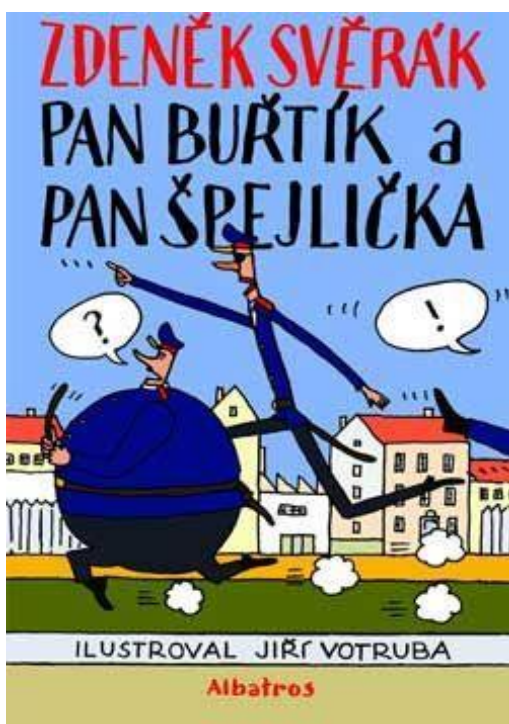
Obr. 12: Adolf Born: Mach a Šebestová

Obr. 13: Zdeněk Miller: Krteček

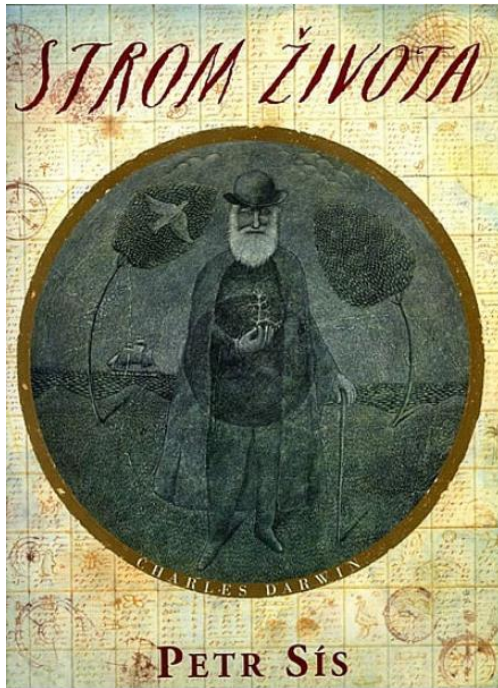
Obr. 14: Radek Pilař: Rumcajs, Manka a Cipísek

Obr. 15: Obálka knihy Z. Svěráka: Pan Buřtík a pan Špagetka

Obr. 16: Ilustrace z knihy Krysáci

Obr. 17: Obálka knihy Strom života od Petra Sise

Obr. 18: Petr Nikl: Golem. Ilustrace ke knize I. Pecháčové

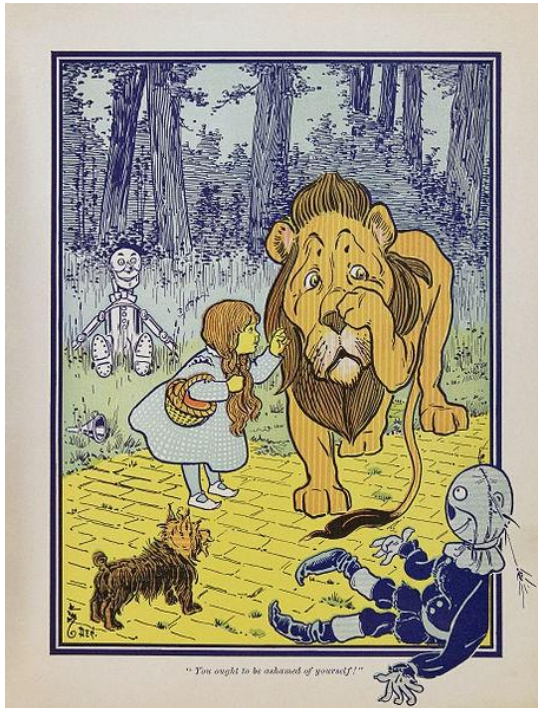
Obr. 7: Michaela Kukovičová: Kouzelná baterka

Obr. 8: Sir John Tenniel, ukázka ilustrací Alenky v říši divů, 1865

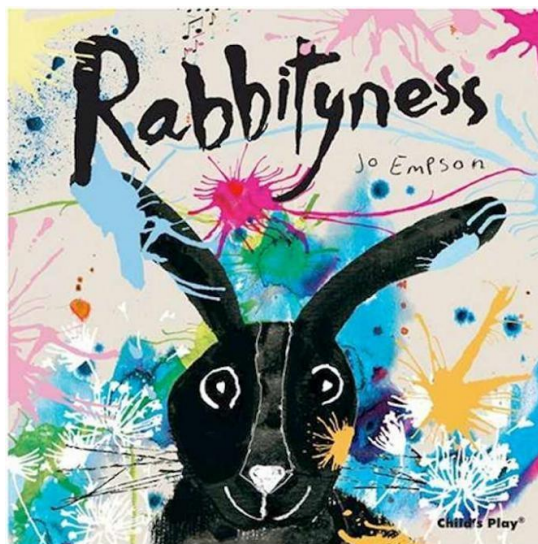
Obr. 9: E. H. Shepard, ukázka ilustrace Medvídko Pú, 1920

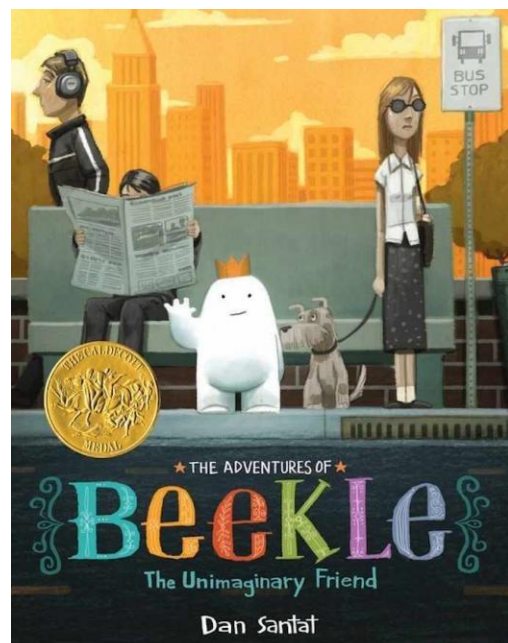
Obr. 22: W. W. Denslow, ilustrace Čaroděje ze země Oz, 1900

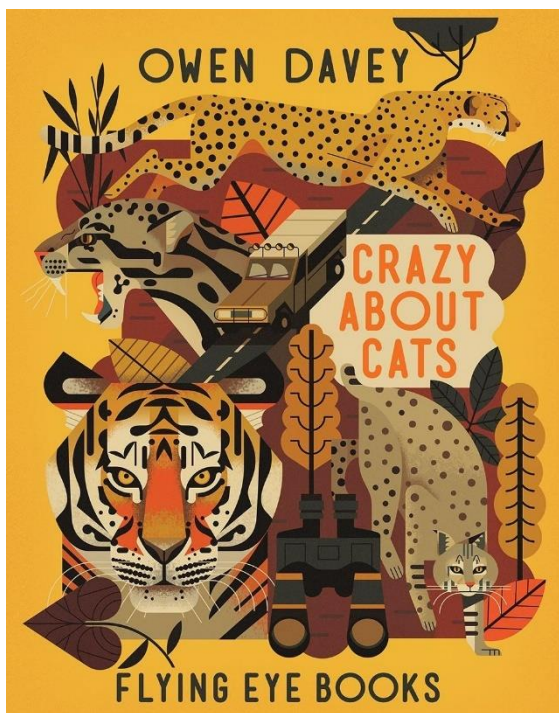
Obr. 23: F. D. Bedford, ilustrace Petra Pana, 1911

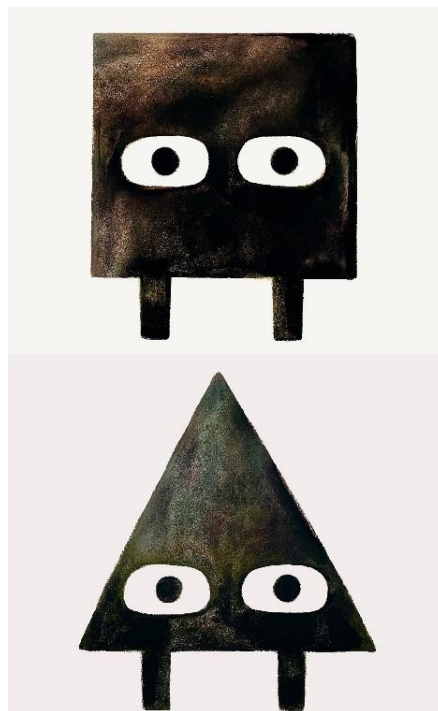
Obr. 24: Jo Empson, obálka knihy Rabbityness, 2012

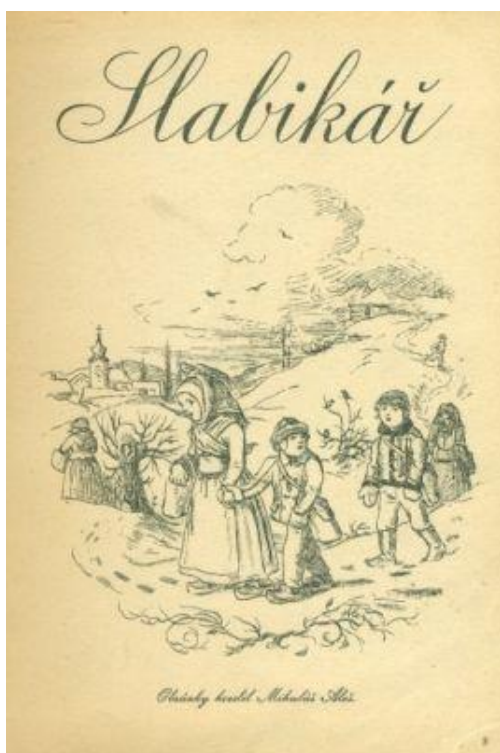
Obr. 25: Dan Santat, The Adventures of Beekle: The Unimaginary Friend, 2015

Obr. 26: Owen Davey, Crazy About Cats, 2017

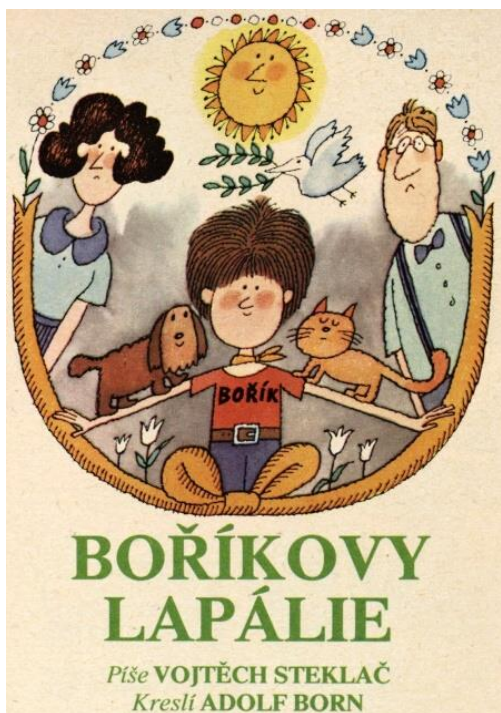
Obr. 27: Jon Klassen, Triangle and Square, 2019

Obr. 28: Úvodní strana slabikáře Mikoláše Alše

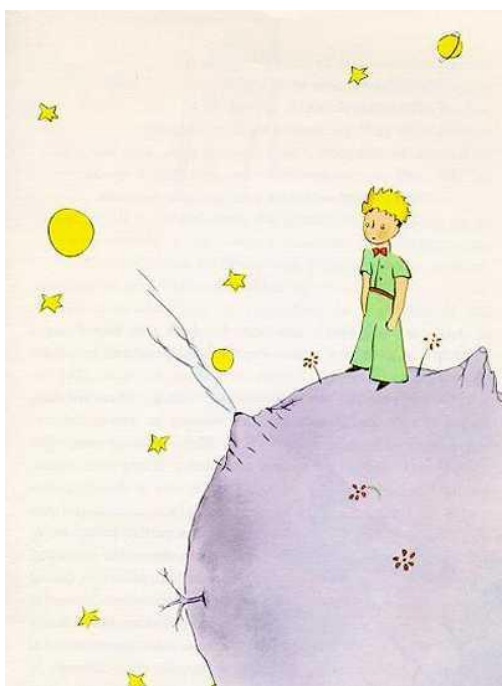
Obr.29: Námět s kocourem Mikešem

Obr. 30: Titulní strana Boříkových lapálií

Obr. 31: E. Frantová, ilustrace Oslí kůže

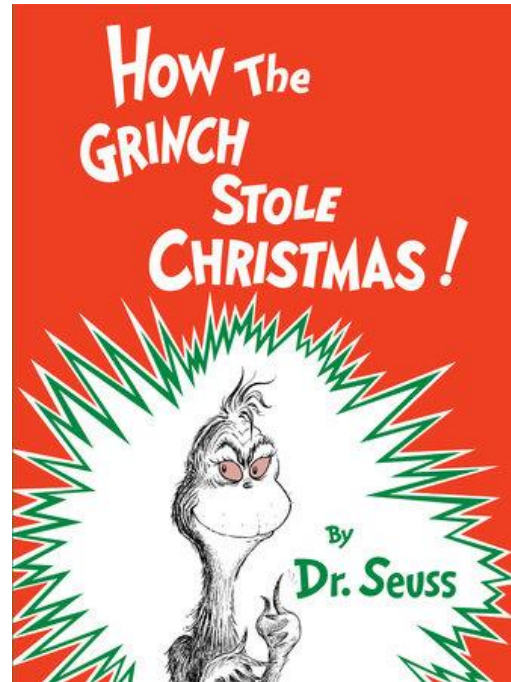
Obr. 32: Antoine de Saint Exupéry, Malý princ, 1943

Obr. 33: Tove Jansson, Muminci

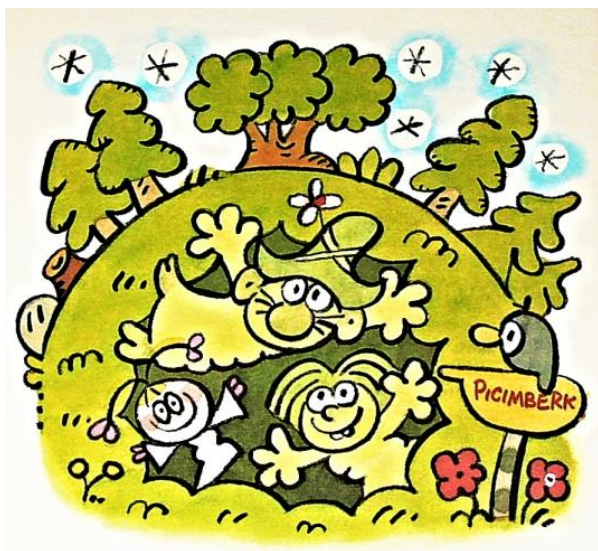
Obr. 34: B. Potterová, Příběh o Petrovi Králíkovi

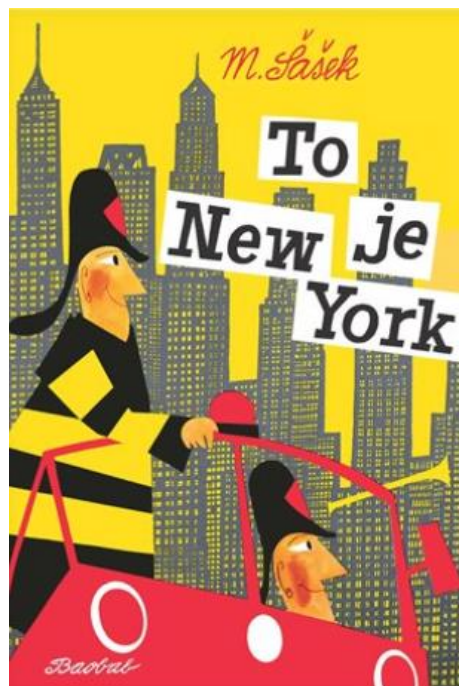
Obr. 35: Dr. Seuss, Grinch, 1957

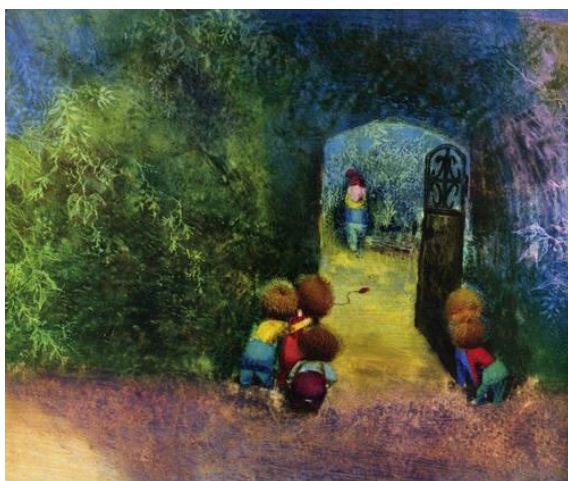
Obr. 36: Maurice Sendak, Tam kde žijí divočiny

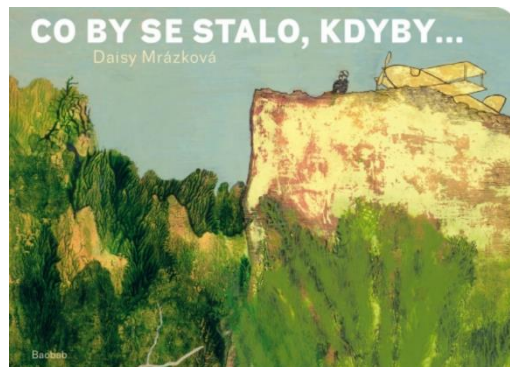
Obr. 37: Ilustrace Miloše Nesvadby

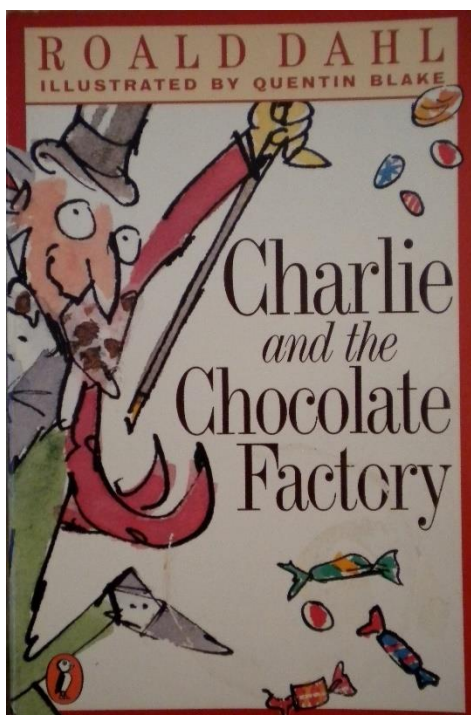
Obr. 38: Miroslav Šašek, To je New York

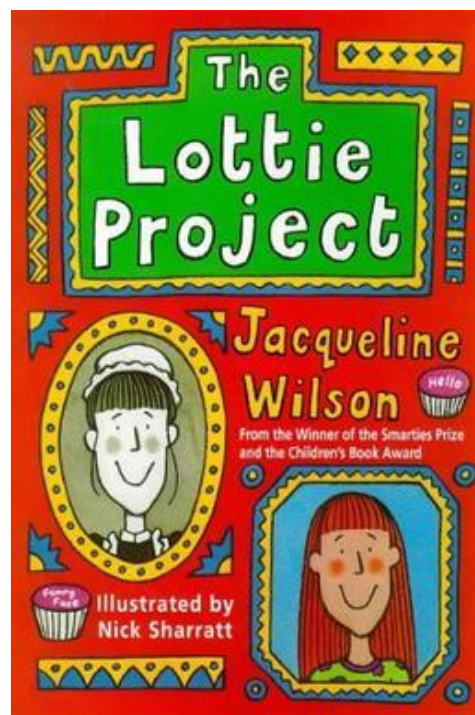
Obr. 39: Zahrada Jiřího Trnky

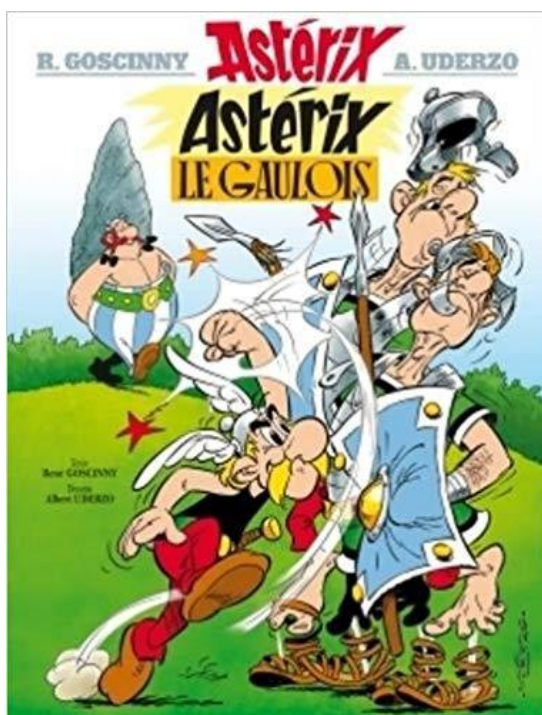
Obr. 40: Daisy Mrázková, Co by se stalo kdyby...

Obr. 41: Roald Dahl a Quentin Blake, Karlík a továrna na čokoládu

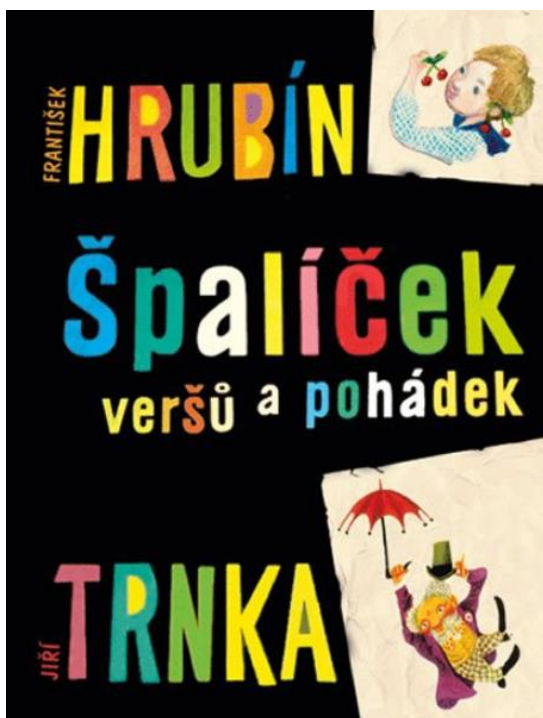
Obr.42: Jacquelin Wilson a Nick Sharratt, Projekt Loty

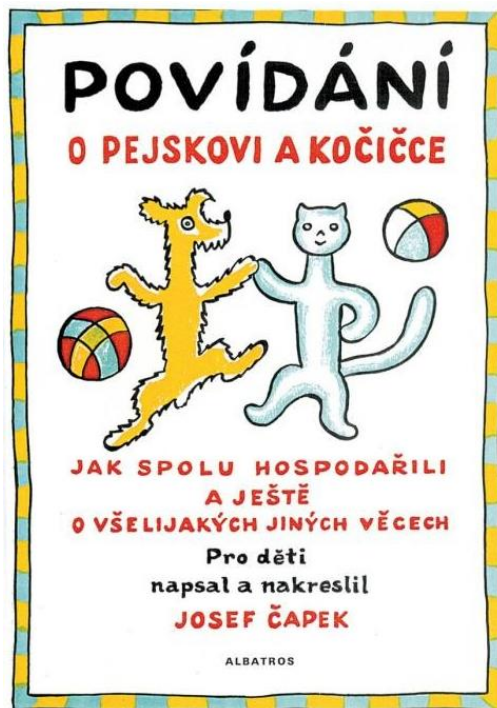
Obr. 43: R. Goscinny, A. Uderzo, Asterix

Obr. 44: Václav Čtvrtek a Radek Pilař, Manka

Obr. 45: František Hrubín a Jiří Trnka, Špalíček veršů a pohádek

Obr. 46: Karel a Josef Čapek, Povídaní o pejskovi a kočičce

Obr.47: Eduard Štorch a Zdeněk Burian, Lovci mamutů

Obr. 48: Kniha se zabudovaným reproduktorem

Obr. 49: Albi mluvicí kniha s kouzelnou tužkou

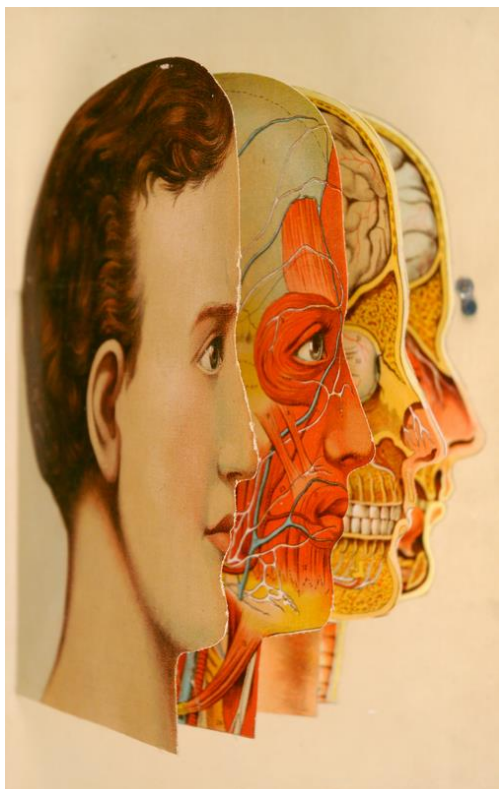
Obr. 50: Ukázka nového materiálu v podobě plyšového ocásku

Obr. 51: Kniha obsahující lupu a její použití

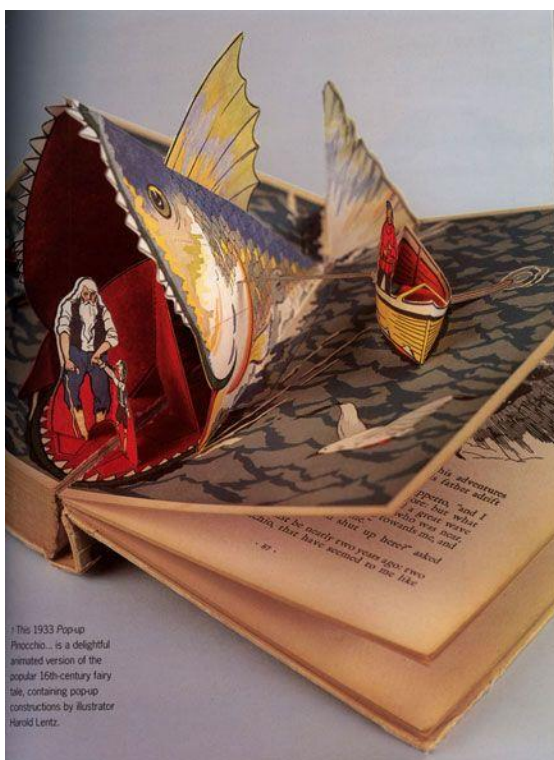
Obr. 52: Kniha s maňáskem

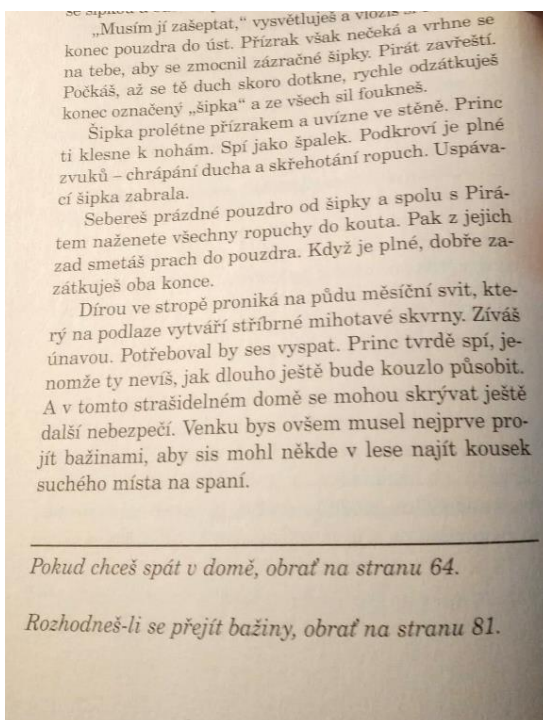
Obr. 53: Pohyblivá ilustrace využívající odklápění

Obr. 54: Pohyblivá ilustrace využívající rotaci

Obr. 55: Pop up kniha

Obr. 56: Možnost cest příběhu v gamebooku

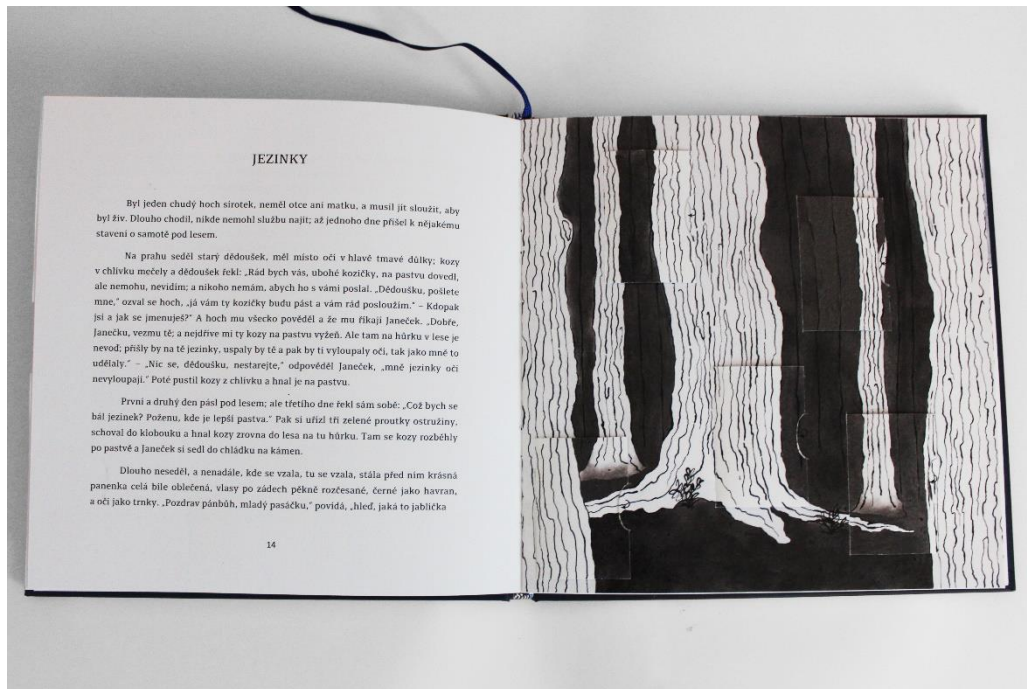
Obrazová příloha k praktické části

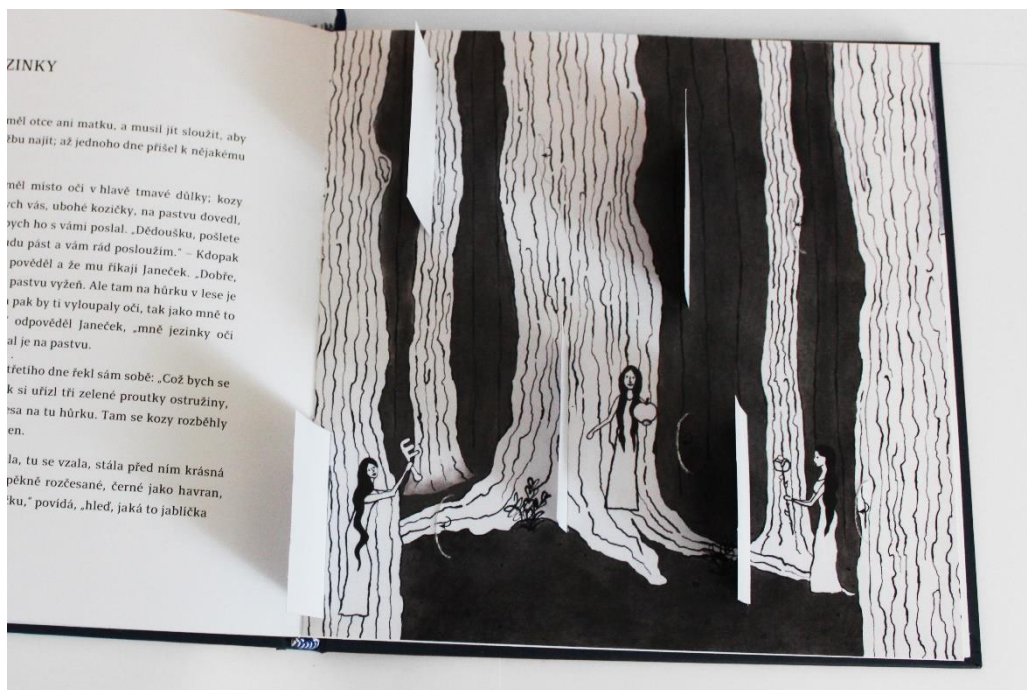
Obr. 57: Ilustrace pohádky *Zlatovláska*

Obr. 58: Ilustrace *Zlatovlásky* po vytažení pohyblivého dílku

Obr. 59: Ilustrace pohádky *Jezinky*

Obr. 60: Ilustrace *Jezinek* po odklopení dílků

Obr. 61: Ilustrace pohádky *Sněhurka*

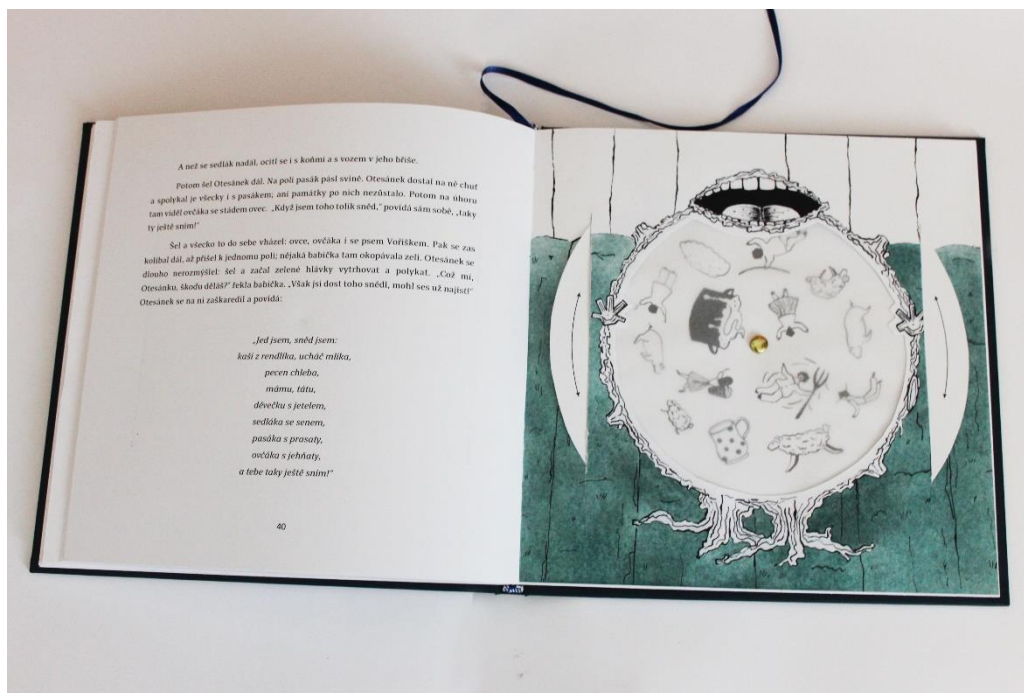
Obr. 62: Ilustrace *Sněhurky* po vytažení pohyblivého dílku

Obr. 63: Ilustrace pohádky *Dlouhý, Široký a Bystrozrák*

Obr. 64: Ilustrace *Dlouhého, Širokého a Bystrozrákého* po odklopení a posunutí pohyblivých dílků

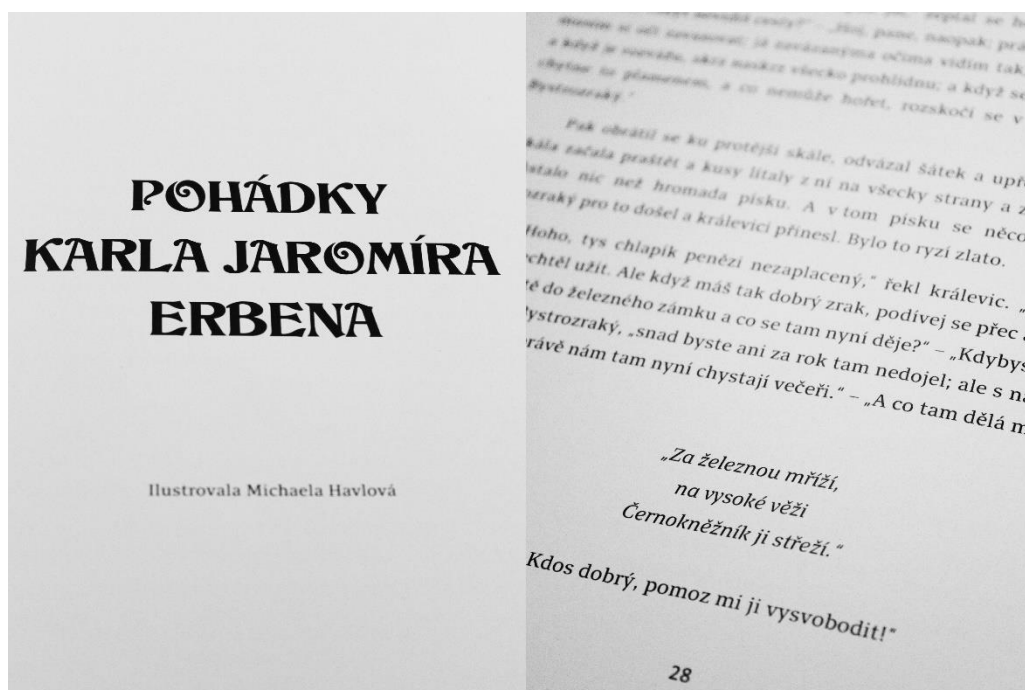
Obr. 65: Ilustrace pohádky *Otesánek*

Obr. 66: Ilustrace *Otesánka* po otočení pohyblivého dílku

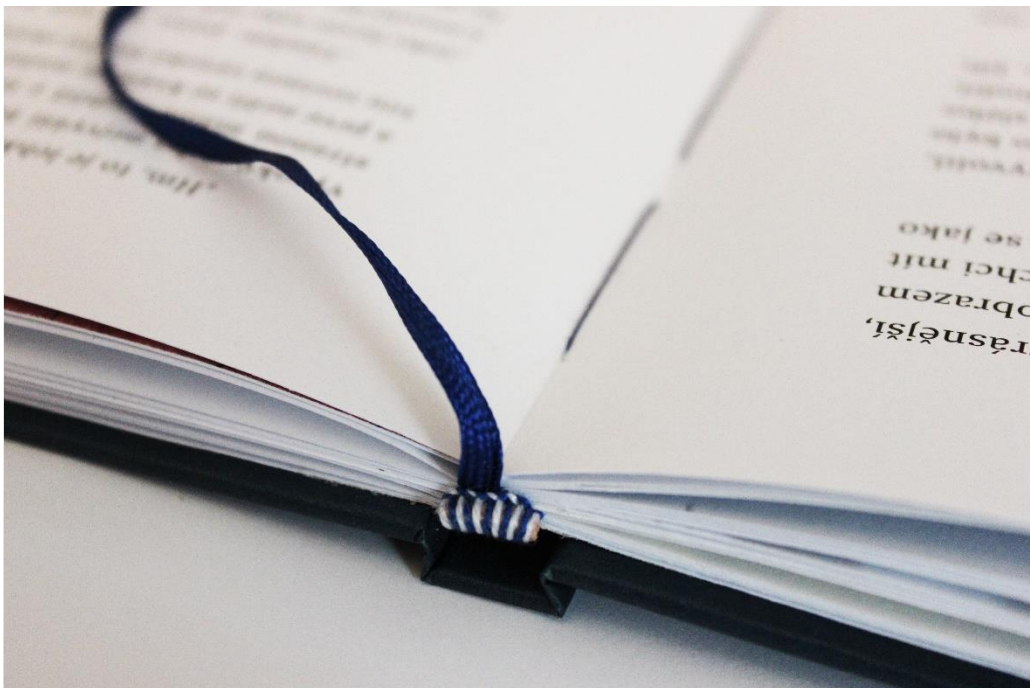
Obr. 67: Kniha obsahuje pět pohádek a pět ilustrací s interaktivními prvky, celkem má 47 stran

Obr. 68: V knize se vyskytují dva typy fontů Deneane a Clara Serif

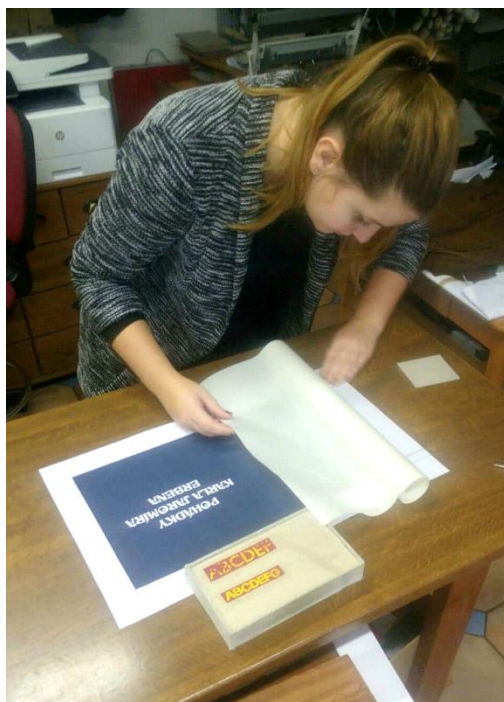
Obr. 69: Šipky mají pomoci čtenáři při manipulaci s knihou

Obr. 70: Modrá se objevuje na záložce, kapitálku, niti a deskách

Obr. 71: Obálka knihy je v temné barvě, která se k Erbenovi hodí

Obr. 72: Laminování knižní obálky

Obr. 73: Lepení předsádky

Zdroje obrazových příloh

Zdroje jsou chronologicky řazeny dle obrazové přílohy

Obr. 1: Jan Amos Komenský, *Orbis Pictus*, 1658 [cit. 8. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.pedagogicke.info/2017/08/citarnycz-komensky-orbis-pictus-prvni.html>

Obr. 2: Mikoláš Aleš: K. V. Rais, Doma. HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982. s. 13.

Obr. 3: Zdenka Braunerová: V. Mrštík, Pohádka máje, 1897 [cit. 8. 7. 2019]. Dostupné z: <http://puvodni.mzm.cz/images/mrstikove/09.html>

Obr. 4: Vojtěch Preissig: Jan Karafiát, Broučci, 1902 [cit. 8. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.artbohemia.cz/cs/grafiky-tisky/5408-chaperons-les-joies-du-foyer-broucci-.html>

Obr. 5: Josef Lada: Říkadla. HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977. s.297.

Obr. 6: Josef Čapek: Povídejme si, děti. HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982. s. 58.

Obr. 7: Ondřej Sekora: ilustrace Ferdy Mravence, 1933/1934 [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z: <https://comicsdb.cz/comics/2752/ferda-mravenec>

Obr. 8: Jiří Trnka: Pastýřka a kominíček, 1957. HLAVÁČEK, Luboš. *Jiří Trnka*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Academia, 2002. s.145.

Obr. 9: Kamil Lhoták: H. Šmabelová, Velké trápení. HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace pro děti*. Ilustroval Pavel ŠTECHA. Praha: Albatros, 1982. s. 132.

Obr. 10: Daisy Mrázková: Můj medvěd Flóra [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/obrazem-na-svete-je-spousta-mista-pro-fantazii-a-uzas-ukazuj/r~06325fa8cea811e7af7dac1f6b220ee8/>

Obr. 11: Zdeněk Burian: Eduard Štorch, Osada havranů. ŠTORCH, Eduard. *Osada Havranů: [příběh z mladší doby kamenné]*. 6. vyd. v Albatrosu. Ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Albatros, 2000. s. 75.

Obr. 12: Adolf Born: Mach a Šebestová [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1793537-adolf-born-muz-s-vyhraneny-mi-nazory-a-kreslirskym-stylem>

Obr. 13: Zdeněk Miller: Krteček [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: <https://zdenek-miler-zajimavosti.webnode.cz/>

- Obr. 14: Radek Pilař: Rumcajs, Manka a Cipísek. [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: <https://aukro.cz/radek-pilar-rumcajs-manka-cipisek-pohadka-vecernicek-6941093526>
- Obr. 15: Obálka knihy Z. Svěráka: Pan Buřtík a pan Špagetka [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.sevt.cz/produkt/pan-burtik-a-pan-spejlicka-11475105/?CategoryExternalID=1709>
- Obr. 16: Ilustrace z knihy Krysáci [cit. 12. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/321576/krysaci/>
- Obr. 17: Obálka knihy Strom života od Petra Síse [cit. 13. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/strom-zivota-260501>
- Obr. 18: Petr Nikl: Golem. Ilustrace ke knize I. Pecháčové [cit. 13. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/pred-400-lety-zemrel-tvurce-prazskeho-golema-bytosti-bez-svobodne-vule-omezene-a-tupe.A090904_161401_kavarna_bos/foto
- Obr. 19: Michaela Kukovičová: Kouzelná baterka [cit. 13. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.vcg.cz/michaela-kukovicova-kouzelná-baterka/#!lightbox/4/>
- Obr. 20: Sir John Tenniel, ukázka ilustrací Alenky v říši divů, 1865 [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <https://medium.com/alice-s-adventures-in-wonderland/sir-john-tenniel-s-classic-illustrations-of-alice-in-wonderland-2c3bbdca3a77>
- Obr. 21: E. H. Shepard, ukázka ilustrace Medvídka Pú, 1920 [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: <http://cphpost.dk/news/winnie-the-pooh-comes-to-fano.html>
- Obr. 22: W. W. Denslow, ilustrace Čaroděje ze země Oz, 1900 [cit. 1. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/William_Wallace_Denslow#/media/File:Cowardly_lion2.jpg
- Obr. 23: F. D. Bedford, ilustrace Petra Pana, 1911 [cit. 2. 7. 2019]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_pan_1911_pipes.jpg
- Obr. 24: Jo Empson, obálka knihy Rabbityness, 2012 [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/top-9-children-s-books-illustrators/>
- Obr. 25: Dan Santat, The Adventures of Beekle: The Unimaginary Friend, 2015 [cit. 5. 7. 2019]. Dostupné z: <https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/top-9-children-s-books-illustrators/>
- Obr. 26: Owen Davey, Crazy About Cats, 2017 [cit. 6. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.digitalartsonline.co.uk/news/illustration/23-best-picture-books-for-children-2019/#3>
- Obr. 27: Jon Klassen, Triangle and Square, 2019 [cit. 6. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.digitalartsonline.co.uk/news/illustration/23-best-picture-books-for-children-2019/#9>

- Obr. 28: Úvodní strana slabikáře Mikoláše Alše [cit. 13. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.e-antikvariat.com/photos/42664.jpg>
- Obr. 29: Námět s kocourem Mikešem [cit. 13. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.phono.cz/pohadky-gramofonove-lp-desky/josef-lada-pribehy-kocoura-mikese>
- Obr. 30: Titulní strana Boříkových lapálií [cit. 14. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.daildeca.cz/ilustrace/11born/08pio24az25/01.jpg>
- Obr. 31: E. Frantová, ilustrace Oslí kůže [cit. 14. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.evafrantova.cz/oslikuze.htm>
- Obr. 32: Antoine de Saint Exupéry, Malý princ, 1943 [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Little_Prince#/media/File:Antoine_de_Saint-Exup%C3%A9ry_-_Le_Petit_Prince_-_12.jpg
- Obr. 33: Tove Jansson, Mumínci [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.moomin.com/en/which-moomin-are-you/>
- Obr. 34: B. Potterová, Příběh o Petrovi Králíkovi [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.actualitte.com/article/culture-arts-lettres/une-adaptation-live-de-pierre-lapin-au-cinema-en-2018/67180>
- Obr. 35: Dr. Seuss, Grinch, 1957 [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.penguinrandomhouse.com/books/43047/how-the-grinch-stole-christmas-by-dr-seuss/9780394800790/>
- Obr. 36: Maruice Sendak, Tam kde žijí divočiny [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.abebooks.com/signed-first-edition/SIGNED-ORIGINAL-POSTER-WHERE-WILD-THINGS/22833895355/bd>
- Obr. 37: Ilustrace Miloše Nesvadby [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.antikvariat-bohumin.cz/cz/knihy/novinky-tydne-streda/39943-bubetka-v-praze-ilustrace-milos-nesvadba.html>
- Obr. 38: Miroslav Šašek, To je New York [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/200533/to-je-new-york/>
- Obr. 39: Zahrada Jiřího Trnky [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.iczahrada.cz/zahrada-jiriho-trnky/>
- Obr. 40: Daisy Mrázková, Co by se stalo kdyby... [cit. 19. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.baobab-books.net/co-se-stalo-kdyby>
- Obr. 41: Roald Dahl a Quentin Blake, Karlík a továrna na čokoládu [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://bloomingwithbooks.wordpress.com/blossoming-bloomers-ages-8-10/charlie-and-the-chocolate-factory/>
- Obr. 42: Jacquelin Wilson a Nick Sharratt, Projekt Loty [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/3/39/Lottieproject.jpg>
- Obr. 43: R. Goscinny, A. Uderzo, Asterix [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.amazon.fr/Ast%C3%A9rix-gaulois-n%C2%B01-Ren%C3%A9-Goscinny/dp/201210133X>

Obr. 44: Václav Čtvrtek a Radek Pilař, Manka [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.fragment.cz/tituly/27740572/manka-r-pilar-v-ctvrtek/>

Obr. 45: František Hrubín a Jiří Trnka, Špalíček veršů a pohádek [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.booktook.cz/p/spalicek-versu-a-pohadek-9788087678213/?gclid=CjwKCAjw1f_pBRAEEiwApp0JKPs-e171mXY0Qz1YjBP-fwDRvxdOqwp4uq7TB8kx4CS-4RgOo3ftZBoCQPkQAvD_BwE

Obr. 46: Karel a Josef Čapek, Povídání o pejskovi a kočičce [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/o-pejskovi-a-kocicce-povidani-o-pejskovi-a-kocicce-12009?c=all>

Obr. 47: Eduard Štorch a Zdeněk Burian, Lovci mamutů [cit. 28. 7. 2019]. Dostupné z: <https://www.antikvariat-bohumin.cz/cz/knihy/novinky-tydne-patek/45996-lovci-mamutu-ilustr-z-burian.html>

Obr. 48: Kniha se zabudovaným reproduktorem [cit. 16. 8. 2019]. Dostupné z: <https://www.autismus-a-my.cz/knihy-pro-deti/ptaci-nasich-lesu/>

Obr. 59: Albi mluvící kniha s kouzelnou tužkou. Vlastní archiv.

Obr. 50: Ukázka nového materiálu v podobě plyšového ocásku. Vlastní archiv.

Obr. 51: Kniha obsahující lupu a její použití [cit. 20. 9. 2019]. Dostupné z: <https://www.amazon.de/Grusel-Club-Spuk-Spur-Band-Zombieh%C3%B6hle/dp/3505112763> a vlastní archiv.

Obr. 52: Kniha s maňáskem. Vlastní archiv.

Obr. 53: Pohyblivá ilustrace využívající odklápění [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z: <http://exhibits.library.duke.edu/exhibits/show/anatomy/anatomy/item/12271>

Obr. 54: Pohyblivá ilustrace využívající rotaci [cit. 19. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.newberry.org/movable-books>

Obr. 55: Pop up kniha [cit. 23. 10. 2019]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/326722147969523198/>

Obr. 56: Možnost cest příběhu v gamebooku. GASKIN, Carol. Souboj čarodějů. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. Nekonečné příběhy. s. 52.

Fotodokumentace k praktické části pochází z autorčina archivu.